

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 20 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Україна та США відновлюють роботу Комісії стратегічного партнерства двох країн.....	3
Президент України П. Порошенко про фейкові вибори на окупованому Донбасі.....	3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А. Візит канцлера ФРН А. Меркель в Україну: оцінки спостерігачів і експертів.....	4
Тарасенко Н. Мінське засідання Мюнхенської безпекової конференції: український контекст.....	11
Дем'яненко М. Стамбульський саміт по Сирії: оцінки, прогнози, коментарі.....	17
Рудь І. І Форум регіонів України й Білорусі: основні результати та ключові домовленості.....	23

Якименко Ю. Визит Президента Украины в Турцию и перспективы украинско-турецкого экономического сотрудничества в оценках СМИ.....	27
---	----

Примітки на полях

Жангожа Р. Транснаціональний мегапроект «Один пояс – один путь» . в контексте геостратегических интересов Украины.....	32
--	----

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В. Реформа охорони здоров'я: заходи з підвищення якості надання медичних послуг на первинному рівні.....	37
---	----

Економічний ракурс

Кулицький С. Новий економічний курс України: програма дій, декларація намірів чи передвиборна агітація Ю. Тимошенко (Закінчення, початок див. у № 18, 19).....	46
--	----

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	57
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	68
Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України.....	70
Корпоративне співробітництво.....	72
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	73
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	79
Аерокосмічна і авіаційна галузі.....	81
Здобутки української археології.....	85
Наукові видання.....	86

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Вітер І., Мирончук О. Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива й перспектива.....	89
--	----

Коротко про головне

Україна та США відновлюють роботу Комісії стратегічного партнерства двох країн

Президент України П. Порошенко повідомив, що в рамках Паризького форуму заради миру відбулося близько 40 зустрічей з лідерами країн світу. Під час спілкування з представниками ЗМІ глава Української держави розповів про свою зустріч з президентом США Д. Трампом.

«Відбулася зустріч вчора (10 листопада. – Прим. ред.) і обговорення на полях форуму, у тому числі і з президентом Сполучених Штатів Америки. За підсумками цього обговорення сьогодні (11 листопада. – Прим. ред.) відбулася зустріч міністра закордонних справ України П. Клімкіна та його американського колеги державного секретаря США М. Помпео», – сказав П. Порошенко.

Президент повідомив, що результатом цих зустрічей стала домовленість про проведення у Вашингтоні 16 листопада цього року Комісії стратегічного партнерства Україна – США на рівні міністрів закордонних справ двох країн. Глава держави нагадав, що комісія була започаткована майже 10 років тому назад.

«Сьогодні ми домовилися відновити її роботу як символ того, що партнерство між Україною та Сполученими Штатами Америки носить стратегічний характер», – сказав Президент України.

Глава держави також повідомив, що в Парижі відбулася зустріч дипломатичного радника Президента України К. Єлісєєва з радником президента США з питань національної безпеки Д. Болтоном.

Президент зазначив, що зустрічі в Парижі з главами держав і урядів країн світу підтвердили чітку та тверду підтримку державного суверенітету й територіальної цілісності України. «Активна підтримка суверенітету та територіальної цілісності України, підтримка нас в процесі реформ є потужною і відчутною з боку світового співтовариства. І це надзвичайно важливо», – зазначив Президент України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 11.11*).

Президент України П. Порошенко про фейкові вибори на окупованому Донбасі

Президент України П. Порошенко наголошує, що країни світу засудили проведення фейкових виборів на окупованій Росією території Донбасу.

«Я вчора закликав країни світу відреагувати на це. І сьогодні ви бачили реакцію, коли абсолютна більшість наших партнерів – це і Європейський

Союз, і Сполучені Штати Америки, і Канада, і окремі країни-члени Європейського Союзу, починаючи від Великобританії і закінчуючи Німеччиною, починаючи від Франції і закінчуючи Іспанією, починаючи від Латвії, Естонії, Литви, Швеції, Румунії... Дуже жорстока заява наших партнерів з Польщі, які закликали до запровадження нових санкцій», – зазначив глава держави на зустрічі з представниками ЗМІ під час робочого візиту до Франції.

«Ця реакція абсолютно чітко стверджує, що, з одного боку, ці вибори ніким не будуть визнані. Це – брутальне порушення Мінських домовленостей. З іншого боку, є заклик до відповідальності Російської Федерації як організатора цих виборів», – підкреслив Президент.

Він подякував партнерам України за такий прояв солідарності та єдності з нашою країною *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 11.11).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит канцлера ФРН А. Меркель в Україну: оцінки спостерігачів і експертів

1 листопада 2018 р. канцлер Німеччини А. Меркель відвідала Україну з офіційним візитом. Україна стала першою державою, яку вона відвідала після того, як заявила, що не балотуватиметься на посаду голови Християнсько-демократичного союзу та що це останній термін її каденції на посаді федерального канцлера Німеччини.

Як зазначають експерти, А. Меркель займає центральне місце в зовнішньополітичному й безпековому ландшафті Європейського Союзу, а також у збереженні режиму антиросійських санкцій. Німеччина претендує на статус політичного лідера ЄС і розцінюється багатьма як справжній претендент на гегемонію в Союзі після завершення виходу Великої Британії. Крім того, ФРН відіграє важливу роль у економіці ЄС та у сфері безпеки й зовнішньої політики (URL: https://lb.ua/blog/kapitonenko_nikolay/411454_vizit_angeli_merkel_ukrainu.html. 2018. 2.11).

Поряд з іншими проблемами, ситуація на Сході України й окупація Криму це вкрай серйозні довгострокові виклики для ЄС. За таких обставин Німеччина є учасником нормандського формату, однаково відповідаючи як за його обмежену ефективність, так і за досягнення у вигляді зниження ризику повномасштабної війни. Цей формат – мінімальний спільний знаменник загальноєвропейського підходу до ситуації в Україні. Тому візит А. Меркель є складовою в переговорному процесі щодо конфліктної ситуації.

Президент України П. Порошенко назвав візит федерального канцлера Німеччини А. Меркель великою честю як для нашої країни, так і для нього особисто. За його словами, канцлер належить до тих європейських політиків, з якими українці пов'язують боротьбу за відновлення суверенітету, територіальної цілісності й незалежності України, а також виведення російських військ з нашої території. «Але головне, вона належить до тих політиків, яких ми по праву і сміливо називаємо друзями України. Вдячний вам за це», – зазначив П. Порошенко (URL: <https://fakty.ua/285518-bolshaya-chest-poroshenko-poblagodaril-merkel-za-vizit-v-ukrainu>. 2018. 2.11).

Президент України наголосив, що Німеччина продовжує підтримувати Україну, зокрема фінансово. Під час зустрічі з А. Меркель він навів нові докази російських злочинних дій проти України й передав відповідні документи. Водночас підтвердив відданість України Мінським домовленостям і готовність виконувати зобов'язання щодо них. Стосовно Росії, то, за словами П. Порошенка, замість того щоб брязкати зброєю на фронті, через санкції Росії треба зробити дуже просту річ – піти геть з України, забрати свої війська, забрати свою зброю, відновити територіальну цілісність України (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29577548.html>. 2018. 1.11).

Вибори на Донбасі П. Порошенко назвав фейковими й запевнив, що вони ніколи не будуть визнані міжнародною спільнотою.

Він також повідомив, що на його звернення урядом Німеччини ухвалено рішення про направлення до нашої держави спецпредставника з питань реформ у галузі урядування й децентралізації.

Крім того, за словами Президента України, Німеччина є провідним інвестором у економіку України з показником 1,7 млрд євро. Найбільш динамічно вливаються інвестиції в автомобільну галузь. «В один із приїздів А. Меркель наголосила на рішенні німецького уряду про виділення кредиту в 500 млн євро на підтримку української економіки. Частина цих коштів має бути використана на кредит для побудови дороги Запоріжжя – Маріуполь», – зазначив П. Порошенко.

У свою чергу А. Меркель заявила, що Німеччина щодо гуманітарної допомоги є найбільшим донором. «Нам вдалося пом'якшити наслідки жахливого конфлікту, наприклад, через гуманітарне розмінування в 2014 р. Із 2014 р. бундесвер лікує понад 110 поранених солдатів. Ми продовжуватимемо транспортування і забезпечення поранених», – наголосила канцлер Німеччини.

Вона пообіцяла, що створюватимуться центри передового досвіду на суму 2 млн євро. Дуже важливо, щоб науковці мали шанс залишатися в Україні, а не виїжджали за кордон. «Я дуже рада, що можу говорити про нашу готовність про виділення додаткових коштів на суму майже 85 млн євро (майже 3 млрд грн) для покращення перспектив працевлаштування молодих українців шляхом професійної освіти, а також покращення житлової ситуації», – зазначила А. Меркель. При цьому вона відзначила поглиблення

співпраці Німеччини з Україною, адже, крім політичного співробітництва, зростає й економічне. Зокрема, торгівля зросла на понад 20 % в обидві сторони.

Проте найбільш важливою ланкою залишається збереження миру й територіальної цілісності України. «У нас тісна співпраця в рамках мінського формату. На жаль, у нас немає стабільного перемир'я. Нам потрібно посилити наші зусилля. Ми спільно працюємо над тим, щоб запровадити місію ООН, щоб досягти миру», – заявила канцлер Німеччини.

Вона вкотре засудила дії Росії на Донбасі й зазначила, що «вибори», організовані на Донбасі, незаконні та не відповідають змісту Мінських домовленостей. «Територіальна цілісність є визначальною, суттєвою. Україна сама має визначати свій шлях», – наголосила А. Меркель.

Санкції щодо Росії будуть збережені до тих пір, поки не буде прогресу в Мінському процесі. «На жаль, зараз так, що Мінських домовленостей не дотримуються, якщо щось відбувається, то тільки по міліметру вперед... Німеччина виступатиме за продовження санкцій», – підкреслила канцлер ФРН.

Під час зустрічі в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка А. Меркель назвала найважливіші реформи, які варто провести в першу чергу. «Якби я була Прем'єр-міністром України, я б, звичайно, ознайомилася детальніше із ситуацією, але я думаю, що досить важливо, щоб запроваджувалися правильні й болісні реформи. Перша реформа – це механізм боротьби з корупцією. Я вважаю це однією з найскладніших проблем, яка не розв'язується за один день. Тут потрібно багато чого зробити за допомогою міжнародних експертів, які мають досвід», – зазначила А. Меркель (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-merkel-reformy/29577505.html>. 2018. 1.11).

Другою важливою реформою, на її думку, є децентралізація. «Не все можна в Україні вирішувати з Києва. Україна – це величезна країна. Необхідно передати відповідальність мерам, громадам і також дати можливість збирати податки, щоб була конкуренція між регіонами, щоб можна було бачити, хто працює добре, хто погано, кого треба переобрати, кого зняти», – наголосила А. Меркель.

Щодо третьої реформи, то, на думку канцлера, необхідно створити законодавчу основу для приватизації, оскільки є досить багато державних підприємств в Україні. «Вони тенденційно ще не достатньо ефективні. Звичайно, приватизація – це не панацея», – заявила А. Меркель.

Вона також згадала про програму Міжнародного валютного фонду та підвищення цін на енергоносії. «Я думаю, що реформа цін на енергоносії досить важлива, оскільки не можна тривалий час жити на основі субсидій для всіх», – вважає А. Меркель.

Експерти й політики по-різному оцінили візит німецького канцлера в Україну. Одні вважають, що цей візит нічого нового не приніс, адже не було

підписано жодних документів. Крім того, на їхню думку, А. Меркель, яка оголосила про відхід від керівництва партією, втрачає свій вплив.

Натомість інші експерти й політики називають візит німецького канцлера важливим етапом у співробітництві Німеччини й України. Зокрема, старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень А. Каракуц заявив, що попри відсутність чогось нового у словах очільників двох країн ця зустріч була більшою, ніж просто «звіряння годинників». «Вони не просто послушали один одного. Це була дуже важлива зустріч. Це був меседж Росії. Це підтримка українського уряду, української влади. Сьогодні вона приїхала і показала, що Україна – це не є десть на задвірках, а Україна – це повноправний член європейського суспільства», – наголосив А. Каракуц (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29577548.html>. 2018. 1.11).

Подібну думку висловив і керівник Центру українських досліджень Інституту Європи Академії наук Росії В. Мироненко. За його словами, ця зустріч була певним символом. Адже ніхто не зробив для цілісності України більше А. Меркель. Щоправда, експерт звернув увагу на те, що шляхів виходу з конфлікту очільники двох країн не знайшли. «Жодного натяку на те, що з'явилися якісь можливості для переговорів прямих президента Росії і України я не почув», – зазначив В. Мироненко.

У свою чергу Є. Бистрицький, доктор філософії, громадський діяч, колишній виконавчий директор Фонду «Відродження», вважає, що А. Меркель залишається впливовим політиком і її авторитет високий. «Це провідна жінка-політик Європи і всього світу. Залишається 2,5 роки до того часу, коли вона піде з посади. За ці два роки можна дуже багато чого зробити. Вона повністю зберігає свою політичну силу і вплив. Про Меркель говорять, що це лідерство поза тими, ким керуєш. Тобто якби збоку. Вона – особливий лідер, який ніколи не вип'ячує себе вперед, вона не є “вождь партійний”, вона – колективний керівник. Цим і відрізняється від наших політиків, які хочуть вести за собою, а це не завжди в них виходить. Це вдумливість, скромність, акуратність. Це розумний політик, якого не переконаєш загальними словами про дружбу», – зазначив експерт (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29577613.html>. 2018. 8.11).

За його словами, її стиль мислення та дипломатії відрізняється від стилістики наших керівників. Різні держави, різні відносини всередині країн, по-друге, і самі люди, самі керівники різні. «Меркель зараз не просто приїхала в Україну, домовляється або обговорює певні перспективи відносин, а тримає в себе думку, які будуть відносини Німеччини з Росією не тільки по відношенню до української кризи, до агресії Росії в Україні, а й щодо Сирії», – наголосив Є. Бистрицький.

Він припускає, що А. Меркель наполягатиме на тому, на чому Німеччина стоїть – на виконанні Мінських домовленостей не лише Росією, а й Україною. «Щоб ми не уявляли, що вона – просто друг України і все, вона такий друг України, який переслідує німецькі інтереси, принаймні у цій

триаді Україна – Німеччина – Росія. Я бачу тут обережну і вдумливу політику. Те, що Меркель залишиться на своїй посаді, у мене чомусь немає сумнівів. У неї перспективи є», – заявив експерт.

В. Огризко, міністр закордонних справ України у 2007–2009 рр., назвав візит А. Меркель важливою подією, адже німецький канцлер займає вагоме місце не лише у європейській, а і у світовій політиці. За його словами, фігура канцлера А. Меркель зіставна з фігурою Г. Коля, можливо, навіть К. Аденауера. «Це ті особистості в німецькій історії, які зробили колосальний внесок в те, що сьогодні називається Німеччиною... Ця жінка вміє за будь-яких обставин тримати кермо і тримати його міцно», – зазначив В. Огризко.

На його думку, візит в Україну не пов'язаний з її заявою про те, що вона піде з поста лідера Християнсько-демократичного союзу (далі – ХДС) і не буде канцлером. Ця каденція є для неї останньою і, якщо все піде за планом, завершиться у 2021 р. За словами В. Огризко, візит було заплановано давно, вибори було заплановано давно, а їхні підсумки ми передбачити не могли. «Попри все, я думаю, А. Меркель збереже своє лідерство, щоб вести Німеччину проєвропейським абсолютно адекватним курсом», – наголосив дипломат. Він назвав А. Меркель «хрещеною мамою» Мінських домовленостей, і вона зацікавлена в тому, щоб вони бодай у якийсь спосіб дали результат, але поки що результат дорівнює нулю.

М. Пашков, керівник програм зовнішньої політики й міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова Мінський процес сприймає як робочий документ, який повинен пролонгуватися та з часом трансформуватися. Зокрема, та ж ідея про миротворців – в угодах її немає, але це підтримується усіма сторонами. «Мінські домовленості не відлиті у бронзі і не викарбувані на мarmorі. Час змінює будь-які документи», – підкреслив експерт.

За його словами, важливим є те, що під час зустрічі А. Меркель і П. Порошенка обговорювалися проблеми безпеки і «вибори» на Донбасі 11 листопада, які змінюють ситуацію. «Безумовно, “вибори” будуть визнані нелегітимними. Але те, що Україна пролонгувала дію Закону “Про особливості місцевого самоврядування”, торпедує ці “вибори”. Можливе посилення радикальних настроїв в українському істеблішменті», – зазначив М. Пашков.

При цьому він голосив, що цей візит збігся із введенням російських санкцій проти України. Його можна розцінювати як певний жест солідарності. «А загальний фон – це значущий міжнародний візит лідера Німеччини як політика, який відходить, а психологічно Меркель тепер більш вільна від обтяжуючих перспектив боротися за посаду канцлера, утримувати популярність ХДС. Не можна виключати, що це, можливо, одна з останніх цільових повномасштабних офіційних зустрічей нинішнього керівництва України», – наголосив М. Пашков.

Натомість експерт з міжнародних відносин В. Хомаха не бачить необхідності візиту канцлера Німеччини, адже А. Меркель могла провести й телефонну розмову з П. Порошенком. «Вона приїхала до Києва додати до

виконання Мінських домовленостей Порошенка, поки він ще Президент. Що вона ще може нам сказати... Запропонувати новий формат? Ні... Я не бачу в цьому (візиті) жодного сенсу. Що вона може сказати такого, що вона не могла сказати телефоном?» – наголосив В. Хомаха. При цьому він зазначив, що в процесі переговорів лідери двох країн не підписали жодних документів, а це свідчить, на його думку, про неефективність візиту А. Меркель.

Політичний експерт А. Вігірінський має іншу точку зору й наголошує, що в Україні одні політики розцінили цей візит як символ підтримки П. Порошенка. Інші – знак політика, який планує відійти від ключової посади Німеччини. На думку А. Вігірінського, усі вони не праві. «Ангела Меркель буде канцлером ще три роки, а її політична сила має рейтинг довіри понад 30 %. Такого рівня немає в жодній українській партії. Не їм говорити», – підкреслив експерт (URL: https://24tv.ua/merkel__ne_mesiya__ekspert_pro_vizit_kantslera_nimechchini_n1056810. 2018. 1.11).

За його словами, А. Меркель як дипломат і політик значно виваженіша і більш досвідчена, ніж переважна більшість наших політиків. «Тому могла сказати те, що реформи відбуваються, що Україна продовжить курс на євроінтеграцію, про внутрішні перетворення, боротьбу з корупцією. З П. Порошенком на останньому році президентських повноважень ніхто вже не стане про щось конкретне домовлятися», – зазначив А. Вігірінський.

Військовий експерт В. Селезньов наголосив саме на безпековій складовій візиту А. Меркель. На його переконання, візит канцлера ФРН до Києва важливий з військової точки зору та під час переговорів голови німецького уряду з керівництвом України повинні були обговорюватися найбільш актуальні питання безпеки й оборони, у тому числі в контексті виконання Росією вимог «Мінська-2». «Сам факт приїзду Меркель до Києва є демонстрацією українській стороні підвищеної уваги ФРН до ряду актуальних проблем України», – вважає експерт (URL: <https://www.segodnya.ua/politics/vizit-merkel-v-ukrainu-kakie-skrytye-prichiny-prileta-kanclera-frg-v-kiev-1185109.html>. 2018. 1.11).

Політолог В. Фесенко акцентує увагу на тому, що А. Меркель приїхала до президентських виборів в Україні. Тобто вона засвідчує повагу до діючого Президента. «Це свідчить про повагу до України та Президента. Вони з П. Порошенком мають міцні міждержавні відносини. З моменту інавгурації П. Порошенка вони зустрічалися близько 20 разів. Це досить багато. Підтримують добрі особисті взаємини. Цей фактор доволі важливий у міждержавній комунікації. Канцлер зробила серйозні політичні інвестиції у вирішення конфлікту на Донбасі. Зараз вона бачить, що Путін затягує мінський і нормандський формати. Вирішила візитом показати, що про Україну не забули», – заявив політолог.

Він зазначив, що А. Меркель днями заявила, що не планує балотуватися на наступний канцлерський термін. Тому в Україні тепер бояться, що після неї до влади в Німеччині може прийти проросійський

політик. «Побоювання марні. У таких країнах існує інституційна стабільність. Від зміни лідера не може змінитися політичний вектор держави. Після відходу А. Меркель дійсно може виникнути лідерська криза. Але це будуть проблеми самої Німеччини. Може змінитися тактичний підхід до українського питання. Але стратегія вирішення конфлікту на Донбасі та проукраїнські позиції Німеччини залишаться незмінними», – переконаний В. Фесенко.

У свою чергу експерт-міжнародник Я. Войтко назвав візит А. Меркель до Києва надважливим, який символізує підтримку нашої держави не тільки з боку Німеччини, а в цілому всім Європейським Союзом, негласним керівником якого традиційно вважається канцлер ФРН. Експерт вважає, що канцлер ФРН стояла біля витоків пошуку рішень для припинення військових дій на Донбасі та протидії російській агресії, вона послідовно підтримувала й продовжує підтримувати Україну. У цьому контексті її візит підтвердив незмінність позиції «західного флангу “нормандської четвірки”». «Під час переговорів А. Меркель з Президентом П. Порошенком ішлося не тільки про Донбас, а й про те, що Німеччина в подальшому підтримуватиме реформи в Україні. Незважаючи на те що А. Меркель заявила про намір піти з політики, вона очолюватиме німецький уряд ще три роки, які будуть украй важливі для підтримки євроінтеграційних прагнень України та реформ офіційного Києва», – наголосив експерт.

Разом з тим він нагадав, що під час виступу в Київському Національному університеті канцлер ФРН заявила, що Берлін надаватиме кошти на підтримку наукових досліджень в Україні й розвиватиме взаємовигідні ділові проекти. «У контексті майбутніх президентських виборів А. Меркель фактично (але, звичайно ж, негласно) підтримала кандидатуру діючого Президента П. Порошенка, однак закликала українське керівництво більш рішуче продовжити реформи», – заявив Я. Войтко.

Натомість Т. Чорновіл вважає, що нічого надзвичайного не сталося, адже П. Порошенко й А. Меркель ведуть розмови регулярно, добре знають позиції один одного, характер один одного, проблеми. «П. Порошенко знає, що А. Меркель може зробити, чого вона зробити не може через визначені обставини Німеччини. Той самий “Північний потік-2”: А. Меркель не може піти проти волі німецького бізнесу, який вирішив, що йому “Північний потік-2” потрібен», – зазначив експерт (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/exclusive/1760406-zabuksuvav-normandskiy-format-ekspert-nazvav-prichini-vizitu-merkel-do-ukrayini>. 2018. 1.11).

За його словами, А. Меркель також знає проблеми українського Президента, знає, де він не може переступити межу, хоча, можливо, був би згоден це зробити. «Залишається питання: чому саме зараз? По-перше, у нас загальмувався, забуксував нормандський формат – і А. Меркель як людина, яка відчуває свою певну відповідальність за те, що відбувається, хоче якимось чином його розворушити. Візит, заява під час персонального візиту, домовленості про майбутні зустрічі в Парижі, узгодження позицій по

парижських зустрічах і щодо спільної поведінки тощо можуть дати старт для розворушення нормандського формату», – зазначив Т. Чорновіл.

Він, як і деякі інші експерти, вважає, що для А. Меркель це є принциповим, тому що Росія почала переходити всі межі своїми діями в Азовському морі, які вже не сприймаються як заходи проти України – вони сприймаються як виклик міжнародному праву.

Отже, поряд з питаннями міждержавного співробітництва й проблемами безпеки важливою причиною візиту німецького лідера експерти вважають негласний прояв підтримки діючого Президента під час передвиборної кампанії. На їхню думку, А. Меркель – одна з небагатьох західних лідерів, які не просто визначилися щодо того, з ким готові працювати в Україні, а яка це відверто й демонструє. Якщо Е. Макрон уникає заяв і цього приводу, Д. Трамп узагалі робить вигляд, що не знає (або насправді не знає), що в Україні будуть вибори, то А. Меркель це достатньо чітко показує. П. Порошенко вона реально підтримує. Це є, крім усього іншого, жестом певної підтримки на ранній стадії входу у президентську кампанію.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Мінське засідання Мюнхенської безпекової конференції: український контекст

30 жовтня – 1 листопада в Мінську відбулася виїзна зустріч основної групи Мюнхенської конференції з безпеки (далі – МКБ). На відміну від щорічної конференції з безпеки, яка відбувається в Мюнхені та збирає світових лідерів і політиків, зустріч основної групи МКБ – це платформа для експертів та представників академічного осередку. Зустрічі відбуваються у форматі ексклюзивного закритого діалогу високого рівня із залученням широкого кола учасників. Вони є продовженням Мюнхенської конференції та певною мірою задають тон подальшим дискусіям на ній. Традиційно фокусом уваги основної групи є архітектура безпеки регіону, у якому проводиться зустріч. Перша зустріч основної групи МКБ відбулася у 2009 р. Відтоді такі зібрання відбувалися в Москві, Пекіні, Досі, Нью-Делі, Відні, Тегерані, Аддіс-Абебі. Останнє засідання відбулося 8 травня 2017 р. у Вашингтоні (URL: <https://glavcom.ua/world/observe/chastina-myunhenskoji-konferenciji-z-bezpeki-proyde-v-minsku-537893.html>).

Білорусь стала першою країною в Східній Європі, де відбулася зустріч основної групи Мюнхенської конференції з безпеки. Керівництво МКБ запропонувало обрати Мінськ як місце проведення засідання, обґрунтувавши це внеском, який робить Білорусь у зміцнення стабільності та безпеки в регіоні. «Це визнання зусиль Мінська у справі врегулювання конфлікту на Донбасі, – заявив німецький експерт Р. Лінднер, який брав участь у форумі. – Я гадаю, що це було вірне рішення – приїхати сюди, запросити багато

іноземних політиків, експертів з різним бекграундом. Той факт, що є різні прем'єр-міністри, президенти країн Центральної Європи, представники різних МЗС, має велике значення для такого формату», – сказав Р. Лінднер. Він вважає, що Білорусь поступово стає традиційним місцем для проведення складних переговорів.

Як повідомили на офіційному сайті конференції, зустріч у Мінську відбувається через те, що рівень довіри між Сходом і Заходом «упав до найнижчого» після холодної війни. «Засідання основної групи МКБ організовано в партнерстві з урядом Білорусі, що є нейтральною платформою для обміну політичними питаннями. Захід об'єднує видатних, високопоставлених учасників з усіх сторін у важливий момент, щоб сприяти конструктивному діалогу та забезпечити посильний внесок у відродження тупикових переговорних процесів», – повідомили організатори конференції (URL: <https://frontnews.eu/news/ua/39411>).

У заході взяли участь високопоставлені урядовці, члени парламентів, представники міжнародних організацій, громадянського суспільства й приватного сектору з різних країн. В основному списку учасників мінської зустрічі було заявлено 90 осіб. Серед них три президенти (Вірменії, Білорусі та Косова), два прем'єр-міністри (Молдови й Сербії), чотири міністри закордонних справ (Македонії, Монголії, Польщі, Словаччини). В обговореннях також узяли участь кілька високопоставлених представників міжнародних організацій: генеральний секретар ОБСЄ Т. Гремінгер, комісар з європейської політики сусідства та переговорів про розширення ЄС Й. Хан, Генеральний секретар НАТО з питань розвідки й безпеки А. Фрайхерр, виконавчий секретар Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань Л. Зербо. Від України учасниками заходу були колишній віце-прем'єр Г. Немиря, голова партії «Основа» А. Миколаєнко, політик і бізнесмен С. Тарута, колишній заступник міністра закордонних справ О. Чалий. У списку учасників також була Ю. Тимошенко, але вона не приїхала (URL: <https://zaxid.net/news>).

Напередодні зустрічі білоруська служба радіо «Свобода» поширювала інформацію про приїзд до Мінська також і Президента України П. Порошенка, але вона не підтвердилася. Це й не дивно, адже 1 листопада відбувалися переговори П. Порошенка з канцлером Німеччини А. Меркель, яка прибула в Україну з офіційним візитом, а за кілька днів до зустрічі основної групи МКБ, 26 жовтня, Президент України вже відвідав Білорусь. У Гомелі спільно з білоруським колегою О. Лукашенком український лідер узяв участь у I Форумі регіонів України та Білорусі (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minsk-zustrich-ekspertiv-iz-bezpeky/29574626.html>).

Утім, відсутність П. Порошенка на зустрічі в Мінську була використана його опонентами для його ж критики. Зокрема, присутній на конференції політик і бізнесмен С. Тарута на своїй сторінці у Facebook написав, що «...найвище керівництво України проігнорувало мінську зустріч основної

групи Мюнхенської конференції з безпеки, хоча ця конференція – найбільш потужний і представницький майданчик світового рівня з обговорення питань, доленосних для України... Здавалося б, перші особи держави у стані війни повинні використовувати будь-яку можливість, щоб просунути свою стратегію досягнення миру. Але Україну представляло лише кілька політиків, зокрема і ми з головою політичної партії А. Ніколаєнком. І ми, на відміну від АП і КМУ, презентували учасникам конференції і наш мирний план “Три основи. Легітимність. Безпека. Довіра”. ...Можу запевнити, багато учасників конференції, включно із президентом Білорусі Лукашенком, фактично цитувало пункти нашого мирного плану “Три основи”, що ще раз засвідчує істинність і безальтернативність положень цього документа. Я впевнений, на нинішній зустрічі основної групи Мюнхенської конференції не було серйозних представників української влади насамперед тому, що керівникам України просто нема чого сказати на такому представницькому заході. У них немає ні стратегії миру, ні стратегії енергетичної безпеки України, немає розуміння того, як вибудовувати діалог із тими ж Євросоюзом і США, не кажучи вже про Росію. Це завдання доведеться вирішувати вже новим людям в українській владі» (URL: https://www.facebook.com/taruta/posts/2133505336902289?__tn__=-R).

Серед головних тем обговорення під час зустрічі основної групи МКБ у Мінську були безпека й економічна модель Східної Європи, перспективи мінського майданчика по Україні. Зокрема, одна з тез засідання основної групи Мюнхенської конференції звучала так: «Війна на Сході України не є місцевим або регіональним конфліктом – ідеться про систему безпеки всієї Європи». Частина засідань форуму відбулася в закритому форматі, частина – з відкритою для цитування інформацією за умови нерозголошення особи, що її повідомила.

Центральну дискусійну сесію «Відносини Схід – Захід», що відбулася 31 жовтня, відкрив президент Білорусі О. Лукашенко. На ній обговорили питання актуального стану діалогу, його інституційні форми, а також поспілкувалися про регіональну безпеку, механізми відновлення довіри та стабільності. Окрема сесія була присвячена Україні. Учасники обговорення обмінялися думками щодо можливих політичних ініціатив і перспектив Мінського процесу щодо припинення конфлікту на Сході України. Пропозиції щодо забезпечення миру в східних регіонах України під час зустрічі озвучив президент Білорусі О. Лукашенко. Він закликав активізувати роботу в нормандському форматі, щоб забезпечити механізм контролю за виконанням Мінських домовленостей. «Простіше кажучи, ми можемо взяти на себе відповідальність за забезпечення миру в східних регіонах України і контроль на російсько-українському кордоні, а також супроводжувати проведення виборів на Донбасі, виходячи з розуміння того, що ці регіони є невід’ємною частиною України», – сказав президент Білорусі (URL: https://zaxid.net/lukashenko_zaproponuvav_viddati_bilorusi_kontrol_nad_ukrayinsko_rosiyskim_kordonom_na_donbasi_n1468883). «Будемо відверті, рішення

конфлікту на Донбасі, при бажанні, могло б бути вже давно знайдено. Потрібно продовжувати роботу щодо посилення можливостей спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні та Тристоронньої контактної групи. Ми готові розглянути створення в Мінську технічного пункту Тристоронньої контактної групи та іншого, на що ми здатні сьогодні домовитися у Європі», – додав він.

При цьому президент Білорусі акцентував увагу на тому, що його країна готова вплутатися в конфлікт, якщо буде впевнена, що «основні світові гравці хочуть миру, а не розігрівати ситуацію та зробити Україну опорною точкою протистояння або протидії проти Росії й Білорусі».

За словами О. Лукашенка, мінські переговори щодо Донбасу не дають результату вже багато років, «Ані “нормандська четвірка”, ані Тристороння контактна група, ані спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні, ані формат Волкер – Сурков не можуть впоратися із завданням припинити конфлікт на Сході України», – заявив О. Лукашенко. Тому, за його словами, до переговорів необхідно залучити всі зацікавлені сторони. Якщо не вдасться залучити США, то успіху не буде. На думку президента Білорусі, «важливо доповнити дипломатичний діалог взаємозв'язками парламентарів, представників регіональної влади, громадянського суспільства та експертів».

Також О. Лукашенко запропонував не шукати нині винних у війні на Донбасі, а залишити це дітям, які через тисячу років якщо захочуть, розберуться, хто мав рацію, подивившись на все через призму історії.

«Білорусь невелика держава. І ми хочемо внести свою лепту у вирішення тих чи інших конфліктів. Що ми, у принципі, уже робимо. Але ми хочемо відчувати нашу велику затребуваність з боку великих світових гравців», – сказав він (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4028177-batka-vsikh-vriatuie-plan-lukashenka-dlia-donbasu>).

О. Лукашенко також підтримав ідею введення миротворців на Донбас. «Необхідно вести подальший пошук взаємоприйнятної рішення з розміщення на Донбасі миротворців. Можливо, розглянути варіант розміщення спільної місії ООН і ОБСЄ в Україні. До її складу можуть увійти військовослужбовці, поліцейські, цивільний персонал з країн, які впродовж усього періоду конфлікту робили посильний внесок у його вирішення. Потрібно забезпечити принцип поетапності в розгортанні цієї місії», – зазначив президент Білорусі.

Голова Мюнхенської конференції з безпеки В. Ішінгер під час засідання заявив, що «інноваційні пропозиції», висловлені президентом Білорусі О. Лукашенком, можуть наповнити мінські переговори «новою енергією». «Що мене особливо вразило – це пропозиція та готовність Білорусі надати свої ресурси для участі в цій місії на Сході України, – зазначив голова конференції (URL: https://24tv.ua/ssha_i_yes_mayut_buti_prisutni_ishinger_zrobiv_zayavu_shhodo_podalshoyi_doli_minska_n1056617).

В. Ішінгер наголосив, що вирішальним моментом для ефективності мінських переговорів стане «політична воля». «Розширення мінського формату, зміна кола учасників, звісно, може допомогти, але вирішальним моментом залишається політична воля. Я глибоко переконаний і неодноразово про це писав, що США мають бути за столом переговорів. Але я також вважаю, що Євросоюз загалом точно так само має бути представлений за столом переговорів», – сказав В. Ішінгер.

Крім того, він зазначив, що наразі «не варто чекати на кардинальні зміни» через виборчий процес в Україні. «Нам доведеться проявити терпіння та почекати ще приблизно п'ять місяців», – стверджує голова конференції.

Під час мінської зустрічі МКБ, крім пропозиції О. Лукашенка, звучали й інші ініціативи щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Так, народний депутат України С. Тарута заявив, що для вирішення ситуації на Донбасі потрібно створити додатковий переговорний формат у Відні з представниками, які мають спеціальний статус від керівників своїх країн. За словами С. Тарути, на переговорах у Мінську, крім гуманітарних і деяких економічних питань, нічого не вирішується. «Політична підгрупа не працює. Мандат у тих, хто сьогодні перебуває в політичній підгрупі, недостатній для того, аби вирішувати питання. Їх вирішувати треба не з представниками бойовиків, оскільки вони всі ставленики Росії. Потрібно безпосередньо з Росією. І не тільки у форматі спецпредставника Америки й Росії, а потрібно розширити: запросити спецпредставника з України, Франції, Німеччини, приєднати Європейський Союз. І тоді вести переговори на постійній основі під егідою ОБСЄ у Відні», – сказав С. Тарута (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4028177-batka-vsikh-vriatuie-plan-lukashenka-dlia-donbasu>).

Водночас президент Білорусі О. Лукашенко використав майданчик мінської зустрічі МКБ для налагодження міжнародних контактів. Під час зустрічі з помічником президента США, головою Держдепартаменту в справах Європи У. Мітчеллом, який прибув до Мінська на зустріч основної групи Мюнхенської конференції з безпеки, О. Лукашенко висловив сподівання, що відносини Мінська з Вашингтоном покращаться. «Навіть у найскладніші часи наших відносин я не переставав говорити про те, що ми вкрай зацікавлені в хороших відносинах з вашою країною», – сказав глава Білорусі (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/belarus-budet-samym-nadezhnym-partnerom-ssha-neozhidannoe-zayavlenie-lukashenko-1184400.html>).

О. Лукашенко назвав візит представника Держдепу США історичним і таким, що знаменує поступове поліпшення білорусько-американських відносин. «Якщо сказати, що за останній час не відбулося ніяких змін у білорусько-американських відносинах, це буде неправда... Так, відбулися серйозні зрушення в наших відносинах, але я не назвав би їх кардинальними змінами, яких потребує час у цьому регіоні», – додав президент.

У разі налагодження відносин між двома державами, О. Лукашенко пообіцяв, що «Білорусь буде найнадійнішим і щирим партнером». Також він

висловив упевненість, що США, як «провідна країна світу», приділить більше уваги розв'язанню проблем у східноєвропейському регіоні.

Водночас президент Білорусі пригрозив відповіддю на можливе розміщення в Польщі бази США, про що заявив Д. Трамп у вересні. «Звичайно, нас це турбує. Якщо, припустимо, у Польщі політики заявляють, що вони готові витратити мільярди доларів для того, щоб розмістити там американську зброю, завести туди батальйони американців і створити якийсь «Форт Трамп», звичайно ж, ми не ідіоти, ми на це реагуємо зі своїм головним союзником, думаємо про те, як нам протистояти всьому цьому», – сказав О. Лукашенко (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/baza-ssha-v-polschi-lukashenko-vibuhnuv-pogrozami.htm>).

Крім того, президент Білорусі сказав, що Д. Трамп «розмахує ядерними боєголовками». «Ми шукаємо, як знайти адекватну відповідь у цій ситуації, а як же інакше? Ті, хто розмахує ядерними боєголовками, не думають про свою власну безпеку та безпеку свого народу. Невже Д. Трамп, роблячи заяву про вихід із Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності, думає про Білорусь? Він, може, і не знає, що є така Білорусь і що тут мільйони людей, які просто хочуть нормально жити», – сказав він.

Натомість міністр закордонних справ Польщі Я. Чапутович під час засідання основної групи Мюнхенської конференції з безпеки в Мінську заявив, що майбутнє збільшення американської присутності в Польщі – це реакція на агресивні дії Росії, це розширення не загрожує сусідам (URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/390040>).

О. Лукашенко у свою чергу запевнив, що побоювання Польщі щодо можливого нападу зі сходу є безпідставними, бо «Білорусь ніколи не нападе на Польщу і там не потрібно жодних американських баз».

На полях конференції також відбулися зустрічі прем'єр-міністра Сербії А. Брнабіч і політичного діяча Косова Х. Тачі. За словами сербського прем'єра, було детально обговорено перебіг двостороннього діалогу. Вона навіть висловила обережний оптимізм, що сторони «зможуть дійти згоди, компромісу, що приведе до підвищення стабільності в регіоні». Ідеться в тому числі про перспективи укладення остаточної і юридично зобов'язуючої угоди між Белградом та Приштиною.

Сербський прем'єр нагадала, що переговори відбуваються вже кілька років. Щоправда, раніше місцем їх проведення зазвичай ставав Брюссель. А. Брнабіч підкреслила, що в неї великі очікування від мінської конференції, на якій заявлені найважливіші питання міжнародного порядку денного, включаючи відносини між Сходом і Заходом, а також Мінський процес. Торкаючись білорусько-сербських відносин, прем'єр дала їм виключно високу оцінку, у тому числі й на рівні глав держав.

Багато делегатів мінської зустрічі вже встигли відзначити важливість цього дискусійного майданчика для переговорів щодо врегулювання міжнародних конфліктів. За їхніми словами, білоруська столиця стала майданчиком не тільки для врегулювання конфліктів щодо Нагірного

Карабаху і Сходу України, а й між Сербією та Косовом. Проведені тут переговори між представниками Белграда та Приштини були названі початком нового Мінського процесу.

У рамках зустрічі основної групи Мюнхенської конференції 31 жовтня були організовані тематичні круглі столи з енергетичної та транснаціональної безпеки, а також круглий стіл для керівників розвідслужб. Головною темою сесії 1 листопада стало питання контролю над озброєнням, складнощів у цій темі та можливих відповідей на сучасні виклики в цій галузі.

Завершилася Мюнхенська конференція сесією на тему: «Регіональні конфлікти», під час якої було розглянуто варіанти вирішення конфліктів, які є дієвими на сьогодні. У підсумку учасники конференції визначили необхідність зміцнення довіри та зниження напруженості у відносинах між країнами й необхідність пошуку стійких і взаємоприйнятних рішень щодо збереження безпеки як у регіоні Східної Європи, так і в більш широкому міжнародному контексті.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Стамбульський саміт по Сирії: оцінки, прогнози, коментарі

У м. Стамбул (Туреччина) 27 жовтня лідери Німеччини, Росії, Франції та Туреччини за участі спецпосланця ООН С. де Містури зібралися для обговорення шляхів активізації мирного врегулювання сирійської кризи. Темою переговорів А. Меркель, В. Путіна, Е. Макрона та Р. Ердогана також була ситуація в провінції Ідліб, останньому утримуваному повстанцями сирійському регіоні.

Нагадаємо, що внаслідок війни в Сирії від 2011 р., за даними спостерігачів, загинуло понад 430 тис. сирійців. Сирійська мережа з прав людини зазначає, що 95 % жертв – цивільні; 7,6 млн переселенців залишили свої домівки всередині країни, 4 млн виїхали за межі країни – переважно в сусідні Туреччину, Ліван, Йорданію та Ірак (URL: <https://hromadske.ua/posts/u-stambuli-zavershilis-peregovori-turechchini-rf-franciyi-ta-frn-shodo-siriyi>).

У цьому конфлікті ключову підтримку сирійському президенту Б. Асаду надають Росія та Іран. Туреччина натомість підтримує опозиційні групи, але разом з Росією організувала ряд переговорів щодо врегулювання конфлікту.

Стамбульська зустріч також відбулася з ініціативи президента Туреччини Р. Ердогана, який, на думку експертів, прагне заручитися підтримкою ключових членів ЄС у рамках своєї стратегії по Ідлібу.

Нагадаємо, що цей регіон на півночі Сирії – останній анклав антиурядових сил у країні. Офіційний Дамаск давно хоче його силою повернути під контроль, але Туреччина виступила проти цього, усвідомлюючи, що у випадку ліквідації цього оплоту бойовиків вона

втратить усі свої досягнення в північній Сирії. Оскільки це дасть сирійським військам військово-політичні переваги. Тому сторони й пішли на укладення угоди, щоб відтермінувати військову операцію та уникнути гуманітарної катастрофи. За словами безпосередньо турецького лідера, стамбульський формат переговорів щодо Сирії не підміняє астанинський переговорний процес за участі Росії, Ірану та Туреччини як гарантів врегулювання конфлікту в Сирії, а лише доповнює його.

Зауважимо, що безпосередньо перед переговорами Р. Ердоган провів двосторонні півгодинні бесіди окремо з А. Меркель, В. Путіним і Е. Макроном.

Окремі експерти звертають увагу на дещо незвичайний формат Стамбульського саміту, враховуючи, що ні Париж, ні тим більше Берлін, до цього часу особливо не впливали на ситуацію в Сирії та навряд чи зможуть впливати в майбутньому, на відміну від Ірану, який має значний вплив на перебіг подій у Сирії. Серед причин відсутності США, які відіграють провідну роль у так званій малій групі (США, Велика Британія, Німеччина, Єгипет, Йорданія, Саудівська Аравія, Франція) антитерористичної коаліції під американським керівництвом, дехто називає погіршення двосторонніх відносин з Туреччиною, які були досить складними ще при президенту Б. Обамі, але вони навіть погіршилися при президентові Д. Трампі.

Найбільше суперечностей між Туреччиною і США в контексті подій у Сирії полягає в тому, що ставка Сполучених Штатів Америки на курдські збройні формування із загонів «Сили народної самооборони», які становлять основу коаліції «Сили демократичної Сирії», суперечить позиції Анкари, яка вважає ці формування терористичними (URL: http://bintel.com.ua/uk/article/11_02_istanbul).

Показовим є факт, що деякі експерти в Росії вважають відсутність США мало не запорукою успіху переговорів. Про це, зокрема, заявив російський експерт Ю. Мавашев. «Досвід попередніх переговорів по Сирії демонструє, що найкращого результату досягали формати без участі США, у першу чергу астанинський формат або Конгрес сирійського національного діалогу в Сочі, у якому було досягнуто точок дотику між урядом і опозицією», – зазначив він (URL: <https://russian.rt.com/world/article/567999-sammit-stambul-siriya-putin-erdogan>).

Загалом експерти звертають увагу на особливості двосторонніх відносин між учасниками «стамбульського квартету» і висловлюють сумніви щодо його життєздатності й ефективності.

У цьому контексті можна згадати загострення російсько-турецьких відносин у листопаді 2015 р., після того як турецький винищувач F-16 С збив російський бомбардувальник Су-24 М. Не кращим чином розвивалися і відносини між Анкарою та Берліном, після того як на початку березня минулого року Р. Ердоган порівняв дії Берліна щодо заборони виступів турецьких політиків у Німеччині з «часами нацизму». Відносини між Анкарою та Парижем також далекі від ідеальних. Коли 20 січня цього року

Анкара почала операцію «Оливкова гілка» проти курдів Афріна на півночі Сирії, вона зіткнулася з жорсткою реакцією з боку США й НАТО, включаючи Францію. Зі свого боку, Анкара застерегла Париж від відправлення французьких військових на допомогу сирійським курдам, зазначивши, що вони можуть стати мішенню турецької армії. До того ж, як зазначають оглядачі, у Парижа, Берліна, Анкари й Москви зовсім різні підходи до майбутнього Сирії. Якщо Москва намагається зробити все можливе для збереження режиму Б. Асада, то інші три учасники вважають це недоцільним і навіть неможливим.

Треба також зазначити, що три з чотирьох учасників «стамбульського квартету» вже мають досвід, щоправда, не зовсім вдалий, виступу в «нормандському квартеті», який протягом останніх чотирьох років безуспішно намагався припинити бойові дії на Сході України.

Разом з тим окремі учасники стамбульського формату підтримують зв'язки зі своїми партнерами. Так, 26 жовтня президент Франції Е. Макрон обговорив майбутній форум у Стамбулі зі своїм американським колегою Д. Трампом. Міністр закордонних справ Росії С. Лавров також заявляв, що Москва «готова до контактів з малою групою».

У свою чергу президент США Д. Трамп раніше застеріг президента Сирії Б. Асада і його союзників, Іран і Росію, від «нерозважливих атак» на провінцію Ідліб, та додав, що внаслідок атак можуть загинути сотні тисяч людей. В ООН і Держдепартаменті США побоюються гуманітарної катастрофи в Ідлібі в разі початку наступу. У цій провінції живе близько 3 млн цивільних. В ООН заявляли, що близько 800 тис. із них змушені будуть залишити свої будинки в разі масштабних бойових дій. Вашингтон також висловлював занепокоєння через загрозу застосування військами Б. Асада хімічної зброї. Спеціальний представник ООН у справах Сирії С. де Містура заявив, що в листопаді піде з посади «з виключно особистих причин», і наголосив, що попри успішну військову операцію сил Б. Асада для припинення насильства в країні важливо досягти мирної угоди ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-istanbul-summit/29567415.html](https://www.radiosvoboda.org/a/news-istanbul-summit/29567415.html)).

Позитивні зрушення в цьому напрямі все ж можна відмітити. Туреччина, яка підтримує в Сирії певні групи повстанців, що виступають проти правлячого режиму, і Росія, яка є найбільшим союзником президента Сирії Б. Асада, у вересні уклали угоду щодо створення демілітаризованої зони в північно-західному регіоні Ідліб.

Водночас тематика Стамбульського саміту, крім Ідліба, стосувалася ключових питань з урегулювання сирійської кризи. Турецьке видання Milliyet опублікувало основні пункти порядку денного: реалізація всіх домовленостей, досягнутих в астанинському форматі; забезпечення територіальної цілісності Сирії; формування конституційного комітету для підготовки проекту конституції; підготовка до проведення демократичних і прозорих виборів; повернення мільйонів біженців у місця свого колишнього проживання; розширення зон безпеки із включенням у нього також сходу

Євфрату; продовження боротьби з тероризмом в усіх його формах; забезпечення доставки гуманітарної допомоги населенню Сирії; відновлення міст, які були зруйновані під час війни.

Одним з головних пунктів заключного комюніке Стамбульського саміту став заклик до створення ще до кінця року координаційного комітету в Женеві під егідою ООН, який працюватиме над розробленням конституційної реформи, що, на думку учасників, має стати передумовою для проведення вільних і прозорих виборів у Сирії, на яких повинні мати можливість проголосувати всі сирійці, у тому числі й ті, які перебувають за кордоном.

Проте, як зазначають експерти, подібне рішення вже приймалося в рамках Конгресу сирійського національного діалогу, який відбувся наприкінці січня цього року в м. Сочі. Тоді було прийнято рішення про створення конституційної ради по Сирії у складі 50 представників опозиції та сирійського уряду. Але вже тоді в експертному середовищі висловлювався сумнів у ефективності майбутньої конституційної ради, оскільки було цілком очевидно, що вона не представлятиме всіх верств сирійського суспільства і всіх угруповань опозиції.

Як наслідок, з того часу нічого так і не було зроблено. Тому немає ніякої впевненості, що нова спроба сформувати конституційну раду буде більш вдалою. До того ж експерти зазначають, що, відповідно до існуючої у світі практики, проект майбутньої конституції має затверджувати новий законодавчий орган країни, який ще належить обрати на загальнонаціональних виборах. Однак на сьогодні поки що зовсім неясно, коли такі вибори можуть відбутися ([URL6 http://bintel.com.ua/uk/article/11_02_istanbul](http://bintel.com.ua/uk/article/11_02_istanbul)).

З іншого боку, окремі експерти вважають, що спільна заява сторін про створення сирійської конституційної комісії – це важливий компромісний крок уперед до завершення конфлікту, оскільки така комісія насправді вигідна абсолютно всім. Для Німеччини та Франції це означає, що їхня головна вимога – завершення війни політичною угодою – буде виконана, що дасть їм змогу нормалізувати відносини з Дамаском у майбутньому. Для РФ, яка частково контролює роботу комісії, цей варіант також непоганий. Третина комісії складатиметься з представників сирійського уряду, на якого в Кремля досить сильний вплив. Ще третина – це представники сирійської опозиції. Оскільки ніхто не може сказати чітко, хто така «сирійська опозиція», росіяни мають широке поле для трактування цього терміна та можуть «просунути» в комісію лише свою «ручну опозицію». Для Туреччини ж комісія – це можливість легітимізувати сирійських політиків-опозиціонерів, лояльних Анкарі, а також узяти участь у широких політичних переговорах з тим, щоб гарантувати для себе недопустимість надання автономії курдам ([URL: https://www.uifuture.org/publications/news/24296-stambulski/samit/po/syrii](https://www.uifuture.org/publications/news/24296-stambulski/samit/po/syrii)).

Разом з тим президент Туреччини назвав чотиристоронній саміт щодо Сирії продуктивним. За його словами, лідери чотирьох країн надалі

підтримують «територіальну цілісність і політичну єдність Сирії» та дійшли висновку, що необхідно встановити остаточне перемир'я.

Також про це після переговорів заявила канцлер Німеччини А. Меркель. За її словами, домовленості між Туреччиною та Росією про буферну зону в провінції Ідліб повинні перерости в повноцінне перемир'я. «Спільного рішення можна досягти не військовими методами, а тільки політичними під егідою ООН... Ми взяли на себе зобов'язання зробити все, щоб з цієї угоди вийшов довгостроковий режим перемир'я», – зазначила вона (URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/middle-east/2018-10-27/sammit-v-stambule-ozvucheno-vajnoe-reshenie-po-voyne-v-sirii/144558>).

Президент Франції Е. Макрон теж заявив про неприйнятність військової операції в Ідлібі, підкресливши, що її проведення може викликати нову хвилю біженців. «Безумовно, військова операція режиму буде непринятною для вирішення питання по Ідлібу. Росія й Туреччина домовилися про угоду, яка повинна суворо виконуватися. З цього приводу були вироблені гарантії. Ми всі будемо надзвичайно пильними, щоб забезпечити виконання цих зобов'язань і щоб припинення вогню стало стабільним», – сказав він, виступаючи на прес-конференції за підсумками саміту.

Президент РФ В. Путін у свою чергу зазначив, що сторони «провели серйозну роботу з узгодження підходів у принципових питаннях сирійського врегулювання». За його словами, Туреччина виконує всі свої зобов'язання по Ідлібу й тому співпраця між двома країнами щодо сирійського питання триватиме (URL: <https://ru.tsn.ua/svit/stambulskiy-sammit-po-sirii-o-chem-dogovorilis-erdogan-merkel-makron-i-putin-1240146.html>).

Отже, під час переговорів у Стамбулі сторони одностайно підтримали турецько-російські домовленості, досягнуті всередині вересня про перемир'я та буферну зону в провінції Ідліб.

На думку експерта з питань міжнародної політики та Близького Сходу Українського інституту майбутнього І. Куси, те, що Німеччина та Франція погодилися підтримати цю угоду, стало перемогою для Туреччини. Гарантії німців і французів дали змогу Анкарі розподілити відповідальність за ситуацію між ними усіма, а значить, роблять складнішим будь-які спроби розвалити домовленості. Це дає турецьким елітам більше часу для вироблення іншого підходу до розв'язання проблеми провінції Ідліб (URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24296-stambulskiy/samit/po/syrii>).

Учасники саміту підтвердили також свою рішучість боротися з тероризмом у Сирії, включаючи такі угруповання як «ІДІЛ», «Аль-Каїда», «Аль-Нусра». Цей пункт став вигідним, зокрема, для Росії, так як вона фактично має право допомогти сирійському уряду ліквідувати осередки терористів у провінції Ідліб у випадку систематичного порушення угоди від 18 вересня. Оскільки домовленості фактично порушуються із самого першого дня, можна зробити висновок, що військова операція РФ і Сирії на цих територіях – це лише питання часу.

Проте експерти називають найбільшим досягненням Кремля на цих переговорах втягування в сирійський політичний процес двох провідних європейських країн. Сам факт проведення такого саміту без США чи Ірану дали можливість Москві розкрутити цей захід як «антитрамлівський», а також продемонструвати, що Німеччина та Франція визнають РФ як основного партнера у врегулюванні ситуації в Сирії. Це відкриває багато можливостей для росіян, які «продаватимуть» свою сирійську карту в обмін на поступки європейців в інших питаннях, наприклад щодо санкційної політики.

Якщо аналізувати геополітичний контекст Стамбульського саміту, то можна стверджувати, що Росія й Туреччина таким чином намагаються певною мірою легітимізувати своє домінування в Сирії та регіоні в цілому. Туреччина прорвала дипломатичну ізоляцію у Європі, ставши на шлях нормалізації відносин з ЄС, що особливо актуально в умовах погіршення відносин із США. Німеччина та Франція розділили відповідальність за Ідліб з Туреччиною та «вибили для себе гарантії стримування потоків біженців». Росія нарешті зуміла втягнути в переговори щодо Сирії Берлін і Париж, розпочавши з ними предметний діалог про можливе фінансування Європою післявоєнної розбудови Сирії (URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24296-stambulskiy/samit/po/syrii>).

Водночас експерти називають і тих, хто програв у Стамбулі. На думку І. Куси, це насамперед США та Сирія. Зближення французів і німців з росіянами й турками «по Сирії» звужує поле для маневру для американської дипломатії та ізолює їх від важливих регіональних процесів. На тлі кризи трансатлантичного порядку Сполучені Штати Америки втрачають свою вагу на Близькому Сході, поступаючись РФ, Туреччині та Ірану, а замість них більш активну роль починають відігравати європейці, зацікавлені в найскорішій стабілізації регіону. Негативним наслідком для США є ризик опинитися «за бортом» сирійського врегулювання.

Сирія програла, оскільки не отримала нічого, чого прагнула. Офіційний Дамаск уже давно висловлює роздратування домовленостями росіян з турками про провінцію Ідліб. У Сирії вважають, що не варто відстрочувати час для наступальної операції, а краще покінчити з анклавом бойовиків швидше. Якщо в РФ і Туреччині відносини останнім часом розвиваються непогано, то між Дамаском та Анкарою зберігається відкрита ворожість. Сирійці не проти, якщо альянс Путіна – Ердогана раптом розвалиться, оскільки тоді їх не стримуватимуть щоразу, коли йтиметься про повернення сирійських земель на півночі, окупованих турецькою армією. Домовленості в Стамбулі залишають Сирію за межами переговорів, а також політичного процесу. Наприклад, сирійська влада відкрито виступає проти участі ООН у формуванні складу конституційної комісії, що буде вірогідною перешкодою для мирних переговорів і подальшого врегулювання з переходом до вільних виборів.

Експерт Незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень «Борисфен інтел» О. Волович вважає, що за таких різних підходів учасників саміту прийти до спільного знаменника було б вельми важко, якщо взагалі можливо. «Дисгармонія і дисонанс у виконанні учасників “стамбульського квартету” були неминучими, на жаль, для друзів Сирії та для сирійського народу. Пишномовні й пафосні декларації – це одне, а реальні справи – це зовсім інше, як ми вже мали можливість неодноразово в цьому переконатися та переконуємося на прикладі підсумків роботи Стамбульського саміту», – вважає експерт (URL: http://bintel.com.ua/uk/article/11_02_istanbul).

На його думку, врегулювання сирійської кризи неможливе без узгодження між Вашингтоном, Анкарою, Москвою, Тегераном і Дамаском хоча б щодо основних питань. Експерт також додає, що вирішувати долю Сирії в будь-якому форматі без запрошення за стіл переговорів легітимного президента Сирійської Арабської Республіки Б. Асада безперспективно й незаконно. Сирія, очолювана президентом Б. Асадом з 2000 р., представлена в ООН та інших міжнародних організаціях і є суб'єктом міжнародного права. Тільки сирійський народ має право вирішувати долю Б. Асада на прямих, демократичних і прозорих виборах під егідою та контролем ООН, без втручання з боку інших держав.

У контексті українського питання хотілося б зауважити, що українська сторона, у свою чергу, також повинна бути активним учасником і мати можливість впливати на переговори й рішення відносно врегулювання конфлікту на Донбасі. Наразі українській владі це вдається, проте чи збережеться така ситуація після виборів, питання залишається відкритим.

Таким чином, можемо констатувати, що Стамбульський саміт, з одного боку, є черговою спробою врегулювання сирійської кризи, запропоновані учасниками рішення цих проблем видаються цілком правильними й логічними. З іншого боку, враховуючи склад учасників і аналізуючи досить непрості взаємовідносини між окремими країнами, складається враження, що одним з головних завдань форуму є розв'язання їхніх власних проблем. Тоді як подальший розвиток ситуації в Сирії залежить від багатьох факторів, а конфлікт може бути врегульовано лише за столом переговорів за участі зацікавлених зовнішніх партнерів, нинішнього уряду країни та опозиції. Гарантією ж збереження цілісної та суверенної сирійської держави стане проведення чесних, відкритих виборів відповідно до міжнародного права, а не нав'язаними окремими державами умовами.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

І Форум регіонів України й Білорусі: основні результати та ключові домовленості

У м. Гомель (Білорусь) 25–26 жовтня відбувся І Форум регіонів України й Білорусі. Понад 250 українських підприємців і близько 60

компаній узяли участь у виставці, що була частиною заходу. Укладено контрактів на 100 млн дол. США. Підписано 12 угод різного рівня.

Головною подією форуму стала участь у ньому двох голів держав – П. Порошенка та О. Лукашенка; їх зустріч тет-а-тет і участь у пленарному засіданні.

Треба врахувати, що Президент України П. Порошенко запропонував для Білорусі у відносинах з Україною новий термін «стратегічний економічний партнер».

Білорусь – п'ятий за величиною товарообігу партнер України. Щорічний приріст обсягів двосторонньої торгівлі становить понад 20 %, у планах вийти на 8–10 млрд дол. товарообігу в рік.

Продукція білоруського машинобудування, харчової промисловості, будівельні, дорожньо-будівельні компанії з Білорусі відчують себе дуже комфортно в Україні, заявив П. Порошенко.

Разом з тим президенти України та Білорусі підписали угоду про реадмісію. В угоді визначено взаємні зобов'язання держав приймати на свою територію своїх громадян, а також громадян третіх країн і осіб без громадянства, які незаконно в'їхали на їхню територію або незаконно перебувають на ній. Крім того, під дію цього документа підпадуть громадяни, які втратили підстави для легального перебування в іншій країні. «Підписання угоди про реадмісію дасть змогу подолати негативні наслідки, які створює незаконна міграція, і збільшити ефективність співпраці в боротьбі з цим явищем», – зазначив Президент України П. Порошенко. Угода передбачає спрощену процедуру депортації громадян, які порушують закон в країні перебування.

Президенти також домовилися про відкриття українського телеканалу в Білорусі. «Ми домовилися про початок трансляції українського каналу на території Республіки Білорусь найближчим часом», – заявив П. Порошенко.

В Україні працює телеканал «Білорусь-24», де білоруською мовою демонструються переважно програми, що стосуються культури та історії. Усі новини й підсумкові інформаційно-аналітичні програми демонструються виключно російською мовою.

Зустріч президентів вирізняло багато дружніх заяв і запевнень. П. Порошенко наголосив на «важливості місії Білорусі» в питанні врегулювання ситуації з російською агресією на Донбасі. «Чи довіряю я Лукашенко? На 100 % довіряю! І ми про це говорили. Чи важлива його місія? Дуже важлива. Як і місія Білорусі, – заявив П. Порошенко. – Узагалі в Біблії сказано: блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться. Ми повинні зробити все, щоб припинити війну. Щоб перестали вбивати українців, щоб були виведені російські війська і почалося політичне врегулювання через вибори. Але не фейкові вибори, які Росія хоче провести через тиждень, а справжні вибори».

За словами П. Порошенка, «роль Білорусі тут надзвичайно важлива хоча б тому, що Трестороння контактна група працює в Мінську та Білорусь

робить усе можливе для організації цієї роботи». П. Порошенко подякував О. Лукашенку й зазначив, що «частка Білорусі залишається в його серці».

О. Лукашенко у свою чергу вкотре озвучував тезу «про братні народи». Конфлікт на Донбасі він назвав болючим питанням, у тому числі особисто для нього. І запропонував допомогу в урегулюванні конфлікту. «Тут мало домовитися Росії і Україні. Можна, але мало. Загублено довіру один до одного. У зв'язку з цим скажу, щоб нас розуміли брати українці і всі інші: ми готові включитися в цей конфлікт. Включитися там, де складно і де немає цієї довіри. Ми готові заради одного – заради миру», – сказав президент Білорусі. При цьому О. Лукашенко підкреслив, що питання війни на Донбасі повинні вирішити «три слов'янські народи» (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4026960-strannaia-druzhba-dohovorennosti-ukrayny-y-belarusy>. 2018. 30.10).

Хоча формат І Форуму регіонів є новим для українсько-білоруських відносин, для Білорусі він радше звичний. Уже п'ять років поспіль діє Форум регіонів у відносинах Білорусі з Росією, причому ці заходи дуже схожі за форматом і філософією, аж до участі президентів. Порядок денний універсально широкий – від економіки до культури, спорту й молодіжної політики. Наступного року Мінськ планує запропонувати такий форум Узбекистану. Є ще такий цікавий формат, як Бізнес-форум регіонів Білорусі та Китаю, запущений у дію в 2015 р.

Справедливості заради варто зазначити, що такий формат – не винахід Мінська. Цей інструмент запозичений у Варшави, де свого часу, ще з 2009 р., проводився Форум регіонів Польщі та Росії. У кінці 2016 р. у Білорусі була спроба запуснути і форум регіонів з Польщею, але на практиці домовленості не запрацювали.

Форум з Україною має свої особливості, основна з них полягає в тому, що його кураторами є не парламенти, як у всіх інших випадках, а уряди. Очільниками обговорюваного в статті форуму стали профільні віце-прем'єри Г. Зубко та І. Ляшенко – саме вони відповідають за торговельно-економічну співпрацю між Україною та Білоруссю відповідно й очолюють міждержавну комісію.

Чому у співпраці з Україною обрали урядову, а не парламентську лінію? Можливо, причина в критичному ставленні Верховної Ради до подій у Білорусі та недружніх кроків Мінська щодо України. Чого лише вартий випадок недопуску віце-спікера ВРУ І. Геращенко на територію Білорусі чи ганебне голосування білоруської сторони проти українських резолюцій в ООН. Відтак ставка була зроблена на більш контрольовану урядову вертикаль.

До речі, за декілька тижнів до форуму було проведено чергове засідання (це було 26 засідання) Міждержавної українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, на якому, серед іншого, було підготовлено й затверджено економічну базу для

форуму у вигляді проектів контрактів і договорів. Але інтригою для всіх залишалася запланована зустріч на вищому рівні.

Крім того, треба звернути увагу на те, що офіційний Київ призвичаюється до гібридності своїх відносин з Білоруссю. Ця гібридність має два прояви. По-перше, Київ і Мінськ зацікавлені в досягненні стратегічного рівня відносин в економічній сфері, попри те що підходи в питаннях безпеки та інтеграційних процесів залишаються різновекторними. По-друге, неофіційні домовленості на вищому рівні мають більше значення для розуміння стану справ, ніж публічні заяви білоруських офіційних осіб і навіть окремі недружні кроки офіційного Мінська.

Про що йшлося під час зустрічі президентів тет-а-тет, можна лише здогадуватися, «розшифровуючи» їхні загальні фрази, сказані на підсумковій прес-конференції. П. Порошенко, виступаючи на відкритій пленарній частині форуму, апелював до довіри між ним і О. Лукашенком та утримався від акцентування на питаннях безпеки (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/10/29/7088707>. 2018. 29.10).

Якщо зробити невеликий екскурс в історію, то можна помітити, що відносини між двома сусідніми країнами – Україною та Білоруссю – завжди відрізнялися дивними суперечностями. З одного боку, коли йдеться про економіку, сторони декларують велике бажання рухатися в напрямі структурованого інтенсивного співробітництва, збільшуючи торговельний обіг між країнами. З іншого – коли йдеться про політику, Білорусь веде подвійну гру на користь Росії, підписуючись під позицією свого потужного сусіда як член союзної держави (Білорусь послідовно займала позицію Росії під час голосування резолюцій Генеральної Асамблеї ООН про порушення суверенітету та прав людини в Україні у 2014 і 2016 р.).

Хоча Мінськ позиціонує себе перед українцями інакше – як сторона, що намагається примирити братні слов'янські народи і всім бажає добра, проте чи так це насправді? Питання зовсім не пусте в контексті останніх потужних військових навчань, що Росія проводила на території Білорусі.

Президент Білорусі О. Лукашенко своїми заявами постійно розвіює припущення щодо можливої агресії з території Білорусі – він говорить, що «білоруси можуть приїхати до українців лише на тракторах». Ще краще ці трактори разом будувати, як і комбайни, ліфти тощо. Економічна складова діалогу між Києвом і Мінськом є основною та полягає в тому, щоб за два роки вийти на товарообіг у 8 млрд дол. (сьогодні – утричі менше). Ось тільки торговельний баланс у цих відносинах сьогодні не на користь України – негативне сальдо за січень – травень 2017 р. становить понад 780 млн дол.

Крім безпосередньої торгівлі, Україна зацікавлена в транзиті енергоресурсів – нафти з Азербайджану до нафтопереробних підприємств Білорусі через свою територію; електроенергії з України в Литву через територію Білорусі, скрапленого газу з LNG-терміналу в Клайпеді у зворотному напрямку (Литва імпортує газ із США – відповідний контракт було укладено 28 червня 2017 р.) (URL:

<http://www.polukr.net/uk/blog/2017/08/українсько-білоруські-відносини-див.2017.19.08>).

Наступний Форум регіонів України й Білорусі має відбутися в Україні – найімовірніше в Житомирі. От тільки лишилося незрозуміло, коли це станеться: або за рік, як запропонував П. Порошенко, або за два, як пропонують організатори. Між тим рівень зацікавленості форумом залежать і від результатів президентських та парламентських виборів в Україні. З високою ймовірністю можна прогнозувати, що в разі збереження П. Порошенком посади Президента у форумі й надалі братимуть участь голови держав. За інших розкладів ситуація може розвиватися по-різному. Щоправда, нинішній форум дає змогу припустити, що й без залучення найвищого політичного рівня форум може принести свої позитивні результати в розвиток двосторонніх відносин.

Звичайно, із часом нових міжрегіональних угод чи меморандумів про дружбу стане менше. Та й попередній досвід показує, що більшість з таких документів підшиють до відповідних справ, після чого про них успішно забудуть.

Отже, нинішній форум показав, що становлення добросусідських відносин між двома країнами перебуває не в політичній чи економічній, а в цивілізаційній площині. Сьогодні влада Білорусі приміряє на себе роль вимушеного сателіта Москви з деякими представницькими функціями. Міжнародного авторитету Мінську додає розміщення учасників Мінського процесу щодо Донбасу під проводом ОБСЄ. Великий вплив на розвиток українсько-білоруських відносин матимуть президентські й парламентські вибори в Україні, вони безпосередньо визначать координати співробітництва України та Білорусі в найближчі роки.

Ю. Якименко, мл. научн. сотр. ФПУ НБУВ

Визит Президента Украины в Турцию и перспективы украинско-турецкого экономического сотрудничества в оценках СМИ

Главными итогами недавнего визита украинской делегации во главе с Президентом П. Порошенко в Турцию стало подписание ряда двусторонних документов, касающихся экономического и гуманитарного сотрудничества двух стран.

Среди них, в частности, совместное заявление по результатам VII заседания Стратегического совета высокого уровня, подписанное президентами, а также Соглашение о сотрудничестве в сфере развития между правительствами двух стран, подписанное первым вице-премьер-министром Украины С. Кубивым и главой управления Турецкого агентства сотрудничества и координации С. Чамом. Кроме того, в ходе переговоров был заключен меморандум между ГК «Укроборонпром» и Государственным агентством по вопросам оборонной промышленности Турецкой Республики,

подписанный гендиректором «Укроборонпрома» П. Букиным и президентом по вопросам оборонной промышленности Турции И. Демиром.

Как сообщают СМИ, подписанное сторонами межправительственное Соглашение создаст правовые основы для создания управлением Турецкого агентства сотрудничества и координации Офиса координации программ в Украине с целью развития плодотворного сотрудничества в экономических и социальных сферах между правительствами двух стран. «Особое внимание будет уделяться проектам (программам) технического и финансового сотрудничества, направленным на развитие образовательной инфраструктуры, социального обслуживания, сельского хозяйства, туристических и производственных секторов государств, а также повышению уровня институционализации в секторе государственного управления», – сообщили об этом соглашении в пресс-службе главы Украинского государства (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4028838-kyev-y-ankara-podpysaly-dokumenty-o-sotrudnychestve>).

Что касается меморандума в оборонной сфере, то, как сообщается, он закрепляет договоренности сторон о реализации контрактов в сфере оборонной промышленности без необходимости получения банковских гарантий, если сумма составляет менее 10 млн долл. США.

«Меморандум определяет условия выполнения договорных обязательств между ГК «Укроборонпром» и Госагентством по оборонной промышленности Турецкой Республики, в частности, в контексте регулирования порядка получения банковских гарантий, необходимых для реализации проектов в сфере оборонной промышленности. Документ закрепляет договоренности сторон о реализации контрактов в сфере оборонной промышленности без необходимости получения банковских гарантий, если сумма составляет менее 10 млн долл. США», – говорится в сообщении пресс-службы украинского Президента (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4028838-kyev-y-ankara-podpysaly-dokumenty-o-sotrudnychestve>).

«Как ни с одной другой страной, с Турцией у нас очень хорошо выстраиваются институциональные контакты. Это две торгово-промышленные палаты, очень хорошо работает представительство турецкого бизнеса в Украине, межправительственная комиссия. Шестьсот турецких компаний работает в Украине, 500 украинских – в Турции. Визит вице-премьер-министра Украины – это также важный знак, – прокомментировал визит президент Торгово-промышленной палаты Украины Г. Чижиков. – Турецкий бизнес строится на отношениях, сотрудничество выстраивается на базе контактов: чем больше мы общаемся, чем больше встречаемся, ведем диалоги, проводим заседания бизнес-советов, тем лучших результатов достигаем. Сейчас в приоритете больше привлечение к сотрудничеству малого и среднего бизнеса». По его словам, Турция остается в фокусе отечественных экономических приоритетов. «Для Украины важно, что это страна-сосед, во многих направлениях мы дополняем одна другую. Когда

Турция инвестирует, то делает это в перерабатывающую отрасль, тем самым создавая новые рабочие места», – заявил он (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2547522-izmenenia-v-turcii-sposobstvuu-usileniu-sotrudnicstva-s-ukrainoj-ekspert.html>)

Еще одним важным результатом визита стало подписание по итогам встречи украинского Президента с предстоятелем Константинопольской православной церкви, Вселенским патриархом Варфоломеем Соглашения о сотрудничестве и взаимодействии между Украиной и Вселенским патриархатом. «Соглашение, которое мы сегодня подписали, завершает этот процесс, ...создает все условия для того, чтобы процесс предоставления, точнее подготовки, к Собору, процесс предоставления томоса был проведен абсолютно в четком соответствии с канонами православной церкви», – отметил П. Порошенко по этому поводу (URL: <https://www.segodnya.ua/politics/vstrecha-poroshenko-i-vselenского-patriarha-v-stambule-o-chem-dogovorilis-1185375.html>).

Вселенский патриарх в свою очередь выразил уверенность, что решение об автокефалии Украинской православной церкви приведет к единству всех православных в стране.

Директор Национального института стратегических исследований Р. Павленко, комментируя это Соглашение, подчеркнул, что в нем прямо говорится о создании независимой церкви, которой предоставляется томос об автокефалии. Государство, по словам эксперта, обязалось содействовать этому процессу в пределах действующего законодательства. «Вселенский патриархат будет в первую очередь содействовать связям этой церкви с вселенским православием, для чего, собственно, основывается миссия Вселенского патриархата, которая будет действовать в Киеве в Андреевской церкви и будет своего рода посольством» – резюмирует политолог, подчеркивая, что документ не противоречит действующему украинскому законодательству и не нуждается в ратификации (URL: <https://www.segodnya.ua/world/russia/itogi-vizita-poroshenko-v-turciyu-s-chem-prezident-vernulsya-v-ukrainu-1185920.html>).

По итогам переговоров П. Порошенко заявил, что в лице турецкого президента Украина имеет «доброе друга и надежного партнера», и поблагодарил его за твердую позицию относительно осуждения агрессии РФ на Востоке Украины и незаконной аннексии Крыма. «Важными являются заверения Турции в том, что она не останется в стороне “ползучей агрессии” России в Азовском море, проблемы нарушения прав человека в Крыму. Мы подтвердили настрой работать вместе над решением этих вопросов, в том числе в рамках международных организаций, в частности ООН», – сообщил П. Порошенко. По его словам, он также предложил президенту Турции активизировать «диалог по поддержке решения о размещении миротворцев в соответствии с мандатом Совета Безопасности ООН» (URL: <https://www.segodnya.ua/world/russia/itogi-vizita-poroshenko-v-turciyu-s-chem-prezident-vernulsya-v-ukrainu-1185920.html>).

«Мы доверяем Турции и были бы счастливы видеть, что Турция приняла участие в установлении мира на Донбассе из-за размещения своей миротворческой миссии в составе ООН», – подчеркнул украинский Президент в ходе совместной пресс-конференции (URL: https://gazeta.ua/ru/articles/donbas/_poroshenko-prizval-turciyu-prisoedinitnya-k-mirotvorcheskoj-missii-na-donbasse/867666).

Со своей стороны президент Турции подтвердил, что позиция по поводу российской агрессии в Украине неизменна. «Мы никогда не признавали и не признаем незаконную аннексию Крыма», – отметил он (URL: https://gazeta.ua/ru/articles/donbas/_poroshenko-prizval-turciyu-prisoedinitnya-k-mirotvorcheskoj-missii-na-donbasse/867666).

Наблюдатели напоминают, что Р. Эрдоган ранее неоднократно высказывался относительно путей решения проблем Донбасса и Крыма, подчеркивая необходимость использования дипломатических инструментов. «Мы желаем, чтобы конфликт на Востоке Украины закончился как можно быстрее. Проблема может быть решена только на основе международного права и территориальной целостности Украины. В рамках этого мы поддерживаем Минский процесс», – заявлял он, подчеркивая, что считает Украину ключевым государством в сфере безопасности в регионе (URL: <https://ru.krymr.com/a/28784505.html>).

По итогам встречи в Стамбуле стороны также приняли решение до конца 2018 г. подписать соглашение о зоне свободной торговли между двумя странами. «На этом заседании ...мы приняли решение до конца года завершить работу по подписанию соглашения о зоне свободной торговли. Мы верим, что благодаря этому соглашению сможем достичь нашей цели – торгового баланса объемом 10 млрд долл.», – заявил президент Турции. Он подчеркнул, что Турция развивает отношения с Украиной на уровне стратегического партнерства, и заявил, что успех реформ в Украине важен для всего региона: «Мы искренне следим за процессом реформ в Украине. Успешность Украины в этом пойдет на пользу не только Украине, но и всем странам региона» (URL: <https://www.segodnya.ua/world/russia/itogi-vizita-poroshenko-v-turciyu-s-chem-prezident-vernulsya-v-ukrainu-1185920.html>).

В связи с этим наблюдатели напоминают, что, по данным Кабинета Министров, в 2017 г. товарооборот между Украиной и Турцией возрос на 20,1 % и достиг 3,78 млрд долл., хотя в 2013 г. составлял 5,7 млрд долл.

Среди показателей украинского экспорта выделяют: зерновые (236 млн долл.), семена масличных (300 млн долл.), отходы пищевой промышленности (171 млн долл.), растительное масло (106 млн долл.), древесину (137 млн долл.), черные металлы (1068 млн долл.), рудное сырье (96 млн долл.).

В структуре турецкого импорта выделяются: плодовые (123 млн долл.), транспортные средства (141 млн долл.), текстиль, обувь (93 млн долл.), реакторы, котлы (133 млн долл.) (URL: <http://slovo.odessa.ua/news/31045-zona-svobodnoy-torgovli-s-turciey-dolzha-zarabotat-do-konca-goda.html>).

По словам П. Порошенко, позиции Украины и Турции относительно положений проекта соглашения о зоне свободной торговли между странами совпадают на 96 % и уже до начала 2019 г. документ может быть подписан. «Я надеюсь, что мы получим успешные результаты уже до нового года. И как бы там ни было, мы все уверены в том, что президент Турции Р. Т. Эрдоган и Президент Украины П. Порошенко хотят, чтобы это произошло до нового года. Поэтому будем делать все, что в наших силах. Правительства и главы двух государств продемонстрируют свою политическую волю для преодоления сложностей в сфере торговли», – заявил он, подчеркнув, что позиции двух стран в отношении этого соглашения почти полностью совпадают, а некоторые разногласия касаются турецких продуктов сельского хозяйства и украинского текстиля, при этом все несогласованности в документе в позициях относительно металла и стали преодолены (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2574268-pozicii-kieva-i-ankary-po-soglaseniu-o-zst-sovpadaut-na-96-porosenko.html>).

«В настоящее время мы работаем над переходом от сырьевой к индустриально инновационной базе. До 2014 г., если разобраться, главным экспортным материалом был металл – до 60 %. В итоге проигрывала и Украина, и Турция, потому что существовали третьи страны, где оставалась цепь дополнительной стоимости. С 2014 г. позиция изменилась как со стороны Киева, так и со стороны Анкары. Сегодня показатель экспорта металла снижен до уровня 45 %. Наши отношения должны базироваться на инновациях, инвестициях, формировании перерабатывающей отрасли, совместных предприятиях, совместных длительных бизнес-проектах», – говорил о перспективах украинско-турецкого экономического сотрудничества первый вице-премьер-министр, министр экономического развития и торговли Украины С. Кубив по итогам своего августовского визита в Турцию (URL: <https://telegraf.com.ua/biznes/ekonomika/4531748-kubiv-turtsii-nuzhnyi-v-ukraine-sereznyie-proektyi-a-ne-byistryie-dengi.html>).

Наблюдатели напоминают, что за последние годы между Турцией и Украиной был подписан ряд договоров по военно-техническому сотрудничеству, среди которых соглашения в сферах навигации и связи, спутниковых технологий, ракетного вооружения, а также танкостроения. Развитию этого сотрудничества поспособствовал, в частности, подписанный Президентом Украины в июне указ о либерализации внешнеэкономической деятельности для отечественных компаний оборонно-промышленного комплекса.

В то же время в полемике относительно перспектив экономического сотрудничества между Украиной и Турцией, активизировавшейся после недавнего визита, часто звучат вопросы о том, почему Турция, продолжая выступать в защиту Украины, не поддерживает санкции ЕС и США против РФ. Турецкий эксперт в сфере международных отношений Т. Исмаил подчеркивает, что территориальные изменения в Украине являются для Турции геополитической катастрофой. «Очень серьезно изменилась ситуация

и она очень напряжена. Это негативно влияет и на турецкую экономику, и на безопасность, и на другие вопросы.

Во-первых, Турция потеряла Украину в плане торговли в Крыму. Один регион потерян – это раз. Изменилась геоструктура региона: Крым попал под юрисдикцию России – де-факто там Россия. И, естественно, наши корабли, наш бизнес не могут попасть в эти регионы.

Кроме того, Турция пыталась создать в Черноморском регионе зону внутреннего моря, чтобы туда не входили корабли других стран, в том числе и НАТО, несмотря на то что сама является членом НАТО, поддерживала паритет в региональной безопасности – все это изменилось. Сейчас там идет определенная гонка вооружений, как со стороны России, так и со стороны НАТО, – это два.

Кроме того, нарушена территориальная целостность соседнего государства. Турция считает это и для себя возросшим риском, потому что есть определенные сепаратистские настроения в стране. Хотя Турция в этом смысле опытна и борется с этим. Тем более риск внешнего вмешательства изменения территории есть и в Турции – с Сирией ситуация очень серьезная. Турция выступает за целостность стран, которые находятся вокруг нее», – комментирует ситуацию турецкий эксперт (URL: <https://www.unn.com.ua/ru/publication/1760740-turetskiy-ekspert-ukrayina-mozhe-buti-spokiynaturechchina-ne-zbirayetsya-predyavlyati-teritorialni-pretenziyi>).

По его словам, у Турции есть проблемы и в других регионах – «не только в Черном море: и на Южном Кавказе, и в ближневосточном регионе. И там везде российский фактор очень серьезный». Поэтому, заключает эксперт, Турция должна и вынуждена сотрудничать с Россией и находить точки соприкосновения для взаимопонимания. Менее взвешенная и осторожная политика в этих вопросах может обернуться конфликтом, считает эксперт в сфере международных отношений Т. Исмаил.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Транснациональный мегапроект «Один пояс – один путь» в контексте геостратегических интересов Украины

В 2017 г. в Китае прошел форум «Один пояс – один путь», который должен был дать импульс инициативе Пекина по созданию трансконтинентального транспортного коридора. Форум показал не только желание стран развивать торговлю на континенте, но и определенные противоречия, создающие проблемы для его полноценной реализации. Так, представители Европейского Союза пожаловались на то, что китайский рынок остается закрытым для западных компаний. К примеру, согласно проведенному в 2016 г. опросу Торговой палаты ЕС в КНР, европейские

компании пессимистично оценили свои перспективы работы в Китае. Пятьдесят семь процентов опрошенных заявили, что власти КНР стали относиться к ним менее благосклонно, чем к своим компаниям, проявляя, таким образом, скрытый протекционизм. Аналогичный тренд отмечали ранее и американские бизнес-эксперты, что в последствие привело к ширококомасштабной «торговой войне» между США и КНР.

Очевидно, что на нынешнем этапе реформ Китай теряет интерес к зарубежным инвестициям, делая ставку на развитие отечественного производителя. Такая позиция сдерживает развитие и ограничивает возможности трансевразийской торговли, а противоречия экономического характера – развитие трансконтинентальных дорожно-транспортных магистралей. Учитывая эти замечания потенциальных европейских партнеров, высказанные во время работы форума 2017 г. «Один пояс – один путь», власти КНР предприняли некоторые шаги по либерализации нормативно-правовой базы своей экономики в направлении ее сближения с европейскими правовыми нормами.

Если рассматривать мегапроект «Один пояс – один путь» в исторической ретроспективе как некоего рода реинкарнацию Великого шелкового пути как «контактную зону цивилизаций», то следует отметить, что он не ограничивался лишь одной функцией транзитных торгово-экономических коммуникаций.

Вдоль Шелкового пути шла оживленная жизнь, строились города, где наряду с торговлей развивались ремесла, культура и наука, происходил культурный обмен, распространялись культура, наука и искусство. Говоря иначе, значимость Великого шелкового пути не сводится только лишь к транзиту грузопотоков. Исходя из этого и для современного, все более глобализирующегося мира транспортные коммуникации отнюдь не столько способ передвижения, сколько фактор изменения жизни людей. Их культурного и экономического пространства.

Однако в процессе реализации проекта наряду с экономическими противоречиями потенциальные страны участницы неизбежно столкнутся с диспропорциями развития. В частности, эксперты Всемирного экономического форума составили рейтинг стран с худшими дорогами. Украина в общем рейтинге заняла 130 место, Россия – на 114, Казахстан располагается на 115 месте. В рейтинг вошли 137 стран. Примечательно, что ни одно государство не набрало высший балл. Правда, следует отметить серьезные сомнения некоторых экспертов относительно объективности оценок, на основании которых эти оценки они посчитали медийными. То есть сомнительными и не имеющими отношения к реальному положению вещей.

В то же время следует иметь ввиду, что основные трансконтинентальные пассажирские перевозки и грузопоток планируется обеспечивать за счет развития железнодорожного транспорта. В соответствии с подписанным в июне 2018 г. в Китае Меморандумом об организации

скоростных и высокоскоростных грузовых железнодорожных трансграничных перевозок в сообщении Китай – Европа предполагается строительство высокоскоростного грузопассажирского транспортного коридора «Евразия» (ВСМ «Евразия»). Этот транспортно-коммуникационный коридор призван стать не только связующим фактором в системе транспортных коммуникаций Евразии, но и обеспечивать более тесную и оптимальную связь ЕАЭС и других евразийских институций с китайским проектом «Один пояс – один путь».

Проект ВСМ «Евразия» поддержал Казахстан, предложив странам Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) принять самое активное участие в его реализации. По мнению президента Казахстана Н. Назарбаева, этот проект «объединит перспективный формат взаимодействия ШОС – ЕАЭС, а в обозримом будущем и ЕС». Хотя, если учитывать то обстоятельство, что между странами, входящими в эти корпоративные объединения, кроме сотрудничества, есть еще и конкуренция, последнее обстоятельство несколько снижает позитивный пафос казахстанского лидера, переводя вопрос в реальное геополитическое пространство с его реальным временем и соответственно реальной политикой.

Тем не менее, реализация трансконтинентального транспортного проекта имеет глобальное значение. Согласно предварительным расчетам экономических экспертов, объем пассажирских перевозок по ВСМ «Евразия» уже к 2030 г. может составить до 58 млн человек, а к 2050 г. – дойти до 90 млн человек. Рост грузопотока оценивается этими экспертами в 15 млн т к 2050 г.

По оценкам экспертов, в XXI ст. основной поток грузов на планете пойдет между Западной Европой и странами Азиатско-Тихоокеанского региона. Сегодня товарооборот между этими главными рынками планеты в основном идет морским путем – по Индийскому океану. На него приходится более 30 % мирового грузооборота. На территории Евразии находится самое большое число стран современного мира, среди них страны с динамично развивающимися экономиками, а также нефте- и газодобывающими странами Центральной, Передней Азии и Персидского залива. В то же время транзитные возможности Индийского океана связаны с ограниченной пропускной способностью Маллакского пролива и Суэцкого канала. Кроме того, считается, что совершенствование судов-контейнеровозов и глубоководных портов уже достигло своего качественного предела.

В современном мире происходит формирование единой рыночной и транспортно-коммуникационной инфраструктуры. Это обостряет конкуренцию как среди государств, так и крупных финансово-промышленных групп за рынки и пути транспортировки товаров. В перспективе конкуренция за развитие проектов транснациональных транспортных коммуникаций будет возрастать, поскольку они влекут за собой формирование тарифных норм и таможенных барьеров, что обеспечивает для них оптимальный выход на рынки сбыта. О растущем

политическом значении международных транспортных коридоров говорит и тот факт, что все ведущие страны пытаются принять участие в этом транснациональном мегапроекте, за место в котором Украине предстоит побороться.

Развитие промышленного производства в Европе обычно связывают с увеличением экспорта в другие регионы, в первую очередь в демографически динамично растущую Азию. В том числе и с вывозом промышленных предприятий в расчете на наличие здесь сырья и дешевой рабочей силы. Это обстоятельство, в свою очередь, ведет к возрастанию роли транспорта и, соответственно, росту транснациональных грузовых и пассажирских перевозок.

До сегодняшнего дня остается открытым вопрос географии основных потоков. Наиболее коротким сухопутным путем между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом (АТР) является транспортировка товарных грузов и пассажирских потоков через территорию стран Центральной Азии, Южного Кавказа к черноморским грузовым терминалам и портам, далее через Босфор в страны Южной Европы или же через Украину, Болгарию и Румынию в страны Центральной Европы. Пока же это направление обслуживается посредством маршрута через страны Евразии, по Транссибирской магистрали. По этому транспортному коридору проходит порядка 1–2 % от суммарного объема перевозок странами АТР и Европы. В этой связи возникает отнюдь не праздный вопрос: насколько перспективны наземные виды транспортировок в условиях, когда морской транспорт остается более конкурентоспособным в плане цены?

Ответ лежит на поверхности и его позитивный ответ зависит от кумулятивных действий стран-участниц транснационального мегапроекта «Один пояс – один путь».

Другой составляющей запроса от бизнеса к транспортировке товарной массы есть сокращение сроков перевозок, что означает передачу части объемов международных перевозок между Европой и странами АТР от морских на железные дороги. Надо учитывать и то обстоятельство, что в сегодняшней ситуации в одном направлении – в Европу – вагоны из АТР идут с полной загрузкой, а обратном направлении – полупустые. Будет ли чем их наполнить, отправляя в страны АТР? Или же приводятся факты, что идущие в наши дни грузопотоки, останавливаются в Польше и Германии и не доходят до таких крупных европейских потребительских рынков в Италии, Франции, Испании. В тех регионах доминирует поставка товаров посредством морского транспорта. Даже в Англию, страны Скандинавии, России и Балтии 90 % перевозок из стран АТР идет морским путем.

Считается, что если количество имеющихся сухопутных перевозок между Азией и Европой повысить с 1–2 до 5–6 %, то строительство масштабных транспортно-коммуникационных проектов уже принесет ощутимые дивиденды. И это даже по самому неблагоприятному сценарию.

Все будет зависеть от оперативного аккумулирования своих ресурсов для активного инвестирования транснационального транспортно-коммуникационного проекта. Это, в свою очередь, предполагает формирование общего рынка транспортных услуг, создание единой транспортной инфраструктуры и нормативно-правовой базы для оптимизации процедуры прохождения таможенных барьеров. Проработка этих вопросов с учетом международных правовых норм и технологических стандартов входит в число приоритетных задач стран-участниц проекта, одной из которых является Украина.

То, что эту работу необходимо провести в предельно короткие сроки, оперативно, свидетельствует последняя информация. Как сообщают российские СМИ со ссылкой на российских экспертов, в рамках международного альянса стран ЕАЭС уже создана институциональная и законодательная база сотрудничества в области транспорта. Работает объединенная транспортно-логистическая компания как глобальный железнодорожный оператор и главный транспортный проект в рамках ЕАЭС. В транспортных стратегиях стран ЕАЭС, намеренных превратить свои географические особенности в конкурентное преимущество, описаны цели и задачи развития транспорта.

Однако избыточно оптимистические заявления российских экспертов, представляющих интересы ЕАЭС, наталкиваются на препятствия двух основных характеров. Во-первых, маршрут через территорию России, хотя и не предусматривает перевалки грузов в черноморских и каспийских портах, все же длиннее доставки грузов по территории стран Центральной Азии и Южного Кавказа.

Во-вторых, международные торгово-экономические санкции, наложенные на Россию, превращают все экономические выкладки и построения транспортно-коммуникационной инфраструктуры в бессодержательную риторику и политическую популистику, схожую с широко рекламируемыми в недавние годы мегапроектами «Сила Сибири» и жестко блокируемый США и большей частью европейских стран газопровод «Северный поток-2». Что, вне сомнения, станет препятствием для России в освоении и последующей монопольной эксплуатации транснационального мегапроекта «Один пояс – один путь».

Это последнее обстоятельство не только существенно уменьшает шансы России стать основным транзитером, но и повышает шансы Украины стать одним из значимых участников обсуждаемого и формирующегося проекта «Один пояс – один путь», конструктивные результаты которого определяют место и статус страны в важнейшем геостратегическом сегменте глобализирующегося мирового пространства. Однако без деятельного участия нашей страны в подготовке проекта и неотложных мер, направленных на развитие инфраструктуры, открывающаяся возможность может стать очередным прекрасным, но так и нереализованным шансом.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Реформа охорони здоров'я: заходи з підвищення якості надання медичних послуг на первинному рівні

Первинна медична допомога є однією з головних функцій, делегованих державою об'єднаним територіальним громадам (далі – ОТГ). За рахунок медичної субвенції, яку держава передає на місця, громади повинні виконати цю послугу 100-відсотково. Тому місцеве самоврядування зацікавлене в тому, щоб медична послуга була наявною і якісною. За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубка, держава дає кошти, погоджує проекти, а будівництво нових амбулаторій це прерогатива місцевої влади. Технічні вимоги, які розроблені Мінрегіоном, є умовою проектування. Обладнання вони теж мають придбати за рахунок медичної субвенції, згідно із затвердженим переліком МОЗ України.

«Зараз ми працюємо над інфраструктурою. Найперше – це повинно бути сучасне приміщення, забезпечене необхідним переліком медичного обладнання, у тому числі з телекомунікаційними можливостями. Головне, що повинно утримати лікаря, – це питання житла, заробітної плати та автотранспорту», – зазначив Г. Зубко.

Медична субвенція надходить приблизно в розмірі 225 грн на одного мешканця. При підписанні угоди із сімейним лікарем, вона збільшується до 370 грн. Ця сума може змінюватися, залежно від коефіцієнта. Дитина до 18 років – коефіцієнт 1,5, людина похилого віку або понад 55 років – 2,0, людина віком від 39 до 65 років – 1,5.

Уряд 19 вересня прийняв рішення про фінансування надання медичної допомоги населенню на первинній ланці. У 2018 р. кошти були передбачені лише на шість місяців. Кабінет Міністрів України перерозподілив бюджет для фінансування установ первинної медичної допомоги, які не уклали договорів з Національною службою здоров'я, у IV кварталі за механізмом медичної субвенції. Уряд перевів 1 млрд 36 млн грн з програми капітації на програму субвенції. Отже, з 1 жовтня лікувальні установи мають фінансування. Медичні працівники, що надають медичну допомогу в медичних установах, які поки що не уклали договорів з Нацслужбою здоров'я, зможуть отримати заробітну плату.

Наступним кроком місцеві ради внесуть зміни до своїх бюджетів, щоб кошти за механізмом субвенції отримали ті установи, які ще не увійшли в реформу.

З жовтня 2018 р. майже половина установ, що надають первинну допомогу, фінансуватимуться за моделлю «гроші йдуть за пацієнтом». Реформа передбачає, що всі установи охорони здоров'я первинної ланки мають підписати договори з Національною службою здоров'я України (далі – НСЗУ) до кінця 2018 р. Лікувальні установи, що вже підписали договори,

перейшли на механізм прямих оплат від Нацслужби за надані пацієнтам послуги ще 1 липня 2018 р. На сьогодні таким чином отримують фінансування близько 150 медичних установ.

Рушійною силою медреформи експерти називають місцеву владу, саме завдяки її рішенням відбувається розвиток медичної інфраструктури – придбання необхідної апаратури, ремонт приміщень, облаштування пандусів, будівництво нових мед будівель і житла для лікарів.

Розвиток медичної інфраструктури на своїх територіях ОТГ розпочинають з реконструкції старих медичних будівель. Так, Кіптівська сільська ОТГ вирішила реконструювати під амбулаторію фельдшерський пункт, а не починати будівництво медичної установи «з нуля». Зробили капітальний ремонт приміщення і внутрішні роботи, провели комунікації, облаштували кабінети для фахівців. Також добудували комфортне житло для сімейного лікаря із сучасним ремонтом та придбали новенький автомобіль. Наразі завершуються зовнішні роботи.

Тільки на придбання необхідної апаратури виділили 700 тис. грн. Завдяки цьому придбали для кожного лікаря електрокардіограф, отоскоп, отолярингоскоп, пульсоксиметр і глюкометр. Нині планують дооснастити кабінети шафами, столиками і вагами – це маленькі дрібнички, але вони також потребують великих затрат.

У реконструкцію медичної установи громада вклала власні гроші та інфраструктурної субвенції. «Кіптівська громада своїм рішенням переобладнати старий ФАП у сучасну медичну амбулаторію демонструє у першу чергу вміння раціонально використовувати ресурси: часові, фінансові та інфраструктурні. У результаті жителі громади будуть забезпечені якісними медичними послугами», – прокоментувала І. Кудрик, директор Чернігівського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону.

На Одещині в Авангардівській ОТГ після капітального ремонту відкрили додаткові приміщення філії комунального підприємства «Авангардівська амбулаторія загальної практики сімейної медицини». Завдяки облаштуванню нових приміщень, близько 15 тис. жителів мікрорайону отримуватимуть якісну й доступну медичну допомогу в більш комфортних умовах. Капітальний ремонт провели за рахунок співпраці бізнесу й місцевої влади. Так, підприємство, що працює на території громади, протягом літніх місяців повністю відновило стіни й підлогу, облаштувало територію.

Сьогодні тут приймають сімейні лікарі та інші фахівці, працює відділення денного стаціонару та функціональної діагностики, проводиться забір аналізів. В амбулаторії надають медичну допомогу в повному обсязі першого рівня: лабораторні та ЕКГ-обстеження, проведення маніпуляцій (внутрішньовенних, внутрішньом'язевих, підшкірних). Також тут є пункт базування екстреної медичної допомоги.

За словами селищного голови С. Хрустовського, цей житловий масив є найвіддаленішим від центру громади, тому сучасний медичний осередок з денним стаціонаром тут необхідний. Авангардівська амбулаторія загальної практики сімейної медицини забезпечила укладення 60 % декларацій, у середньому по 1 тис. 200 на одного лікаря. Процес триває. Поки що фінансування здійснюється за рахунок коштів субвенції з державного бюджету і власних коштів ОТГ. Найближчим часом планується підписання договору з НСЗУ.

Реформа сільської медицини визначена стислими часовими рамками, це 2018 – початок 2019 р. Реформа первинної медичної допомоги є сьогодні вкрай важливою, адже 33 % населення України проживає в сільській місцевості. З 5 тис. 107 амбулаторій України 3 тис. 200 розташовано в сільській місцевості. З них у рамках реформи первинної медичної допомоги близько 500–700 амбулаторій буде дооснащено необхідним медичним обладнанням і транспортом.

Людям, які проживають у сільській місцевості, мають бути надані якісні послуги – не тільки первинна медична допомога, а й професійна консультаційна допомога другого рівня. За ініціативи Президента України П. Порошенка парламентом був проголосований закон щодо розвитку первинної допомоги в сільській місцевості.

За рік, з прийняття парламентом Закону України № 2206 «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», зроблено дуже непросту підготовчу роботу, яка на сьогодні переходить у практичну площину. Імплементация цього Закону полягає не тільки в запровадженні сучасних підходів до приміщень і медичного обладнання, а в першу чергу новітніх методів, телемедицини, які можуть записувати дані, передавати їх на вторинний рівень і отримувати дуже швидко консультацію від фахових лікарів з вузькопрофільних питань.

«Уже сформовано спроможну мережу установ первинної медичної допомоги, розроблено технічні вимоги до приміщень і обладнання, затверджено будівництво 513 нових амбулаторій. Усі регіони вже стартували з реалізацією проектів. Їхні ключові стандарти – енергоефективність, забезпечення водопостачанням і водовідведенням, а також необхідною технічною інфраструктурою. Наша мета – якісна медична послуга для кожного українця», – зазначив Г. Зубко.

Загальний обсяг субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на розвиток системи охорони здоров'я в сільській місцевості у 2018 р., становить 5 млрд грн (4 млрд грн – призначення 2017 р., 1 млрд грн – 2018 р.). Порядок та умови використання субвенції, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 983.

Кошти спрямовуються на реалізацію проектів будівництва (нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт, у тому числі виготовлення проектною документації) комунальних установ охорони здоров'я в сільській

місцевості; придбання медичного обладнання, розвиток телекомунікаційної інфраструктури, забезпечення службовим житлом і службовим автотранспортом медичних працівників.

Наказом Мінрегіону затверджено фінансування 512 проектів будівництва амбулаторій на загальну суму 2,7 млрд грн по всіх областях України. Зокрема, тип АМ (один-два лікарі), без житла – 155 об'єктів на загальну суму 649,9 млн грн; тип АМ (один-два лікарі), з житлом – 152 об'єкти на загальну суму 873,0 млн грн; тип АГ (три-чотири лікарі) – 188 об'єктів на загальну суму 1 033,4 млн грн; ЦПМД (п'ять-сім лікарів) – 17 об'єктів на загальну суму 124,8 млн грн.

Буде збудовано 310 сучасних нових амбулаторій у сільській місцевості в 15 регіонах України. Це перший пул проектів, який затвердили наказом Мінрегіону і які реалізовуватимуться за рахунок субвенції на розвиток сільської медицини. «Амбулаторії будуватимуться в рамках нової мережі первинної медичної допомоги по всій території України. Нова мережа первинної меддопомоги була сформована відповідно до методики, розробленої Мінрегіоном спільно з МОЗ, та передбачає будівництво 505 нових амбулаторій. Для будівництва ми розробили й затвердили нові технічні вимоги до проектів амбулаторій з класом енергоефективності, а також перелік необхідного медичного обладнання (у тому числі й телемедичного) для установ “первинки”. Передбачили впровадження в амбулаторіях телемедицини», – наголосив міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко.

У першому пулі проектів – Волинська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області.

На сьогодні важливим є показати стандарти якісної медицини в сільській місцевості. Нині говорять про будівництво 512 нових амбулаторій. У розрізі регіонів їх кількість різна. Найбільше в Хмельницькій – 27, Львівській – 47, у деяких областях по 25–30 проектів. Уже будується 38 нових сільських амбулаторій із запланованих 512.

Мінрегіон уже запровадив щотижневий моніторинг стану реалізації проектів будівництва амбулаторій. Найбільш активно проекти реалізуються в Дніпропетровській, Харківській, Волинській і Кіровоградській областях. З багатьох проектів уже є документи про право власності на земельні ділянки, оголошено тендери на будівництво, визначено генпідрядні організації. Водночас деякі області досі не оформили земельних ділянок для будівництва нових об'єктів і не затвердили проектною документації для початку реалізації проектів.

В уряді розуміють, що всі регіони перебувають у рівних умовах і щодо фінансування, і щодо одночасного запуску проектів. Але хтось розпочав активно рухатися – знаходити земельні ділянки, укладати угоди з проектантами і виконавцями робіт, а хтось досі не може визначитися із

землею під ФАП чи амбулаторію. Области, які відстають від графіка, мають пришвидшити вирішення питань оформлення документів на земельні ділянки, укладення договорів на проектування, отримання висновків експертизи, оголошення тендерів на будівництво.

Також у зоні особливої уваги перебувають питання зовнішніх мереж і забезпечення широкосмуговим доступом до мережі Інтернет – амбулаторії первинної медицини повинні бути забезпечені всією необхідною інфраструктурою.

Серед технічних вимог, розроблених Мінрегіоном, не вказується тип конструкцій і будматеріалів, з яких треба будувати нову амбулаторію. Це визначає місцева влада. «Технічні умови в першу чергу окреслюють, яким має бути приміщення, інженерні системи, обладнання. Головне, щоб це вкладалося у кошторисну вартість – приблизно 25 тис. грн за 1 кв. м. Це не просто голі стіни, це збудована одноповерхова будівля з автономним опаленням, водопостачанням, сучасним медичним обладнанням, меблями, благоустроєм і кондиціонуванням.

Дніпропетровщина серед лідерів із впровадження реформи сільської медицини. Тут вже почалося будівництво 18 нових амбулаторій у сільській місцевості. До кінця 2018 р. в області буде введено в експлуатацію вже чотири об'єкти.

Крім коштів державного бюджету і власних, ОТГ активно використовують ресурси донорів. Зокрема, Полтавська область отримала 35 автівок Citroen Berlingo в рамках субпроекту «Запровадження інноваційної моделі системи надання послуг хворим на гіпертонію у Полтавській області» проекту Світового банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей». Придбані вони за кошти Світового банку. Один з таких автомобілів отримало КП «Центр ПМСД» Засульської ОТГ. Наразі ним здійснюється перевезення біохімічних аналізів у Лубенську лікарню для проведення лабораторних досліджень на новому високотехнологічному обладнанні з високою якістю. Адже саме час і оперативність відіграють ключову роль у наданні кардіологічної допомоги.

У міських ОТГ, які отримали в спадок більше медичних установ, будівель, розуміють, що реформування не відбулося б, якби не виділялося фінансування для ремонту приміщень, встановлення ліфтів, закупівлі медичної техніки й комп'ютерного обладнання, оновлення автопарку, побудови гаражних кооперативів. Для цього залучають кошти держбюджету, програми соціально-економічного розвитку та обласних бюджетів.

Останнє вагоме фінансування медустанови отримують після оприлюднення наказу МОЗ України про обов'язковий перелік медичних інструментів і обладнання, яке має бути в новому центрі первинної медико-санітарної допомоги. Якщо не виконати вимог міністерства, то такі медустанови не потрапляють «у список для отримання перших коштів». За його словами, на реформу наважилися й через те, що за субвенцією в місті був великий дефіцит із зарплати для медпрацівників.

Червоноградський центр первинної медико-санітарної допомоги – один з 10 медустанов України, куди пішло найбільше коштів від НСЗУ за новою системою фінансування медустанов. Це означає, що ця лікарня – один з лідерів медреформи, яку почали впроваджувати в життя. Понад 60 % лікарів центру вже набрали максимальну кількість пацієнтів.

Фінансово заохотити лікарів стало можливим завдяки тому, що завдяки кількості підписаних декларацій заклад отримав майже вдвічі більше коштів. Минулого місяця медустанова отримала за субвенцією 1,7 млн грн, а нині – близько 3 млн грн.

За словами сімейного лікаря Л. Бондарчук, яка уклала максимальну кількість договорів з пацієнтами, 2 тис. пацієнтів їй вдалося набрати завдяки відгукам і тому, що вже давно працює в місті. Більшість лікарів працюють у Червонограді давно, тому люди знають усіх їх або безпосередньо, або за відгуками родичів. «Після реформи до мене приходили укладати декларації і знайомилися люди, яких я бачила вперше. У одному з будинків до мене записалися всі жителі під'їзду», – зазначила вона.

Червоноградський центр первинної медико-санітарної допомоги обрав модель оплати праці, за якою преміюватимуть лікарів залежно від кількості підписаних ними декларацій і раннього виявлення важких хвороб. Щоб отримати базову зарплатню у 8 тис. грн, лікарі мають підписати декларації з 500 пацієнтами. Ті, у кого буде максимум, отримують 100 % премію.

У рейтинговій таблиці в системі e-Health лідирує також Пришибський центр первинної медико-санітарної допомоги. Він охопив підписаними деклараціями 77 % населення. Центр створили громади Кременчуцького району Полтавщини на основі договору з міжмуніципального співробітництва ще на початку минулого року. На сьогодні центр спільно утримують не лише ОТГ Кременчуцького району: Пришибська, Недогарківська, Омельницька, Піщанська. Серед учасників договору також Білецьківська сільрада того ж Кременчуцького району та Новогалещинська ОТГ, створена із сільрад двох районів – Козельщинського й Кременчуцького.

«Полтавщина – лідер в Україні за кількістю договорів міжмуніципального співробітництва. Це не лише кількісний показник. Приклад співробітництва громад Кременчуцького району в кількох напрямках укотре показує перспективність децентралізації. Нині саме спільний медичний центр громад зайняв місце на чолі списку передових ПМСД на Полтавщині», – пояснює О. Ісип, радник з децентралізації Полтавського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону.

Хороший приклад демонструє Балтська ОТГ. Балтський ЦПМД увійшов у топ найкращих України, що уклали договори з НСЗУ. Забезпечена співпраця із вторинним рівнем, окремі види послуг пацієнти можуть отримати в приміщенні ЦПМД. Працюють чотири амбулаторії та 16 медичних пунктів, усі фельдшери забезпечені мопедами. Діє програма

надання пацієнтам безкоштовних квитків у разі направлення їх сімейним лікарем до районної лікарні.

На базі лікарні діє обласний реперфузійний центр. Функціонування установи дає можливість продовжити життя пацієнтів з гострим інфарктом міокарда із семи північних районів Одеської області: Балтського, Кодимського, Любашівського, Окнянського, Подільського, Савранського, Ананьївського. У створення центру вклали понад 11 млн грн з обласного бюджету і близько 3 млн грн з місцевих бюджетів Балтської ОТГ.

В Одеській області приклад для ОТГ подає Одеський обласний центр екстреної медичної допомоги й медицини катастроф. Там введено в практику виклики без повернення на підстанцію екстреної медичної допомоги. Одеська диспетчерська служба спрямовує бригади екстреної медичної допомоги за викликами без повернення на підстанцію, що дає можливість вчасної допомоги пацієнтам. Термін оброблення інформації скоротився із 7 хв до 32 с. У разі надзвичайної ситуації диспетчер запитує, що і де трапилось, та скеровує машину. Завдяки роботі сучасної диспетчерської служби налагоджено вибір найближчої бригади для виконання заявки. Також обирається найкоротший маршрут її руху за рахунок GPS-навігації. Одночасно уточнюється вся необхідна медична інформація. На базі диспетчерської служби відкрито кабінет телемедицини, що дає можливість надавати екстрену консультативну допомогу лікарям Одеської області та виконувати розшифровку понад 100 електрокардіографічних досліджень на добу.

Проведення медичної реформи й запровадження принципу «гроші ходять за пацієнтом» у частині фінансування медичних послуг дало змогу істотно збільшити заробітні плати лікарів первинної ланки. За даними МОЗ, кількість громадян, які підписали декларації з лікарем, перевищила 14 млн осіб. Кількість медустанов, які підписують договори з НСЗУ, що контролює якість послуг і, власне, направляє фінансування до лікарні й конкретного лікаря, наближається до 500. Важливо й те, що лікарі, які вже мають велику кількість пацієнтів, отримали в липні зарплати вдвічі, а інколи і втричі більші за ті, що отримували в червні.

В автономізованих медичних установах, які підписали договори з Нацслужбою здоров'я, діє гнучкий підхід до формування зарплат. Розмір винагороди вже неприв'язаний до бюджетної сітки. Тепер керівники цих медустанов можуть встановлювати рівень зарплати залежно від кількості декларацій, які підписав лікар, або інших показників. Рішення щодо зарплатної політики в кожному конкретному медичному закладі ухвалює колектив, тому підхід до оплати праці й момент початку підвищення відрізняється в кожному закладі. Наприклад, сімейний лікар КНП «Балтський центр первинної медико-санітарної допомоги» (Одеська область) отримувала в червні близько 6 тис. грн, а в липні – уже понад 16 тис. грн. Кількість пацієнтів, які обрали її своїм лікарем, перевищила 1 тис. 700 осіб. І такі випадки не є поодинокими. Медсестра цього ж медичного закладу в липні

отримала 6 тис. 383 грн. У червні її зарплата після оподаткування становила 3 тис. 048 грн.

У закладі КНП «Коломийський міський центр первинної медико-санітарної допомоги» в Івано-Франківській області лікар-педіатр, яка набрала оптимальну кількість пацієнтів (900 дітей), у липні отримала після оподаткування 7 тис. 720 грн. У червні її дохід становив 4 тис. 750 грн. Медсестра цієї ж медустанови в липні отримала зарплату 6 тис. 316 грн, а у червні – 3 тис. 876 грн.

У КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Селидівської міської ради» на Донеччині сімейний лікар, який підписав 1 тис. 800 декларацій, отримав у липні після оподаткування 10 тис. 504 грн. У червні було 5 тис. 450 грн. Медична сестра, яка працює разом із цим лікарем, раніше отримувала мінімальну зарплату – 3 тис. 727 грн. У липні отримала після оподаткування 5 тис. 176 грн.

У КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Немирівської районної ради» в Немирові на Вінниччині лікар отримував 5 тис. 600 грн. Підписав 1 тис. 450 декларацій з пацієнтами і в липні після оподаткування отримав 11 тис. 460 грн. У медичній установі визначили, що лікарі отримують 22 % від суми, яку НСЗУ нарахувала за обслуговування пацієнтів за деклараціями. Медична сестра у цьому ж закладі тепер отримує 60 % від суми зарплати лікаря, з яким вона працює.

У Кременчуцькому Центрі первинної медико-санітарної допомоги № 3 на Полтавщині сімейний лікар вищої категорії ще в червні мав 8 тис. 186 грн зарплати після оподаткування. Лікар користується популярністю – його вже обрали 1 тис. 800 пацієнтів. У липні, коли медична установа отримала перші оплати за медичне обслуговування пацієнтів від Нацслужби здоров'я, цей же сімейний лікар отримав після оподаткування 13 тис. 730 грн. Медсестра, яка з ним працює, раніше отримувала 5 тис. 400 грн, а тепер – 6 тис. 250 грн.

У липні сімейний лікар установи первинної допомоги на Житомирщині, яка вже має 1 тис. 624 декларації від пацієнтів, отримала після оподаткування 7 тис. 504 грн. Ще місяць тому в червні оклад цього ж лікаря становив 3 тис. 411 грн після оподаткування.

Перші підвищені зарплати отримали медики в установах, які перейшли на нову модель фінансування за принципом «гроші йдуть за пацієнтом». У липні НСЗУ оплатила за тарифами за медичне обслуговування пацієнтів 255,3 млн грн у 161 медичну установу первинної медичної допомоги.

На Вінниччині в Дашівській об'єднаній територіальній громаді зацікавлюють лікарів вузьких спеціальностей роботою в місцевій лікарні, яка після об'єднання відділилася від районної. Їм пропонують не лише потрійний оклад при працевлаштуванні, а й подвоюють його щомісяця. Також їм купують житло. «Тільки-що купили молодому лікарю-терапевту нову двокімнатну квартиру за 190 тис. грн. Але поки що він живе в орендованій квартирі. За неї платимо ми. Вдалося з господарями домовитися про бартер,

аби не витратити бюджетні кошти. Їм купуємо дрова», – зазначив селищний голова С. Тітаренко.

Нині лікарні потрібен офтальмолог, хірург і невропатолог. З ними укладають контракт на дев'ять років. Оголошення про пошук лікарів розвішують усюди, зокрема на сайтах з пошуку роботи.

Як зазначають в уряді, усі комунальні медичні установи країни, де працюють сімейні лікарі, терапевти й педіатри, із січня 2019 р. перейдуть на оплати за послуги за контрактами з НСЗУ. У 2018 р. в електронній системі охорони здоров'я медустанови можуть тільки підписувати декларації про вибір лікаря й укладати договори з НСЗУ.

У 2019 р. сімейні лікарі, терапевти й педіатри перейдуть на електронний документообіг: медична картка пацієнта, рецепти на «Доступні ліки», направлення до вузьких фахівців, лікарняні листи. До кінця 2019 р. сімейні лікарі працюватимуть без паперу.

Наступний етап після реформи первинної ланки розпочнеться з другої половини 2019 р. – програма «Безкоштовна діагностика». Це 80 % потреби пацієнта з діагностики в сімейного лікаря, терапевта або педіатра, найбільш необхідні безоплатні дослідження та аналізи, консультації вузькопрофільних фахівців. За направленням сімейного лікаря, терапевта й педіатра пацієнти зможуть проходити такі обстеження, як рентген, УЗД, мамографія, ехокардіографія серця та інші безоплатно в будь-якій медустанові, яка уклала договір з НСЗУ. Таким чином, на нову модель фінансування почнуть переходити поліклініки, які є установами спеціалізованої амбулаторної допомоги.

Ще одне велике завдання, яке стоїть перед МОЗ України та НСЗУ, – розроблення Державної програми медичних гарантій на 2020 рік, яка вперше буде ухвалена разом з Державним бюджетом на 2020 рік. Вона включатиме всі рівні надання медичних послуг, які оплачуватиме НСЗУ у 2020 р. за принципом «гроші йдуть за пацієнтом».

Таким чином, у рамках проведення реформи охорони здоров'я в першу чергу значна увага приділена первинному рівню медичної допомоги. Перші заходи спрямовані на покращення медичної інфраструктури на місцях, зокрема в ОТГ. Ініціатива Президента України П. Порошенка, прийнятий парламентом закон щодо реформи первинної допомоги в сільській місцевості якраз і направлені на повну модернізацію існуючої інфраструктури – будівництво нових амбулаторій, навколишньої території, умов надання послуг, зміни медичного обладнання тощо.

Разом з тим важлива роль безпосередньо лікаря, який має бути вмотивованим укладати декларації з пацієнтом, і керівника лікарні, який має сприяти підвищенню якості послуг у медичній установі, і представників місцевої влади, які мають створювати умови й можливості для надання якісної медичної допомоги *(Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (kmi.gov.ua); Міністерство охорони здоров'я України (http://moz.gov.ua); Мінрегіон України*

(<http://www.minregion.gov.ua>); Чернігівський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/lgdc.chernihiv>); Полтавський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/15>); Одеський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ofis.odessa.gov.ua/odeskyj-tsrm-s-ta-gromadski-organizatsiyi-zaklykaly-narodnyh-deputativ-pidtrymaty-zakonoproekty-pro-detsentralizatsiyu-i-rozvytok-mistsevogo-samovryaduvannya>); Вінницький центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/lgdc.vinnitsa>); Українська правда (<https://life.pravda.com.ua/health/2018/07/25/232344>); Асоціація міст України (<http://auc.org.ua/novyna/uryad-uhvalyv-rishennya-pro-pererozpodil-byudzhetnyh-koshtiv-dlya-finansuvannya-zakladiv>).

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Новий економічний курс України: програма дій, декларація намірів чи передвиборна агітація Ю. Тимошенко

(Закінчення, початок див. у № 18, 19)

Напрямок 3 реалізації «Нового економічного курсу» починається з розд. 18 «Нова якість грошово-кредитної політики: стабільна гривня та підтримка економічного зростання» (Новий економічний курс. С. 277–286). Причому одразу виникає запитання щодо коректності деяких акцентів. Зокрема, стверджується, що «як детально показано у розділі 7, на жаль, монетарна політика НБУ протягом останніх чотирьох років була не засобом вирішення монетарних проблем в економіці і гарантією низької інфляції, а інструментом загострення валютної і інфляційної кризи» (Новий економічний курс. С. 278). Але в банківській діяльності «інструмент» є системою заходів або окремим заходом, що застосовується свідомо для досягнення поставленої мети. То чи НБУ свідомо прагнув до «загострення валютної і інфляційної кризи», чи таке загострення стало результатом взаємодії ряду внутрішніх і зовнішніх чинників, у тому числі й форс-мажорних? До речі, у цьому розділі, як і в розд. 7 автори «Нового економічного курсу» не наводять позицій Національного банку України щодо проведення ним грошово-кредитної політики. Як то кажуть, звинувачення є, а виправдань звинуваченого не наведено.

Фактично без представлення точки зору опонентів автори «Нового економічного курсу» подають свою точку зору щодо проведення грошово-кредитної політики в Україні як «істину в останній інстанції». До речі, жодна з пропозицій авторів, представлених у розд. 18 «Нова якість грошово-кредитної політики: стабільна гривня та підтримка економічного зростання» не підкріплена якимись прогнозними розрахунками та економіко-математичним моделюванням. Тому видається, що глибина розроблення

цього розділу не дає можливості використовувати його в практичній грошово-кредитній політиці для забезпечення стабільності гривні та підтримки економічного зростання в Україні. По суті, цей матеріал може бути лише основою для початку фахової дискусії.

Як і попередній розділ розд. 19 «Відновлення довіри до банківської системи та її розвиток: фінансова стабільність та доступні кредити» (Новий економічний курс. С. 287–305) значною мірою являє собою монолог авторів зі звинуваченнями на адресу Національного банку України в, по суті, неналежному регулюванні вітчизняної системи. Тобто в ньому аргументи НБУ, як і в попередньому розділі, не наводяться. Наприклад, зазначається, що «надання Національному банку права приймати вибіркові рішення, кого “виводити з ринку”, а кого ні, створює потужний корупціогенний фактор» (Новий економічний курс. С. 292). Або «якщо і надалі замість стимулювання до правомірної поведінки збережеться тенденція до ручного управління банківським сектором з боку НБУ, це може призвести до остаточної втрати національної банківської системи» (Новий економічний курс. С. 293). Однак при цьому ні конкретних прикладів, ні аргументів «звинуваченого» НБУ автори цього розділу не наводять.

Деякі положення цього розділу є пропозиціями, що потребують подальшого економіко-правового оброблення. Наприклад, автори пропонують «внести зміни до ч. 1 ст. 31 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, визначивши згідно з Європейськими директивами розмір мінімального капіталу універсального банку на рівні 150 млн грн (еквівалент ~ 5 млн євро) та встановити підвищені вимоги до розміру статутного капіталу тільки спеціалізованих банків, які планують здійснювати іпотечне кредитування, – 500 млн грн.

Запровадження зазначених заходів, поряд з підтримкою малих та середніх банків, забезпечить здорову конкуренцію на фінансовому ринку, сприятиме зростанню пропозиції фінансових послуг для суб'єктів підприємництва, що стимулюватиме подолання економічної кризи в Україні» (Новий економічний курс. С. 291). Ця пропозиція спочатку повинна пройти відповідну експертну оцінку, а вже потім розглядатися на засіданнях Верховної Ради України.

Теж саме стосується пропозиції «встановлення чітких правил і методик віднесення банку до категорії неплатоспроможних, диференціація Національним банком випадків криз ліквідності і платоспроможності окремих банків; виведення з ринку виключно неплатоспроможних банків.

Законом “Про банки і банківську діяльність” (ст. 76) визначено ряд критеріїв для віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Дані критерії частково мають сумнівний характер і не завжди є свідченням неплатоспроможності, а частково відображають низьку ліквідність банку (що може бути тимчасовою)» (Новий економічний курс. С. 292). Хоча, звичайно, саме такого рівня пропозиції й повинен містити «Новий економічний курс

України – Стратегія інноваційного розвитку України» – як програмний економічний документ політичної сили, що претендує на статус правлячої.

Загалом, ознайомлення з цим розділом залишає доволі суперечливі враження. Деякі його положення мають суто фаховий характер і потребують для своєї глибокої оцінки спеціальної фінансової освіти й аналізу відповідної фахової інформації. Значна ж частина цього розділу має суто декларативний характер й у такому вигляді не може застосовуватися в практичній банківській політиці.

Напрямок 4 реалізації «Нового економічного курсу» починається з розд. 20 «Розвиток інноваційної економіки в умовах четвертої промислової революції» (Новий економічний курс. С. 307–323). Однак зміст цього розділу, по суті, не відповідає його назві. У ньому на початку автори загальних слів про «людину, її креативність, інтелект і підприємницьку ініціативу», які «повинні стати центром розвитку економіки», дають визначення понять «науковий парк», «інноваційний парк», «технологічний парк», «технополіс» та «інноваційні кластери (тобто узагальнення всіх зазначених видів інноваційних екосистем)». Підкреслимо, що ці поняття загалом добре відомі відповідним фахівцям. У фахових же документах, саме таким громадськості було презентовано наприкінці вересня цього року лідером «Батьківщини» Ю. Тимошенко «Новий економічний курс України – Стратегію інноваційного розвитку», немає потреби наводити такі визначення.

Далі автори наголошують, що «для стимулювання всіх форм національних інноваційних екосистем та їх розвитку уряд повинен розробити і реалізувати ефективну кластерну стратегію, побудовану на державно-приватному партнерстві», дають визначення кластерної стратегії і в короткій таблиці стисло наводять приклади її застосування в інших державах (Новий економічний курс. С. 309–310). Зазначимо, що всі ці положення за логікою програмного документа розвитку економіки повинні міститися в його ч. I і II, а не в ч. III, де повинні розміщуватися пропозиції конкретних дій на перспективу.

Щоправда, автори зазначають, що «для реалізації кластерної стратегії необхідними є розробка і прийняття ВР України закону «Про стимулювання розвитку національних інноваційних екосистем» (Новий економічний курс. С. 311). Утім навіть якогось проекту такого закону, де б розкривалася суть їхньої пропозиції, автори не подають. І далі решта цього розділу (Новий економічний курс. С. 311–323) присвячена «стратегії розвитку FinTech галузі в Україні», яка, до речі, розглянута вельми детально. Власне, мабуть, так і треба було називати весь розд. 20.

Тому після ознайомлення зі змістом розд. 20 «Розвиток інноваційної економіки в умовах четвертої промислової революції» цілком закономірно постають питання: невже автори й, особливо, редактори «Нового економічного курсу України – Стратегії інноваційного розвитку» не розуміють такої абсурдної (звичайно, з фахових позицій) невідповідності

назви та змісту розділу 20? Де пропозиції авторів цього ж документа з інноваційного розвитку інших галузей промисловості (авіаційної, космічної тощо), про які згадували раніше самі ж автори «Нового економічного курсу»?

Розділ 21 «Нова енергетична політика» «Нового економічного курсу» (Новий економічний курс. С. 324–354) не має свого змістовного аналога в тій частині зазначеного документа, де його автори, за їхньою оцінкою, здійснювали діагностику стану української економіки, промисловості зокрема, тобто в ч. II. Це порушує задекларовану авторами логіку викладу матеріалу за принципом «діагностика проблеми → пропозиції вирішення проблеми». Вочевидь тому ці завдання і вирішуються авторами в цьому розділі разом. Відповідно до цього приблизно навпіл і поділяється зміст зазначеного розділу.

Автори доволі детально розглядають стан вітчизняної енергетики і світові тенденції розвитку цієї галузі, особливо в розвинутих країнах. Однак треба звернути увагу, що висновок про невідповідність розвитку енергетичної сфери в Україні світовим тенденціям автори роблять на підставі аналізу лише фізичних обсягів виробництва електроенергії з різних джерел, не наводячи при цьому жодних вартісних показників, як-от собівартість і рентабельність електроенергії, виробленої з різних джерел, ціна електроенергії для різних споживачів, поширення відновлювальної енергетики в країнах з різним рівнем доходів населення тощо. Адже добре відомо, що в Україні собівартість електроенергії, виробленої за рахунок джерел вітрової та сонячної енергії, вища, ніж собівартість електроенергії, виробленої з традиційних джерел (вугілля, газ, ядерна енергія). Тому принаймні в перші роки прискореного нарощування частки електроенергії, виробленої з поновних джерел, доволі гостро стоятиме питання компенсації витрат на її виробництво в Україні: чи то за рахунок підвищення цін на електроенергію для її споживачів (промисловості, населення тощо), чи то за рахунок бюджету.

Це принципово важливо, але соціально-психологічно вельми болюче питання автори проігнорували, що не припустимо для програмних економічних документів, але цілком закономірно для політичної партії, що бореться за голоси електорату на виборах 2019 р.

Хоча далі автори наголошують, що в перспективі «необхідно вирішити питання цінового навантаження на енергоринок у зв'язку з високими “зеленими” тарифами порівняно з цінами на електроенергію, вироблену з традиційних джерел, та технічної спроможності енергосистеми приймати “зелену” енергію без обмежень. У перспективі можуть бути прийняті відповідні законодавчі зміни. При цьому треба зауважити, що в разі прийняття недосконалого механізму ціноутворення на електроенергію, вироблену такими об'єктами, це може негативно вплинути на досягнення цілей ЕСУ (Енергетичної стратегії України. – Прим. авт.) 2035 по збільшенню частки ВДЕ (поновних джерел енергії. – Прим. авт.) в

енергобалансі, які домінують у міксі ВДЕ» (Новий економічний курс. С. 340–341).

Можна також згадати й про деякі випадки не надто коректного використання вартісних показників у цьому розділі. Повідомляючи, наприклад, що, за «оцінкою Національного антикорупційного бюро України, сукупний розмір збитків від злочинів, пов'язаних з діяльністю підприємств ПЕК, розслідуваних з 2016 р., становить понад 11 млрд грн» (Новий економічний курс. С. 334), автори не повідомляють за скільки років сформувався наведена сума зазначених збитків.

Водночас у цьому розділі наголошується на відсутності єдиної політики в галузі енергетики. На думку авторів, «одночасно приймаються і реалізуються рішення, які суперечать цілям один одного. Наприклад, декларація цілей відповідно до низьковуглецевого розвитку, з посиланням на виконання Паризької угоди, і одночасне розроблення рішень, пов'язаних з підтримкою вугільної (теплової) генерації. Це також пов'язано з низькою інституційною спроможністю галузевих державних органів. Бракує чітко визначених та скоординованих дій центральних органів виконавчої влади, які відповідають за формування політики енергетики, енергоефективності та енергозбереження, екології, з урахуванням викликів, які постали перед державою» (Новий економічний курс. С. 337).

Також у документі, що розглядається, зазначено: «З урахуванням досвіду ЄС дієвість екологічних податків за забруднення полягає у високих ставках, які мотивують підприємства до виконання заходів з охорони довкілля та енергоефективності... Враховуючи вищевказане, підвищити ставку вуглецевого податку, з наближенням до рівня Польщі, тобто в межах 27–32 грн за 1 т CO₂» (Новий економічний курс. С. 350–351). Однак жодних розрахунків економічних наслідків реалізації цієї пропозиції для України автори «Нового економічного курсу» не наводять. Для будь-якої економічної програми такий підхід неприйнятний. Загалом нестача вартісних оцінок знижує цінність аналізу проблем української енергетики та пропозицій з її розвитку на перспективу. Позитивним же є те, що для досягнення цілей енергетичної політики названо конкретних виконавців у особі центральних органів виконавчої влади.

Як і попередній розд. 21, розд. 22 «Реалізація транспортно-логістичних проектів як драйвер розвитку економіки» (Новий економічний курс. С. 355–365) не має свого змістовного аналога ч. II «Нового економічного курсу», де його автори, за їхньою оцінкою, здійснювали діагностику стану української економіки. Утім, на відміну від аналізу стану вітчизняної енергетики в розд. 21, у розд. 22 огляд стану української транспортної системи надто поверховий. Будь-які економічні розрахунки чи техніко-економічні обґрунтування в ньому відсутні, а пропозиції авторів щодо реалізації транспортно-логістичних проектів як драйверів розвитку економіки суто декларативні та багато в чому видаються нереалістичними. Наприклад, аргументація авторів «Нового економічного курсу» на користь транспортно-

логістичних проектів як драйвер розвитку економіки звучить так: «Територією України простягається 2 714,5 км внутрішніх водних шляхів, що належать до категорії судноплавних, національна мережа автомобільних доріг загального користування становить 169 652 км. Експлуатаційна залізнична мережа України є однією з найбільших у Європі та досягає близько 20 951,8 км, з яких 9 926,4 км (47,4 %) електрифіковані. Усе це дає змогу Україні обґрунтовано претендувати на роль ключового транзитера для країн Азії та ринку ЄС» (Новий економічний курс. С. 356).

При цьому не згадується ні якість українських автомобільних доріг загального користування, ні те, який відсоток цих доріг відповідає європейським стандартам. Не пояснюють автори й те, на яких саме маршрутах транспортування вантажів «для країн Азії та ринку ЄС» можуть використовуватися внутрішні водні шляхи України. Про те ж, що саме Росія перешкоджає транзиту товарів через свою територію між Україною та державами Азії та нинішній конфлікт України з Росією з цього приводу в рамках Світової організації торгівлі, у розд. 22 «Нового економічного курсу» взагалі не згадується. Говорити про фаховий рівень подібних текстів було б блюзнірством.

Також пропозиція зі створення в Україні глобального європейського газового хаба базується, по суті, лише на тезах про параметри української газотранспортної системи, які, за висловом авторів, «вражають», і декларативних пропозицій щодо створення в Україні глобального європейського газового хаба. При цьому жодного аналізу інтересів потенційних та реальних продавців і покупців газу, його транзитерів на європейському ринку автори не проводять. Також вони перераховують уже побудовані Росією магістральні газопроводи в обхід України й окремо наголошують, що «старт будівництва газопроводу “Північний потік-2” (планова потужність становить 55 млрд. куб. м на рік) є однією із системних поразок української дипломатії та державного менеджменту за останні роки» (Новий економічний курс. С. 358). При цьому не згадується газовий контракт з Росією 2009 р., укладений тодішнім прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко, що приніс Україні багатомільярдні збитки. Останнє фактично підтверджують і рішення Стокгольмського арбітражного суду на користь НАК «Нафтогаз України» у його судовому процесі з російським «Газпромом». Про ймовірний вплив цілеспрямованої газової війни Росії проти України на реалізацію ідеї глобального європейського газового хаба в Україні автори взагалі нічого не говорять.

До речі, про можливість впливу Росії на транзит товарів з Китаю до України в рамках залучення України до проекту «Новий шовковий шлях» і потенційного російського впливу на конкуренцію між українським та білоруським маршрутами в рамках цього проекту в «Новому економічному курсі» теж не згадується.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що зміст тексту розд. 22 «Реалізація транспортно-логістичних проєктів як драйвер розвитку економіки» не має жодної користі для фахівців.

Достеменно зауважимо, що й решта розділів ч. III напряму 4 реалізації «Нового економічного курсу» не мають свого змістовного аналога в ч. II «Діагностика ключових перешкод на шляху розвитку економіки» цього ж документа. Тому в розд. 23 «Ефективне використання сільськогосподарської землі в інтересах суспільства та оптимальна модель ринку землі» (Новий економічний курс. С. 366–386) представлено бачення авторами і сучасної ситуації в цьому сегменті української економіки, і шляхів її розвитку в майбутньому.

У деяких випадках у цьому розділі наводяться далеко неостанні статистичні дані з тих, що є у відкритому доступі. Повідомляється, наприклад, що «станом на 1.01.2016 р. лише 3 % (1382 підприємства) від загальної кількості сільськогосподарських підприємств контролювали 47 % всіх сільськогосподарських угідь України, водночас станом на 1.01.2008 р. ця частка становила 38 %, однак кількість підприємств була більшою на 200 од.» (Новий економічний курс. С. 368). Уже це дає підстави вважати, що автори використовували раніше підготовлений текст або кілька-таки текстів, але не працювали самі зі статистичними першоджерелами, на яких базувалися ці тексти. Адже на момент підготовки «Нового економічного курсу» цілком можна було використати аналогічні дані станом на 1.01.2018 р. і проаналізувати зміни, що відбулися за цей час в аграрному секторі.

Розглядаючи ситуацію у сфері землекористування автори цілком об'єктивно висвітлюють окремі його проблеми, наприклад причини зниження родючості ґрунтів. При цьому деякі актуальні питання сфери землекористування, як, наприклад, проблеми якісної та економічної оцінки сільськогосподарської землі в Україні, у цьому розділі відсутні.

Що ж стосується пропозицій авторів щодо ефективного використання сільськогосподарської землі, включаючи впровадження ринку землі, то вони, як і в багатьох попередніх розділах, мають суто декларативний характер. «Скасуванню мораторію на продаж землі має передувати розроблення і широке громадське обговорення проєкту закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», який знову ж таки вимагає наявності працюючого земельного кадастру, а також створення базової інфраструктури для діяльності дрібних фермерів», – зазначається у розд. 23 (Новий економічний курс. С. 379–380). Але ні проєкту такого закону, ні інших конкретних пропозицій у сфері сільськогосподарського землекористування з належним обґрунтуванням, яке можна було подати в додатку до основної частини «Нового економічного курсу України», автори цього документа не пропонують. Ті чи ті пропозиції, доведені до рівня системи конкретних процедур, які мають здійснювати певні виконавці, у цьому розділі відсутні.

Текст останнього розд. 24 «Стратегія містобудування та вирішення житлової проблеми населення» (Новий економічний курс. С. 387–400), що

завершує «Новий економічний курс України», звичайно, змістовно відрізняється від попередніх розділів, але схожий на багато з них своєю декларативністю. Спочатку автори в найзагальнішому плані окреслюють проблеми містобудування, відомі не лише фахівцям, а й багатьом іншим громадянам України. Потім у декларативній формі окреслюють деякі шляхи розв'язання цих проблем, не заглиблюючись при цьому в конкретні механізми їх реалізації.

Висновки. Проведений аналіз «Нового економічного курсу України – Стратегії інноваційного розвитку», представлений Ю. Тимошенко на форумі в Києві від імені партії ВО «Батьківщина» як «цілісна система запропонованих стратегічних і тактичних заходів для переходу від монополізованої, кланово-олігархічної сировинної економічної моделі, що веде до поглиблення пастки бідності для країни, до моделі високотехнологічного інноваційного розвитку та індустріалізації 4.0 на основі побудови соціальної ринкової економіки з потужним середнім класом і масовим розвитком підприємництва» (Новий економічний курс України. С. 11–12), говорить про те, що стратегія не відповідає реальній ситуації. Тобто цей документ не є робочою програмою, призначеною фахівцям, якщо не для безпосереднього виконання, то принаймні для фахового аналізу і вдосконалення з метою його подальшого виконання.

Детальніше підстави для такого узагальнюючого висновку наводилися вище в процесі аналізу змісту цього документа. Тому тут коротко зазначимо таке. По-перше, попри власні декларації автори при підготовці «Нового економічного курсу України» не дотрималися вимог, які необхідні для складання загальнонаціональних економічних програм. Авторі лише задекларували послідовність «головній меті та принципам реалізації нового економічного курсу – діагностика ключових перешкод для розвитку української економіки – напрями реалізації нового економічного курсу». Однак аналіз змісту цього документа засвідчив його фрагментарність і декларативність. У «Новому економічному курсі України» відсутній комплекс рекомендацій конкретних правових, економічних і адміністративних процедур (що відповідають на питання «Як робити?»), які можуть бути використані фахівцями в практичній діяльності державного й місцевого управління та бізнесу.

По-друге, змістовна структура «Нового економічного курсу України» не відповідає структурі економічної діяльності в Україні. Справа не лише в тому, що в цьому документі дуже мало уваги приділяється реальному сектору економіки (промисловості, сільському господарству, будівництву тощо) порівняно з фінансовим сектором. Деякі проблеми, надзвичайно важливі для поліпшення стану української економіки, як, наприклад, зовнішня торгівля й міжнародна конкуренція, узагалі не розглядаються. Це стосується й ряду інших аспектів економічного розвитку України.

По-третє, автори «Нового економічного курсу України» практично проігнорували конкретні проблеми, що постали перед українською

економікою та суспільством у цілому через гібридну агресію Росії, оскільки кілька суто декларативних висловлювань з цього приводу, що є в тексті зазначеного документа, аж ніяк не можна вважати таким аналізом. Це – нонсенс для програмного економічного документа національного рівня.

По-четверте, критикуючи дії влади, автори не наводять точки зору опонентів. Для аналізу ж ряду проблем української економіки автори, за виключенням лише деяких розділів, мало користувалися даними економічної статистики.

Нарешті, рівень підготовки істотної частини тексту «Нового економічного курсу України» не відповідає рівню фахових документів сфери державного управління. Деякі частини цього документа нагадують чи то підручник для студентів початкових курсів економічних ВНЗ, чи то студентську працю. Загалом після ознайомлення з текстом «Нового економічного курсу України» складається враження, що він із самого початку готувався не як єдиний документ, а як об'єднання текстів різних авторів під єдиною назвою. Тобто він радше схожий на збірку статей, ніж на робочий документ для фахівців.

До речі, ряд вітчизняних експертів висловив свої зауваження до тексту «Нового економічного курсу України». Зокрема, Т. Милованов, професор Піттсбурзького університету (США), член Ради НБУ, почесний президент Київської школи економіки, зазначає, що в цьому «документі обговорюється важливість надійності прав власності (наприклад, с. 203–204). Водночас у програмі критикується поточна олігархічна структура економіки (наприклад, с. 148–149, 155), при якій невеликій кількості окремих осіб і груп належить істотна частка економіки. Отже, що станеться з власністю цих груп? Чи буде передбачена амністія, чи буде їм дозволено зберегти їхню власність? Чи буде зроблено перерозподіл власності від олігархів на користь держави чи громадськості? Якщо так, то не зрозуміло, як при цьому може бути гарантовано захищеність прав власності. Або не буде перерозподілу, і антимонопольні органи регулюватимуть і розбиватимуть монопольні підприємства, якщо це буде доцільним? У документі повинна бути надана більш детальна і переконлива інформація». Він робить ще ряд істотних зауважень до «Нового економічного курсу». Також Т. Милованов подає ще ряд зауважень до змісту цього документа (URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/09/26/6409830>).

Оглядач «України молодой» зазначає, що «у “Новому економічному курсі” пропонують відмінити ПДВ як найкорумпованіший податок. Однак такий крок поставить під загрозу євроінтеграцію України, бо ЄС встановлює ПДВ як необхідний для країн-членів». І зроблено ще ряд критичних зауважень по суті цього документа (URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/126889>).

На деяких сайтах з приводу «Нового економічного курсу України» зазначається, що «цей економічний курс не говорить про те, чи знову

дотуватимуться з держбюджету компанії, які надають комунальні послуги» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29553444.html>).

Щоправда, інтернет-видання «Обозреватель» опублікувало матеріал під заголовком «Тимошенко запропонувала вихід із соціально-демографічної кризи», у якому передруковано частину відповідного розділу «Нового економічного курсу» (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/timoshenko-zaproponovala-vihid-iz-sotsialno-demografichnoi-krizi.htm>). На жаль, це та частина розділу «Соціально-демографічна криза в Україні», у якій автори припустилися найгрубших помилок і неточностей. Достеменно зауважимо, що інтернет-видання «Детектор медіа» неодноразово наводило дані досліджень, де саме «Обозреватель» з-поміж інших інтернет-видань вирізнявся значними порушеннями професійних стандартів журналістики (URL: <https://detector.media/infospace/article/124352/2017-03-22-imi-znaishov-naibilshe-porushen-balansu-v-novinakh-vesti-ta-stranaua-naimenshe-na-liganet>; <https://detector.media/infospace/article/140481/2018-08-27-stranaua-ta-obozrevatel-naigirshe-dotrimuvalis-standartiv-ostanni-tri-misyatsi-imi>). Як бачимо, істотні змістовні зауваження експертів до «Нового економічного курсу України» саме як до програмного економічного документа, на жаль, не поодинокі.

З іншого боку, аналіз тексту «Нового економічного курсу України» дає вагомі підстави вважати, що цей документ призначений насамперед для передвиборної агітації на президентських і парламентських виборах 2019 р. Про це свідчить не лише його змістовна невідповідність структурі української економіки, а й тенденційне висвітлення багатьох економічних проблем України, розстановка акцентів у тексті, неповне подання інформації при висвітленні певної проблеми, ігнорування позиції опонентів тощо. Зокрема, автори намагаються пов'язати існуючі економічні проблеми саме з діями нинішньої влади, замовчуючи доволі часто те, як саме формувалися основні соціально-економічні проблеми в Україні протягом останніх десятиріч. Численні, хоча й необґрунтовані обіцянки можуть викликати у виборців надії на поліпшення їхнього життя та стимулюватимуть їх голосувати на виборах 2019 р. за Ю. Тимошенко й партію «Батьківщина». Саме тому, мабуть, у цьому документі гучні слова домінують над пропозиціями конкретних механізмів розв'язання соціально-економічних проблем України (*При підготовці цієї праці було використано інформацію таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Новий економічний курс України. Стратегія інноваційного розвитку (https://nku.com.ua/wp-content/themes/nku/img/NKU_book.pdf); ВО «Батьківщина» (<http://ba.org.ua>); Детектор Медіа (<https://detector.media>). – 2017. – 22.03; 2018. – 27.08; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua>). – 2018. – 26.09; Експертно-аналітичний центр «Оптима» (<http://optimacenter.org>);*

Інститут суспільно-економічних досліджень (<https://ises.org.ua>); Новое время страны. – 2018. – № 30; Обозреватель (<https://www.obozrevatel.com>). – 2018. – 17.10; Радіо «Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org>). – 2018. – 20.10; Талєб Н. Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. – Київ : Наш формат, 2018; Україна молода (<http://www.umoloda.kiev.ua>). – 2018. – 2.10; Український інститут майбутнього (<https://www.uifuture.org/publications/news/23884-demograficna-kriza-v-ukraini-ekspert-prokomentuvav-dopovid-oon>); Факти ICTV (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20180725-minus-10-miljoniv-komu-nevygidnyj-perepys-naselennya>); Центр економічної стратегії (<https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf>).

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Привітання президента Національної академії наук України академіка Б. Патона з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку

«Дорогі друзі, аматори науки та вчені!

Щиро вітаю вас зі Всесвітнім днем науки в ім'я миру та розвитку, який відзначається в різних куточках нашої планети щороку 10 листопада.

“Наука до лісу не веде, а з лісу виводить”, “Краще з розумним згубити, ніж з дурнем знайти”, “На вродливого приємно глянути, а з розумним легко жити” – ці та чимало інших народних мудрощів свідчать про те, що інтелект з давніх-давен цілком слушно вважали головною конкурентною перевагою та необхідною умовою добробуту.

Сьогодні випала чудова нагода знову нагадати нам усім, що досягненнями, які повсюдно роблять життя комфортнішим і безпечнішим, – від мобільного телефону до космічного апарата – наша цивілізація зобов'язана розумним та працелюбним, найкращим своїм представникам, завдяки яким тільки й можливий поступ – технологічний, економічний, культурний.

У провідних державах, на які прагне рівнятись Україна, всебічне сприяння науково-технічному прогресові та інноваціям посідає перші місця в переліку національних пріоритетів. Адже кошти, витрачені на нові знання, розробки та технології, не даремні: це – інвестиції в майбутнє, і тільки такими їх слід розглядати.

Часи ніколи не бувають простими, а виходи зі скрутних ситуацій – самозрозумілими. Але, якщо вірити ще одному прислів'ю, – а все моє життя доводить, що вірити йому варто, – “хто знання має, той мур пробиває”. Мур невігластва, безвідповідальності, байдужості. Будьмо розумними, залишаймося людьми!

Миру всім нам, доброго здоров'я і щастя!
З глибокою повагою,
Президент Національної академії наук України
академік НАН України Борис Патон» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 9.11).

***

7 листопада 2018 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Розпочинаючи засідання, академік Б. Патон до 100-річного ювілею НАН України вручив науковцям академії державні нагороди.

З доповідями до питання «Про перспективи нарощування видобутку нафти і газу в Україні» виступили головний науковий співробітник Інституту геологічних наук НАН України академік О. Лукін, ректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти й газу академік Є. Крижанівський і директор Інституту економіки і прогнозування НАН України академік В. Геєць.

Щодо співробітництва між Президією НАН України та Глобальним інноваційним співтовариством Ideation доповів В. Корсун (Канада).

З докладнішою інформацією про цей захід можна буде ознайомитися в прес-релізі з розділу «Засідання Президії НАН України» на офіційному веб-сайті НАН України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 8.11).

Основні напрями діяльності НАН України

19 грудня 2018 р. в Інституті фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України відбудеться урочистий науковий семінар, який присвячуватиметься 100-річчю Національної академії наук України та 20-річчю міжнародного наукового журналу Semiconductor Physics, Quantum Electronics and Optoelectronics.

Журнал Semiconductor Physics, Quantum Electronics and Optoelectronics (SPQEO) було засновано у 1998 р. Він став одним з перших англomовних наукових видань у галузі на теренах України та відкрив нові можливості для популяризації здобутків вітчизняних учених у світовому науковому просторі. Наукові напрями SPQEO зосереджуються на сучасних досягненнях фізики напівпровідників, нано- й гетероструктур, лінійній і нелінійній оптиці, квантовій електроніці, оптоелектроніці та сенсоріці. Оновлена науково-організаційна стратегія розвитку журналу допомогла йому в 2018 р. увійти до Міжнародної наукової реферативної бази даних Web of Science.

Програма урочистого семінару передбачає виступи провідних українських і зарубіжних учених, спогади засновників журналу, а також відзначення авторів та організацій, які зробили вагомий внесок у розвиток журналу.

Захід розпочнеться об 11:00 за адресою: Київ, просп. Науки, 41 (актова зала Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.11).*

***

Про науково-популярні заходи, які регулярно проводяться в Національному науково-природничому музеї (ННПМ) НАН України, інтернет-виданню «Вікенд у Києві» розповів учений-ботанік, автор відомого пізнавально-розважального блогу «Довколаботаніка», молодший науковий співробітник відділу ботаніки цієї академічної установи кандидат біологічних наук О. Коваленко.

Напевно кожен, хто знайомий з ННПМ НАН України та стежить за його новинами в соціальних мережах, бодай раз чув про неймовірно цікаві лекції, екскурсії, лекції та демонстрації, які щотижня організують співробітники цієї установи. «Хижі рослини», «Твоя перша палеонтологічна колекція», «Лабораторія прянощів», «Втрачений світ динозаврів», «Мімікрія: гра в імітацію» – ці й багато інших подій користуються широкою популярністю серед дітей і їхніх батьків, а також шкільних учителів.

«Є така думка, що музей, як книга, яку можна прочитати і закрити, – достатньо побувати один раз, потім ще раз дитину привести. Ми намагаємося змінити таке ставлення, – розповідає науковець. – Музей має відповідати сучасним викликам, а це включає роботу у Facebook та інших соціальних мережах. <...> Ідея в тому, щоб писати не так тривіально, як багато інших природничих музеїв, навіть закордонних. Починалося з наукових новин, а потім ми стали їх обігрувати для наших експонатів та програм, з'явилися новини-запрошення на події. Пізнавальний контент повинен бути не нудний, а такий, щоб хотілося прийти в музей і дізнатися більше. <...> У мене великі плани на інтерактивні програми, тому що вони дають можливість майже в будь-якому місці розповідати на сучасному рівні і цікаво. Якщо відвідувачі хочуть прийти сюди знову, то ти влучаєш в ціль. Для масштабного оновлення музею потрібні величезні грошові вливання, але можна змінювати настрій відвідувача і без цього. <...> Важливо представляти музей не лише на території музею. Адже не всі уявляють, що тут відбувається. Коли видається нагода попрацювати в інших проектах і робити непомітний лагідний промоушн природничого музею, я та інші співробітники стараємося не втрачати такого шансу. Так розширюється аудиторія, зараз вона вже дійсно велика».

Із чого складається щоденна робота науковця музею? Як виготовляються рослинні експонати для експозицій відділу ботаніки? Де вчені шукають реквізити для своїх науково-популярних заходів? Як

пишуться сценарії до таких подій? Відповіді на ці запитання дізнавайтеся з публікації за посиланням: http://project.weekend.today/natural_history_museum (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 1.11).

***

З 18 по 19 жовтня 2018 р. на базі факультету комп'ютерних наук та кібернетики Київського національного університету ім. Т. Шевченка тривала XVIII Міжнародна науково-технічна конференція «Штучний інтелект та інтелектуальні системи» (AIIIS'2018). Захід присвячувався 100-річному ювілею Національної академії наук України.

Організаторами стали Інститут проблем штучного інтелекту (ІПШІ) МОН України та НАН України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (факультет комп'ютерних наук і кібернетики), Білоруський державний університет (Науково-дослідний інститут прикладних проблем математики та інформатики), Брестський державний технічний університет (Білорусь), Університет «Люблінська політехніка» (Польща), компанія soft Xpansion GmbH & Co. KG. (м. Бохум, Німеччина), Інститут інформаційних і обчислювальних технологій Комітету науки Міністерства освіти і науки Республіки Казахстан.

Представники 23 наукових установ, закладів вищої освіти, комерційних організацій, промислових підприємств України, Білорусі, Польщі, Чехії, Німеччини, Казахстану, Південної Кореї та інших країн світу долучилися до міжнародного наукового заходу (серед учасників – три академіки, чотири члени-кореспонденти НАН України, 22 доктори наук, 35 аспірантів і молодих учених).

У рамках конференції було проведено пленарне та секційні засідання, дискусії, круглий стіл «Штучний інтелект: мультидисциплінарні аспекти», працювала Молодіжна міжнародна наукова школа «Системи та засоби штучного інтелекту».

Голова Програмного комітету конференції, директор ІПШІ МОН України та НАН України член-кореспондент НАН України А. Шевченко у вітальному слові зазначив, що саме напрям штучного інтелекту визначено пріоритетним у розвитку світової економіки. Однак досі тривають обговорення та дискусії щодо формалізації поняття штучного інтелекту, визначення кола задач наукового напрямку. Учений також наголосив, що попри велику кількість прикладних задач, які вирішуються за допомогою засобів і методів штучного інтелекту, відсутні фундаментальні відкриття в цій галузі.

Учасники конференції у своїх виступах акцентували на тому, що саме вирішення багатьох задач медичної діагностики, моделювання конфліктних ситуацій, економіки, транспорту, розроблення інноваційної військової техніки неможливе без застосування методів і засобів штучного інтелекту.

У підсумках заходу відзначено його високий науковий, методичний і організаційний рівень, обговорено й ухвалено рішення конференції,

нагороджено авторів найкращих доповідей і найкращих доповідачів серед молодих учених, урочисто вручено сертифікати. Наступну конференцію за рішенням міжнародної наукової спільноти буде присвячено 50-річчю факультету комп'ютерних наук і кібернетики Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

За результатами конференції доповіді у вигляді статей буде опубліковано у фаховому виданні «Штучний інтелект». За підсумками роботи Міжнародної молодіжної наукової школи «Системи та засоби штучного інтелекту» планується видання збірки матеріалів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.11).

***

Із 7 по 10 вересня 2018 р. науковці відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) здійснили експедиційний виїзд на Закарпаття.

За планом експедиції старший науковий співробітник кандидат історичних наук В. Юрченко та молодший науковий співробітник кандидат історичних наук В. Іванчишен обстежили вісім населених пунктів Закарпатської області (с. Негрове й Доробратове Іршавського району, с. Росош, Дусино та Березники Свалявського району, с. Бобовище і Копинівці Мукачівського району, м. Мукачеве). Жителі краю гостинно приймали учасників експедиції, охоче надавали допомогу при зборі етнографічного матеріалу, ділилися світлинами із сімейних архівів.

Завдяки плідній співпраці з місцевою владою (окрему подяку дослідники висловлюють головам Бобовищенської та Копиновецької сільських рад В. Козаку й Ю. Симчині), учителями, нинішніми й колишніми директорами будинків культури науковцям вдалося зібрати багатий фактичний матеріал (здійснити фото- і відеофіксацію) за такими напрямками експедиційної роботи, як народна архітектура, народний одяг, громадський побут, народні знання.

Своєрідні природно-кліматичні умови Закарпаття, його важливе географічне положення на південних схилах Українських Карпат, складні соціальні й культурні відносини виражають специфіку цього краю, який від давніх-давен населений українцями. Під час дослідження показовим виявилось тривале збереження в українців Карпат давніх традицій взаємодопомоги. У 60–70-х роках ХХ ст. у побуті закарпатців звичною була «супряга», коли робоча худоба різних господарів запрягалася для спільних потреб (наприклад, спрягали в ярмо двох корів, коли йшли по дрова у ліс, або волів – при оранні землі). Крім того, серед населення Закарпаття й донині побутують спільні практики (по сусідству) з обробітку землі та збору врожаю, наприклад садження і копання картоплі («крумплі») чи ламання і лущення кукурудзи (у с. Бобовище кажуть: «збираємо бригадами»).

Варто зазначити, що респонденти достатньо повно окреслили важливі компоненти громадського укладу життя людей. Зокрема, занотовано цінні відомості про те, як у дорадянські часи відбувалися сільські збори («сходки»), на яких розподіляли землі на Старій горі (розбивали поля на ділянки), де люди висаджували власні виноградники. Відбувалося це у вигляді жеребкування: до шапки чи кошика клали закручені паперові картки з написами, після чого присутні по черзі витягували їх. Траплялося так, що газда (заможний селянин) міг витягнути чагарник чи ярк, а бідняку могла дістатися краща земля. Таким чином, кожна сім'я мала на тій горі власну ділянку. За потреби на отриманій ділянці викорчували чагарники й висаджували садки та виноградники. Кожен господар для зберігання урожаю мав пивницю (погріб), для охорони цієї пивниці на зиму наймали сторожа.

Добре пам'ятають респонденти і звичаї взаємодопомоги при виготовленні будівельного матеріалу з глини (саману) з додаванням соломи, кінського гною, висушеного на відкритому просторі. Називали цей процес «правити вальки». Доволі часто інформатори при опитуванні розповідали про те, як проходили зимові вечорниці («пряхи», «вечурки») у довоєнні часи, а також як молодь проводила своє дозвілля вже в радянський період.

Досить детально респонденти описали характерні для регіону особливості будівництва житла, створення інтер'єру та хатнього начиння. Хати складали з дерева й без жодного цвяха («довга хижка»), вони були прямокутної форми. Перед хатою робили вхід – «турнац» (веранда). Огорожу плели з жердя (прутів) – гілок граба, верби. Крилися хати соломою, пізніше черепицею. Водночас детальними виявилися розповіді респондентів щодо внутрішнього планування будинку, техніки вимощення підлоги й горища. Горище («під», «пуд») використовувалося господарями як склад. Серед хатнього начиння важливе місце посідав великий різьблений «сусік» (комод, скриня) для одягу. Зі слів респондентів, «сусік» використовували також для зберігання продуктів і зерна (жита, пшениці, кукурудзи тощо). Крім того, для зберігання одягу використовувалася «лада» – лава з відділеннями (ящиками) під сидінням. Її ставили під стіну, а перед нею міг стояти стіл. Варто зазначити, що опитувані користувалися нею ще донедавна.

Етнографічна інформація, зібрана в процесі експедиційного дослідження, стосується також особливостей українського народного вбрання. Опитані інформатори повно й детально описали техніку виготовлення та пошиття домотканого одягу, особливості жіночого та чоловічого костюма закарпатців. Зокрема, надали опис безрукавок – «лайбиків». У повсякденному житті закарпатців поширеними були також прості фартухи («катрани», «платяники»), які господині носили поверх одягу, щоб не забруднити його. Характерним для закарпатських жінок було закутування у чорні хустки («платки»). За словами респондентів, «старі жони» і тепер носять темні «платки». У гардеробі закарпатці мали «гуні» (петеки) – верхній одяг з баранячої вовни. На ногах носили «топанки» (черевики). Практикувалося вирізування взуття з дерева м'якої породи

(верби, липи, смереки) під розмір ноги, їх називали «дерев'янки». Також плели «бочкори» (постоли) зі свинячої, телячої, баранячої шкіри або тимчасове взуття з кукурудзяного «пір'я». У «бочкорах» і дерев'янках ходили ще у 70-х роках ХХ ст. Усі жінки носили підколінки (гольфи), «фусиклі», «штрінфлі» (шкарпетки). Популярними були капелюхи, шапки («клебани») із соломи, багатші вбирали капелюха із замітника шкіри. Жінки у холодну пору року носили велику хустку з вовни («кестеман»). Серед аксесуарів респонденти згадують «веретяні ташки» – ткані сумки, з якими діти ходили до школи, та прикраси – намисто з дерева й каміння різних кольорів.

Цікавим виявилось знайомство науковців з місцевим краєзнавцем, який активно займається дослідженням свого краю. У с. Бобовище Мукачівського району змістовною була розмова та зустріч із учителем, істориком, краєзнавцем, письменником Д. Болдижаром, який опублікував нариси з історії свого села й ряд історико-літературних видань (зокрема, краєзнавчу працю «Бобовище», туристично-краєзнавчий путівник «Краєвиди Бобовища»). Його усні свідчення базуються як на власному досвіді (спогадах дитинства та розповідях матері), так і на набутих ним як істориком знаннях і можуть використовуватися як експертні, показуючи специфіку регіону (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 31.10*).

***

2–4 жовтня 2018 р. у Києві на базі Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка (ІГМР) НАН України відбулася наукова конференція «Геологія і корисні копалини України», присвячена 100-річчю ювілею Національної академії наук України та Державної служби геології та надр України.

До конференції долучилися 117 геологів з України, Польщі, Туреччини. Загалом під час заходу було представлено 19 академічних і галузевих наукових установ, закладів вищої освіти, виробничих організацій і приватних підприємств геологічного профілю.

Роботу конференції розпочав академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України, директор ІГМР НАН України академік О. Пономаренко. У своєму виступі він наголосив, що на шляху України до сім'ї розвинутих європейських країн академічна наука спирається на 100-річний досвід і для подальшого успішного розвитку потребує істотної державної підтримки.

Від імені Державної служби геології та надр України вітальне слово виголосив т. в. о. голови служби О. Кирилук.

З нагоди 100-річних ювілеїв Національної академії наук України та Державної служби геології та надр України учасників конференції також привітали академіки П. Гожик і В. Старостенко, голова ради директорів Tutkovsky PLC П. Загороднюк, а також представник Інституту геологічних

наук Польської академії наук (ПАН) Я. Шродон.

Сучасний стан і нагальні проблеми геологічного вивчення території України та деяких інших територій за участі українських геологів висвітлювалися в 48 усних і понад 30 стендових доповідях. Найбільшу активність виявили вчені-геологи ІГМР НАН України, Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Інституту геологічних наук НАН України, ННІ «Інститут геології» Київського національного університету ім. Т. Шевченка, а також гості з Інституту геологічних наук ПАН.

Конференція завершилася активними, а подекуди й гострими дискусіями та ухваленням проекту спільного рішення. Матеріали конференції (збірник тез доповідей, рішення конференції) після доповнень і узгоджень буде розміщено на сайті ІГМР НАН України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.10).

***

9–10 жовтня 2018 р. у Києві відбулася XIV Міжнародна науково-практична конференція «Вугільна теплоенергетика: шляхи реконструкції та розвитку». Захід присвячувався 100-річчю Національної академії наук України.

Конференцію організували Національна академія наук України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Інститут вугільних енерготехнологій НАН України (відповідальний організатор), Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро), ПрАТ «Техенерго» (м. Львів), Громадська рада при Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України.

Понад 80 учасників з України, Польщі, Литви й інших країн – представники 32 науково-дослідних інститутів, проектно-конструкторських і налагоджувальних організацій, енергогенерувальних компаній, фірм, що виготовляють сучасне енергетичне обладнання, викладачі й аспіранти закладів вищої освіти – розповіли про свій досвід у галузі енергетики, поділилися знаннями та ідеями щодо оновлення теплової енергетики України.

Протягом двох робочих днів було заслухано й обговорено понад 40 доповідей, присвячених прикладним і фундаментальним проблемам теплової та відновлювальної енергетики України. Розглянуто напрями модернізації й реконструкції сучасних ТЕС і ТЕЦ, шляхи зменшення негативного впливу енергетики на довкілля та стан виконання Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок, наукові основи й технології заміщення антрациту на теплових електростанціях, сучасні технології спалювання та газифікації альтернативних палив, у тому числі на основі циркулюючого киплячого шару, а також багато інших актуальних питань функціонування й розвитку вітчизняної енергетичної галузі України.

За результатами конференції видано збірку наукових праць.

Захід відбувся на високому науковому рівні. Його учасники відзначили

важливість зустрічей науковців з практиками для налагодження подальшої продуктивної співпраці, а також висловили сподівання, що така традиція підтримуватиметься й чергова зустріч відбудеться наступного року (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.10*).

***

З 22 по 26 жовтня 2018 р. на базі Ужгородської лабораторії матеріалів оптоелектроніки та фотоніки Інституту проблем реєстрації інформації НАН України (м. Ужгород) у рамках виконання цільової комплексної програми фундаментальних досліджень НАН України «Фундаментальні проблеми створення нових наноматеріалів і нанотехнологій» було проведено V Міжнародну конференцію «Кластерні та наноструктурні матеріали» CNM-5, приурочену до святкування 100-річчя Національної академії наук України.

У заході взяли участь близько 140 науковців, які представляли установи НАН України, наукові центри, заклади вищої освіти та підприємства Бельгії, Білорусі, Великої Британії, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Марокко, Молдови, Німеччини, Угорщини, України, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії, США, Туреччини, Франції, Чехії, Японії. Причому половину учасників зібрання становила наукова молодь.

Під час конференції було заслухано 14 пленарних і 23 усні повідомлення, а також представлено 118 стендових доповідей за такими науковими напрямками:

- розмірний ефект і самоорганізація наносистем;
- структура та властивості низькорозмірних систем;
- напівпровідникові наносистеми й наноструктури;
- металеві та вуглецеві наноматеріали;
- плівки, покриття й поверхневі наносистеми;
- супрамолекулярні структури, аерогелі, колоїдні системи;
- біофункціональні наноматеріали, наносистеми в біології та медицині;
- діагностика й моделювання наноструктур і нанорозмірних систем;
- технології отримання наноматеріалів;
- практичне застосування наноматеріалів.

Автори доповідей проаналізували світовий рівень досягнень у галузі наноструктурних систем, наноматеріалів і нанотехнологій, представили оригінальні результати досліджень, обговорили наукові проблеми, пов'язані з методами синтезу, діагностикою, атомною й електронною будовою, властивостями кластерних і нанорозмірних систем різної природи, а також із впливом технологічних та зовнішніх чинників на їхню структуру, властивості й стабільність. На підставі виконаних фундаментальних досліджень було розширено уявлення про природу самоорганізації, будову і властивості нанорозмірних систем, розглянуто перспективи створення новітніх технологій, нових матеріалів і їхнього застосування в машино- й

приладобудуванні, електроніці, інформаційній техніці, медицині, біології.

Конференція констатувала зростання рівня досліджень у галузі наноструктурних систем в Україні, виникнення міждисциплінарних наукових напрямів, інтеграцію матеріалознавства, фізики, хімії, біології у вирішенні питань, пов'язаних з використанням наносистем, наноматеріалів та нанотехнологій, розширення міжнародних зв'язків українських учених у цій галузі.

У рамках CNM-5 відбулися також сателітна конференція Accelerate Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій Horizon-2020, на якій було заслухано усні повідомлення щодо результатів співпраці українських і зарубіжних учених за нанотематикою, та конкурс на найкращу доповідь серед молодих учених. За результатами цього конкурсу нагороди отримали такі молоді вчені:

– почесну грамоту I ступеня – Є. Гаврилюк (Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України);

– почесну грамоту II ступеня – М. Жадько (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут») і Я. Березнецький (Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України);

– почесну грамоту III ступеня – Б. Найдич (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) і К. Левдар (Ужгородський національний університет).

Наступну, VI Міжнародну конференцію «Кластерні та наноструктурні матеріали» (CNM-6), заплановано провести в м. Ужгороді у 2021 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.11).*

***

30 жовтня 2018 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відбулися заходи, присвячені 100-річчю Національної академії наук України: наукова сесія та круглий стіл «Сторінки історії: українські шістдесятники в стінах Інституту літератури», участь у яких узяли відомі науковці, представники академічної молоді й митці-шістдесятники.

З ґрунтовною доповіддю «Українська академія наук і становлення академічного літературознавства» виступив директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік М. Жулинський. Він здійснив широкий огляд історії становлення академічного літературознавства, охопивши 100-літній період його розвитку.

Докладний аналіз концептуальних ідейно-філософських орієнтирів українського шістдесятництва запропонувала доповідь «“Міряти високою мірою”: шістдесятники в духовній ситуації своєї доби», яку виголосила голова Наукового центру дослідження проблематики українського шістдесятництва при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, провідний науковий співробітник цієї установи доктор філологічних наук, професор Л. Тарнашинська.

Живими спогадами про духовно-творчу атмосферу 1960-х років щедро поділилися художниця, кераміст-монументаліст, заслужений художник України Г. Севрук; заступник директора з наукової роботи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік М. Сулима; провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) ім. М. Т. Рильського НАН України (у 1993–2012 рр.) доктор мистецтвознавства Н. Корнієнко; відомий кінокритик і кінознавець, старший науковий співробітник ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України С. Тримбач; поет, журналіст і громадський діяч П. Перебийніс. У центрі уваги їхніх виступів були характери та сторінки життя І. Світличного, В. Стуса, М. Коцюбинської, А. Горської, Ю. Бадзя та С. Кириченко, І. Драча, Г. Севрук, Л. Костенко, М. Вінграновського, І. Дзюби й ін. Серед цих особистостей знаково прозвучало ім'я В. Стуса: цікаву доповідь про його наукову діяльність, пов'язану з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, виголосила науковий співробітник сектору слов'янських літератур цієї академічної наукової установи кандидат філологічних наук Т. Михайлова.

Серію наукових виступів і споминів вдало доповнив фотоматеріал презентацій та яскраві ліричні інтермецо у виконанні провідного наукового співробітника відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидата філологічних наук В. Мовчанюка й талановитих представниць академічної молоді – кандидатів філологічних наук Т. Михайлової та К. Девдери, поетичні виступи яких колоритно підсумували багатогранний науковий діалог (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.11).

***

1 листопада 2018 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відбувся круглий стіл «Академічні зібрання творів Тараса Шевченка: історія і сучасність (до 100-річчя Національної академії наук України)».

У заході взяли участь співробітники відділу шевченкознавства цієї наукової установи, а також їхні колеги з Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Відкриваючи наукове зібрання, заступник директора з наукової роботи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік М. Сулима звернув увагу на той знаменний факт, що робота над академічним виданням творів Т. Шевченка розпочалася одразу ж після заснування академії, коли було створено постійні комісії історично-філологічного відділу: Комісію для видавання пам'яток новітнього українського письменства і Комісію для видавання творів Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова. Перша з них під керівництвом академіка С. Єфремова готувала академічне видання творів Т. Шевченка, з якого вийшли друком тільки третій і четвертий томи – листування (1929 р.) і щоденник (1927 р.). Науковий рівень цих томів багато

в чому не перевершено й досі. М. Сулима наголосив на необхідності поглибленого вивчення історії академічних видань Шевченкових творів, щоб у роботі над проєктованим нині новим повним зібранням врахувати позитивний, а подекуди й драматичний досвід попередників.

Під час круглого столу доповіді виголосили: заступник директора з наукової та видавничої діяльності Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук С. Гальченко (на тему: «Академічне видання української класики: перспективи за сучасних безперспективних умов»), завідувач відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук О. Боронь («Перспективи нового Повного зібрання творів Шевченка»), професор Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка доктор філологічних наук С. Росовецький («Про деякі моральні та організаційні аспекти академічного видання Шевченка»), доцент Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка кандидат філологічних наук М. Назаренко («“Я не знаю (Б/б)ога”. До питання про уніфікацію Шевченкової орфографії»), старший науковий співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук Р. Хар-чук («Уточнення коментарів до творів Шевченка з історичними сюжетами»), молодший науковий співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук Г. Карпінчук («Не названі на ім'я: участь репресованих шевченкознавців у роботі над академічними зібраннями Шевченкових творів»), молодший науковий співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук Д. Єсипенко («Електронна колекція, оцифроване і цифрове видання: Повне зібрання творів Шевченка у мережі»).

Зацікавлену участь в обговоренні повідомлень і жвавих дискусіях з приводу принципів укладання останнього на сьогодні повного зібрання творів Шевченка у 12-ти томах і нового – літературної спадщини у 10-ти томах – узяли доктор філологічних наук П. Михед, доктор філологічних наук Л. Скупейко, доктор філологічних наук В. Смілянська, кандидат філологічних наук О. Федорук, кандидат філологічних наук Н. Чамата та ін. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 7.11*).

***

1 листопада 2018 р. в Інституті імпульсних процесів і технологій (ІПТ) НАН України (м. Миколаїв) відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Сучасні технології обробки матеріалів», присвячена 100-річному ювілею Національної академії наук України.

Організаторами цього заходу стали ІПТ НАН України, Південний науковий центр НАН України та МОН України, Національний університет

кораблебудування ім. адмірала Макарова, Українське матеріалознавче товариство, Херсонська державна морська академія.

Голова Програмного комітету конференції, директор ІІІТ НАН України член-кореспондент НАН України О. Вовченко у вітальному слові до учасників заходу, приуроченого до вікового ювілею академії, зазначив, що за цей тривалий час учені НАН України поклали на вітар науково-технічного прогресу безліч результатів фундаментальних і прикладних досліджень світового рівня. На їхньому рахунку – чимало відкриттів і розробок, що знайшли широке застосування у промисловості, сільському господарстві й культурі. Для подальшого розвитку економіки держави необхідно створювати нові матеріали й обладнання для їх оброблення. Найважливішою метою сьогодення є збереження довкілля, а це нерозривно пов'язано з глобальною світовою проблемою утилізації відходів. Саме ці напрями визначили тематичне спрямування доповідей учасників наукового зібрання.

Загалом у роботі конференції взяли участь близько 100 науковців, серед яких представники закладів вищої освіти, академічних інститутів – професори, доктори і кандидати наук, аспіранти та наукові працівники. Увазі присутніх було запропоновано 20 усних і 46 стендових доповідей, присвячених прикладним та фундаментальним проблемам сучасного матеріалознавства.

За результатами заходу вийшов друкований збірник «Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Сучасні технології обробки матеріалів”», електронну версію якого розміщено на офіційному сайті ІІІТ НАН України за адресою: <http://www.iipt.com.ua> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2018. – 8.11).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

*Провідний науковий співробітник відділу еволюційної морфології Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидат біологічних наук П. Гольдін відкрив і описав нового викопного кита – пращура найдрібніших в історії Землі карликових китів-цетотеріїв. Наукову статтю, присвячену цьому відкриттю, уже опубліковано в рецензованому фаховому науковому виданні *PeerJ*.*

Дослідник описав новий для науки рід і вид карликових вусатих китів з відкладів колишнього Передкарпатського басейну на території сучасної Молдови віком 13 млн років. Цей кит виявився найдавнішим і найпримітивнішим представником родини цетотеріїв у світі.

Цетотерії мали дуже малі розміри, були трохи завбільшки з дельфінів. Довжина тіла деяких з них ледве сягала 3 м, з яких 1 м припадав на непропорційно довжелезну голову з вузькими щелепами. Вони живилися рибою, яку ловили подібно до сучасних ниркових качок.

Новий відкритий П. Гольдіним кит, який теж був завдовжки лише 3–4 м, отримав назву «чучулія Давіда» – на честь с. Чучулія, біля якого знайшли його рештки, та А. Давіда – молдовського палеонтолога, який і виявив їх. Рештки чучулії зберігалися в експозиції музею Інституту зоології Академії наук Молдови з 1965 р. і випадково впали в око П. Гольдіну, коли він відвідував цей музей. Тепер, з урахуванням нових знахідок, запропоновано нову гіпотезу щодо родоvodu всіх вусатих китів, які жили на Землі протягом останніх 15 млн років (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.10).

***

2018 р. співробітники Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України опублікували статтю в рейтинговому журналі Scientific Reports, що належить до видавничої групи Nature. Пропонуємо вашій увазі основні тези цієї публікації.

Орієнтація на молекулярні механізми, що лежать в основі різних захворювань, є концепцією прецизійної та персоналізованої медицини й нової передової терапії з обмеженими побічними ефектами. Протягом десятиліть учені різних країн вивчають молекулярні й клітинні механізми виникнення та підтримки хронічного болю. Постійний, або хронічний, біль, який виникає внаслідок запалення, інфекції, пошкодження тканини або ушкодження нерва, є однією з головних проблем охорони здоров'я в усьому світі. Хронічний біль турбує приблизно 10 % населення розвинутих країн Європи та Північної Америки. Тому наразі активно вивчаються можливості терапії больових синдромів і полегшення больових відчуттів.

Останнім часом при дослідженні механізмів підтримання хронічного болю активна увага приділяється регуляції функціонування монотропних глутаматних рецепторів типу АМРА у спинному мозку. В основі цього напряму досліджень лежать отримані експериментальні результати, що свідчать про здатність АМРА-рецепторів нейронів заднього рогу спинного мозку опосередковувати феномен центральної сенситизації, який вважається основним механізмом розвитку й підтримання хронічного болю. Центральна сенситизація залежить від транспорту субодиниць АМРА-рецепторів у нейронах задніх рогів спинного мозку. Зміна цього транспорту асоціюється з підвищеною чутливістю під час розвитку та підтримання хронічного болю при запаленні. Тривале запалення сприяє інтерналізації синаптичних кальційнепроникних АМРА-рецепторів і транслокації кальційпроникних АМРА-рецепторів у нейронах задніх рогів спинного мозку. Раніше співробітники відділу сенсорної сигналізації Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України під керівництвом доктора біологічних наук, професора Н. Войтенко показали, що інтерналізація синаптичних АМРА-рецепторів потребує активації спинномозкового білка протеїнкінази С підтипу альфа (PKC α), але молекулярні механізми, що лежать в основі

транслокації кальцій-проникних синаптичних AMPA-рецепторів, досі були незрозумілими.

У новій статті співробітників Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України досліджується роль РКСа у хронічному запальному болю. У своїй роботі автори випробували різні схеми фармакологічного та генетичного інгібування спинномозкової РКСа у моделі довготривалого периферичного запалення. Фармакологічне інгібування знижувало периферичну ноцицептивну гіперчутливість, а також супутні локомоторний дефіцит і тривожність у щурів з індукованим (викликаним) запаленням. Ці ефекти спостерігалися як на фазі розвитку, так і на фазі підтримання болю. Генетична терапія (нокдаун РКСа) також зменшувала запальний біль. Більше того, терапевтичний ефект супроводжувався зниженням активності кальцій-проникних AMPA-рецепторів (яка залежить від активації РКСа) у синапсах між сенсорними нейронами дорсального рогу й первинними аферентами. Зазначені результати пропонують новий погляд на механізм-орієнтоване лікування болю шляхом впливу на молекулярні механізми в структурах центральної нервової системи, що відповідають за біль (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.10*).

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

23–26 жовтня 2018 р. у Виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» Національна академія наук України разом з компанією «Євроіндекс» провели XXIII Міжнародну виставку індустрії безпеки «Безпека-2018». Захід традиційно відбувся за офіційної підтримки Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної прикордонної служби України.

Нині цей захід, безперечно, став найбільшою в Україні виставкою індустрії безпеки, яка дає можливість ознайомитися з останніми досягненнями в галузі технічного захисту інформації, у тому числі інформаційної та банківської безпеки, а також із системами охорони об'єктів різного призначення, антитерористичним обладнанням, системами й засобами пожежогасіння, зразками обмундирування та екіпірування особового складу тощо.

Крім відомих компаній, що спеціалізуються в галузі безпеки, свої науково-технічні розробки й технології на виставці представили наукові установи Національної академії наук України. Ці розробки вже застосовуються або проходять випробовування та за потреби можуть знайти застосування в техніці спеціального призначення й митного контролю,

озброєнні та військовій техніці, системах захисту інформації, засобах індивідуального й колективного захисту. Це, зокрема, роботи:

– Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України зі створення технологій захисту персональних даних, заводозахисних каналів зв'язку, портативних ЕКГ для військової медицини, прецизійних геоінформаційних систем, рухомої роботизованої системи спеціального призначення;

– Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій і систем НАН України та МОН України зі створення технологій і систем інтелектуального дистанційного управління безпілотних літальних апаратів, супроводу й запобігання зіткненню рухомих об'єктів, прецизійного управління орієнтацією супутника спостереження Землі, інтелектуального управління автономними мобільними роботами багатопільового призначення, контролю доступу до приміщень на основі ідентифікації особи за зображенням обличчя, швидкого дистанційного радіологічного контролю, аналізаторів хімічних елементів у воді, харчових продуктах та інших об'єктах довкілля. Установа представила також програмно-апаратні комплекси «Фазаграф» (для оперативного визначення функціонального стану військовослужбовця) та «Тренар» (для лікування наслідків травм і поранень військовослужбовців);

– Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України з розроблення мобільних сонячних електростанцій для використання в польових умовах, аналізаторів і детекторів газових сумішей, кремнієвих датчиків тиску, багатоканального обертового з'єднувача для передачі сигналів з рухомих об'єктів на нерухомі;

– Інституту прикладних проблем фізики і біофізики НАН України зі створення технології й обладнання для виробництва засобів захисту та лікування ран і опіків, носимого монітору функціонального стану отруєних чадним газом та шкідливими випарами, лазерних пристроїв і методів дистанційного детектування зміщення поверхні й поперечних коливань будівель, мостів тощо, а також комплексу дистанційного зовнішнього контролю зміни стану новоутворень на поверхні шкіри людини;

– Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України з розроблення різних типів броні, жароміцних сплавів для ракетної та авіаційної техніки, вогнестійкої тари з композиційних базальтоволоконистих матеріалів для забезпечення безпеки складів зброї, волоконистих наноструктурних вуглецевих матеріалів медичного призначення, остеотропних імплантатів з біоактивної кераміки, а також спіненого алюмінію та виробів з його застосуванням;

– Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України зі створення технологій і обладнання для одержання високоякісних металевих виробів спеціального призначення;

– Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України з розроблення технологій і обладнання для захисту та зміцнення деталей машин, оперативного контролю стану трубопроводів без їх розкопування,

високочутливого неруйнівного контролю виробів і конструкцій, у тому числі деталей шасі літаків;

– Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України зі створення функціональних матеріалів покриттів різного призначення, зокрема для укриття радіолокаційних станцій, захисту від радіації, електромагнітного випромінювання надвисокочастотного діапазону, тепло- і звукоізоляції, сорбентів для збирання розливів нафти, очищення води, вилучення радіонуклідів з рідких середовищ, матеріалів з армованих композитів, авіаційних обтічників бортових радіолокаційних станцій тощо.

Виставка дала фахівцям змогу ближче ознайомитися з останніми досягненнями в галузі безпеки. Організатори цього заходу сподіваються, що його проведення сприятиме подальшій співпраці вчених академії з науковими установами вітчизняних міністерств і відомств, які опікуються питаннями безпеки держави й захисту населення (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.10).

Корпоративне співробітництво

У рамках співпраці Інституту прикладної математики і механіки НАН України (ІПММ) (м. Слов'янськ Донецької області) із закладами вищої освіти, підпорядкованими Міністерству освіти й науки України, зокрема з Донецьким національним університетом ім. В. Стуса (м. Вінниця) та Черкаським національним університетом ім. Б. Хмельницького (ЧНУ), відкрито спільну науково-дослідну лабораторію математичної фізики, яка функціонуватиме на базі відділу теорії функцій ІПММ і кафедри фізики ЧНУ.

Науковими керівниками лабораторії призначено провідного наукового співробітника ЧНУ доктора фізико-математичних наук, професора А. Гусака та радника при дирекції ІПММ члена-кореспондента НАН України В. Гутляньського.

На відкриття лабораторії в Черкасах 26 жовтня 2018 р. завітав директор ІПММ член-кореспондент НАН України І. Скрипнік. Звертаючись із вітальним словом до учасників зібрання, він зауважив, що попри те що фундаментальні дослідження в галузі точних наук мають неабияке значення, їх подальше застосування для практичних цілей, а також здійснення прикладних досліджень у галузі математичної фізики, механіки й кібернетики завжди були та залишаються основними завданнями роботи ІПММ. Заснована в 1965 р. академіком І. Данилюком (1931–1988), ця академічна наукова установа отримала назву «Інститут прикладної математики», оскільки одним з пріоритетних напрямів її діяльності від початку було саме створення ряду унікальних прикладних розробок для потреб багатьох галузей – енергетики, вугільної, гірничо- й газодобувної промисловості, космічних досліджень, металургії, машинобудування,

медицини. Це було тоді та є на сьогодні надзвичайно актуальним як для Донбасу, так і для всієї України. Учені ІПММ мають досвід співпраці з колегами з Донецького фізико-технічного інституту ім. О. О. Галкіна НАН України (нині – м. Київ) та Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України (м. Харків). Розробки ІПММ у галузі динаміки зв'язаних тіл впроваджено на ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля», де використовуються при проектуванні космічних апаратів. Результати роботи інституту в галузі математичних проблем кібернетики й технічної діагностики цифрових пристроїв впроваджено на підприємствах, які виробляють бортову і вимірювальну обчислювальну техніку.

Оскільки для завдань сьогодення досить актуальним питанням є інтеграція установ НАН України та закладів вищої освіти (для посилення наукових шкіл, збереження кадрового потенціалу й залучення талановитої студентської молоді до наукових досліджень, зокрема в системі НАН України), ІПММ вважає безумовно цікавим і корисним досвід співпраці з командою фізиків ЧНУ, яку очолює доктор фізико-математичних наук, професор А. Гусак, відомий у світі фахівець із фізики матеріалів та нанотехнологій. Інститут сподівається, що створена спільними зусиллями лабораторія математичної фізики стане першою та, можливо, не останньою ланкою в цій важливій кооперації.

Після завершення офіційної частини відкриття лабораторії виступили професори А. Гусак і В. Рязанов з науковими доповідями, окресливши в них основні проблеми й завдання, які пропонуються до вирішення в цій лабораторії зі сторони фізиків ЧНУ та математиків ІПММ.

Метою діяльності лабораторії є розв'язання актуальних фундаментальних і прикладних науково-дослідних задач у галузі математичної фізики, теорії та методів моделювання термодинаміки й кінетики фазових і структурних перетворень у відкритих неоднорідних системах, рівнянь у частинних похідних.

Одним з головних завдань новоствореної лабораторії є реалізація спільних науково-дослідних проєктів як фундаментального, так і прикладного спрямування (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 8.11).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

17–18 жовтня 2018 р. у Єревані на базі Національної академії наук (НАН) Республіки Вірменія відбулися ювілейні заходи з нагоди 75-річчя заснування цієї академії наук, у яких взяла участь і делегація НАН України на чолі з віце-президентом НАН України, головою Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академіком С. Пирожковим.

Академік С. Пирожков виступив із привітанням від НАН України на урочистому засіданні НАН Республіки Вірменія. Під час цього зібрання

слово брали також керівники делегацій Білорусі, Грузії, Естонії, Молдови, Киргизії, Латвії, Литви, Росії, Словенії, Таджикистану, Чехії, віце-президент Асоціації європейських академій наук (ALLEA) Г. Кей, віце-президент Європейської академії наук О. Петерсон.

У межах програми урочистостей було, серед іншого, проведено засідання Ради Міжнародної асоціації академій наук, на якому обговорювалися питання поточної діяльності цієї неурядової міжнародної організації.

У будинку Президії НАН Республіки Вірменія 18 жовтня 2018 р. керівники делегацій, які прибули до Єревана, зустрілися з в. о. прем'єр-міністра Республіки Вірменія Н. Пашиняном.

Того ж дня в Національному академічному театрі опери та балету ім. О. Спендіаряна відбулося урочисте засідання за участі президента Вірменії А. Саркисяна та католикоса всіх вірмен Гарегіна II (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.10*).

***

17–20 вересня 2018 р. у межах реалізації українсько-литовського проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» відбулася зустріч його учасників – співробітників відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України, Каунаського технологічного університету та Музею народного побуту Литви у с. Румшишкес.

Українські та литовські вчені відвідали Музей історії Малої Литви в Клайпеді та Музей у Кретінзі, де знайомилися з їхніми етнографічними зібраннями. У результаті було відзначено паралелі між литовськими й українськими пам'ятками, самобутню орнаментуку окремих предметів. Крім того, у м. Паланга відбувся науковий семінар, на якому розглядалися особливості експонатів, опрацьованих у музейних фондах Західної України та Литви, а також узгоджувалися принципи підготовки спільних публікацій і планувалася подальша робота над проектом.

Наступний етап зустрічі відбувся 22–25 жовтня 2018 р. у музеях Львова та Радивилова Рівненської області. Дослідження тривало в музеї та майстерні народного ткацтва «Легенди Волині» за сприяння голови громадської організації «Центр дослідження і відродження Волині» В. Дзьобака. Під час цього дослідження вчені ознайомилися з принципами роботи майстерні, її цілями й завданнями. Зокрема, майстерня бере участь у відродженні унікального волинського серпанку, створює копії окремих компонентів і ансамблів народного вбрання Волині та Полісся. Учені з України й Литви опрацювали етнографічну колекцію музею, у тому числі предмети домашнього текстилю, компоненти народного вбрання, художні вироби з дерева.

З експозицією Радивилівського районного історичного музею учасників спільного українсько-литовського проекту ознайомила його працівниця А. Дузінська за активної участі директора музею О. Шикало.

У Львові дослідники вивчали збірки Музею народної архітектури й побуту у Львові ім. К. Шептицького та Національного музею у Львові ім. А. Шептицького. Було проаналізовано артефакти з Полісся, Волині, Підгір'я та Буковини. Науковці працювали над вивченням особливостей українського й литовського народного ткацтва, акцентуючи на універсальних параметрах, притаманних народному мистецтву обох країн.

Особливу подяку за сприяння й допомогу учасники проекту висловлюють директору Музею народної архітектури та побуту у Львові ім. К. Шептицького Р. Назаровцю, заступнику директора музею С. Ципишеву, головному хранителю фондів Р. Сірому, працівникам фондів Л. Сварник і М. Кардаш; директору Національного музею у Львові ім. А. Шептицького І. Кожану, заступнику директора О. Білій, завідувачу відділу народного мистецтва Л. Собуцькій; голові громадської організації «Центр дослідження і відродження Волині» В. Дзьобаку; директору Радивилівського краєзнавчого історичного музею О. Шикало, працівниці музею А. Дузінській.

Робота над двостороннім проектом фінансується Міністерством освіти й науки України та Науковою радою Литви (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 7.11).

***

25–26 жовтня 2018 р. у м. Циндао (провінція Шаньдун, КНР) тривали заходи, присвячені 100-річному ювілею НАН України.

Міжнародна науково-технологічна конференція «Розвиток китайсько-української науково-технічної співпраці в рамках ініціативи “Один пояс, один шлях”», ініціаторами й організаторами якої виступили Посольство України в Китайській Народній Республіці, Китайська асоціація міжнародного науково-технічного співробітництва, а також Народний уряд м. Циндао відбулася 25 жовтня 2018 р.

Місце проведення конференції було обрано не випадково. У червні 2018 р. у Циндао відбувся саміт Шанхайської організації співробітництва. Цим самим організатори заходу намагалися продемонструвати важливість науково-технічної співпраці для розвитку українсько-китайських міждержавних відносин.

Конференція мала на меті посприяти науковим обмінам ученими та фахівцями, двосторонньому науково-технічному співробітництву, а також ознайомленню представників промисловості й підприємств провінції Шаньдун з науковими досягненнями вчених України.

До складу української делегації, яку очолював віце-президент НАН України академік А. Загородній, увійшли представники ряду наукових установ академії, зокрема Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона,

Інституту технічної теплофізики, Інституту проблем матеріалознавства ім. І. Францевича, Інституту хімії високомолекулярних сполук, Фізико-технологічного інституту металів та сплавів, Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України, а також представники Міністерства освіти й науки України та провідних вітчизняних університетів, серед яких Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет ім. І. Сікорського», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» і Харківський національний університет радіоелектроніки.

З китайської сторони у заході взяли участь представники Народного уряду м. Циндао, Міністерства науки й технологій КНР, наукових і освітніх центрів, а також понад 40 китайських компаній, зацікавлених у налагодженні співпраці з Україною у сфері інновацій.

У межах конференції українська делегація на чолі з Надзвичайним і Повноважним Послом України у КНР О. Дьоміним зустрілася з віце-мером м. Циндао Ч. Депіном. Під час зустрічі сторони висловили взаємну зацікавленість у подальшому розвитку двосторонніх відносин у економічній, науково-технічній і культурно-гуманітарній сферах, а також у форматі міжрегіонального співробітництва.

О. Дьомін зазначив, що Україна готова розвивати науково-технічну співпрацю з Китаєм на принципах прозорого і взаємовигідного партнерства й перспективний шлях такої співпраці вбачає в утворенні на території обох країн спільних науково-виробничих центрів, які створювали б сучасні технології за рахунок фінансування від китайської сторони. Надзвичайний і Повноважний Посол України в КНР окремо наголосив на негативних наслідках контактів з установами на тимчасово окупованих територіях Криму й Донбасу, які розцінюватимуться Україною як співробітництво з окупаційною владою, що порушує українські закони.

Віце-президент НАН України академік А. Загородній передав учасникам конференції вітання президента НАН України академіка Б. Патона, у якому очільник академії підкреслив особливе значення подібних науково-технічних форумів, що служать платформою для обміну досвідом з розвитку двостороннього науково-технічного співробітництва, а також для обміну новими ідеями й прогресивними інноваційними рішеннями.

Під час конференції фахівці двох країн провели презентації перспективних розробок, досягли домовленостей щодо спільних проектів і уклали ряд угод про співпрацю.

У межах ювілейних заходів до 100-річчя НАН України, що відбувалися в Китаї, 26 жовтня 2018 р. у м. Циндао відбулися урочистості з приводу підписання рамкової угоди між Адміністративним комітетом Вільної зони економічного та технологічного розвитку м. Циндао і спільним підприємством «Китайсько-українські ядерно-енергетичні технології Сянчу», засновниками якого є китайська корпорація «Сянчу Енерджі Девелопмент

Груп» (Xianchu Energy Development Group), Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України й Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки Державної інспекції ядерного регулювання України.

Згідно з цією угодою спільне підприємство «Китайсько-українські ядерно-енергетичні технології Сянчу» має намір інвестувати кошти в проект зі створення науково-дослідного інституту й будівництва його головного офісу на території Вільної зони економічного та технологічного розвитку м. Циндао. Цей проект спрямовано на створення науково-дослідних лабораторій і виробничих потужностей для досліджень, розробок та виробництва у сферах радіаційно-захищеної робототехніки, вентиляційного й охолоджувального обладнання для атомних електростанцій, реабілітації забруднених територій тощо.

Учасники конференції відвідали 26 жовтня відомого виробника рухомого складу й локомотивів, що базується у м. Циндао, компанію CRRC Qingdao Sifang, де мали змогу ознайомитися з історією створення компанії та зразками продукції як у вигляді масштабних моделей, так і під час екскурсії у виробничі цехи компанії (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 8.11).

***

25–26 жовтня 2018 р. у м. Гомель (Республіка Білорусь) відбулася науково-практична конференція «Перспективні напрями і механізми розвитку співробітництва в області науки і технологій».

Конференцію було організовано Національною академією наук Білорусі в рамках проведення I Форуму регіонів Білорусі й України за участі президентів обох країн. Це – масштабний захід, мета якого полягає в розширенні й поглибленні співробітництва між країнами в різних сферах, зокрема й науковій.

З вітальним словом до учасників конференції звернувся перший заступник голови Президії НАН Білорусі С. Чижик. На пленарному засіданні з науковими доповідями виступили: керівник апарату НАН Білорусі П. Вітязь («Технології дистанційного зондування Землі для цифрової економіки»), завідувач відділу системного аналізу і проблем управління Інституту технічної механіки НАН України та ДКА України А. Алпатов («Індустріалізація ближнього космосу. Проблеми та перспективи співробітництва Білорусі та України»), заступник директора Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України О. Дроздов («Методологія та забезпечення оцінки міцності нових матеріалів та елементів конструкцій ракетно-космічної техніки»), директор державного наукового закладу «Інститут механіки металополімерних систем ім. В. А. Білого НАН Білорусі» А. Григор'єв («Багатофункціональні композиційні матеріали для машинобудування»), заступник академіка-секретаря Відділення фізико-технічних наук НАН Білорусі М. Хейфец («Проектування технологічних

комплексів комбінованого оброблення»).

Робота конференції тривала в межах двох секцій: природничих і гуманітарних наук та технічних наук. На засіданні секції природничих і гуманітарних наук присутні заслухали доповіді українських учених:

– ученого секретаря Інституту геологічних наук НАН України Р. Гаврилюка («Основні напрями дослідження Інституту геологічних наук НАН України і перспективи співробітництва з білоруськими науковими організаціями»);

– директора Українського науково-дослідного інституту лісового господарства й агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького В. Ткача («Лісова наука в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в рамках білорусько-українського співробітництва»);

– завідувача відділу ландшафтознавства Інституту географії НАН України В. Чехнія («Геоінформаційний аналіз ландшафтів України для природоохоронних цілей»).

Під час роботи секції технічних наук присутні мали нагоду ознайомитися з доповідями:

– завідувача відділу механіки машин і процесів переробки мінеральної сировини Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України В. Надутого («Обґрунтування параметрів роторних дезінтеграторів нових конструкцій для переробки гірської маси»);

– ученого секретаря Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України В. Смоквини («Ефективні технології алмазно-абразивної обробки і високоточний складнопрофільний інструмент для машинобудування республіки Білорусь»);

– старшого наукового співробітника Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України Л. Роботи («Функціональні поліуретану та пінополіуретану»).

У своїх доповідях представники НАН України, як і доповідачі НАН Білорусі, які представляли широке коло білоруських академічних установ, розкрили наукові досягнення своїх установ, окреслили потенціал розвитку наукової співпраці як двосторонньої, так і в рамках міжнародних проектів за участі європейських та інших країн. Зокрема, найбільше зацікавлення викликали теми космічних досліджень, розроблення матеріалів для космічної техніки, розроблення нових полімерних структур і переробки використаних полімерів, дистанційного зондування Землі, дослідження нафтогазового потенціалу надр та пошуків корисних копалин, дослідження Антарктиди, зміни клімату, деградації лісових екосистем, техногенного забруднення довкілля, ГІС-моделювання ландшафтів, створення технологій і інструменту для механічного й комбінованого оброблення.

Учасники конференції відзначили активізацію українсько-білоруської наукової співпраці в останні роки, про що, зокрема, свідчить надходження понад 90 заявок на сьомий спільний конкурс науково-дослідних проектів Державного фонду фундаментальних досліджень і Білоруського

республіканського фонду фундаментальних досліджень, що відбувався цього року. Підґрунтям цього є також підписана минулого року Угода про співробітництво між академіями. Саме під час зустрічі президентів двох країн у Києві було ухвалено рішення про проведення I Форуму регіонів, важливою частиною якого стала науково-практична конференція.

За підсумками конференції підписано три двосторонні договори про науково-технічну співпрацю.

Під час урядової панелі форуму, яку очолили віце-прем'єр-міністр України Г. Зубко та заступник прем'єр-міністра Республіки Білорусь І. Ляшенко, а також у виступах керівників регіонів України й Білорусі особливий наголос було зроблено на двосторонню співпрацю в галузі науки та інновацій.

Завершився форум зустріччю президента Республіки Білорусь О. Лукашенка та Президента України П. Порошенка, які у своїх виступах відзначили необхідність посилення співпраці країн у різних сферах економіки, зокрема машинобудуванні, транспорті й інфраструктурі, сільському господарстві, видобутку корисних копалин тощо. Для реалізації поставлених завдань безумовно важливу роль мають відіграти спільні науково-технічні та інноваційні проекти (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.11*).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Про стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняної науки щоденна всеукраїнська газета «День» розпитала відомого вченого-астронома, фахівця з космічної геодинаміки та фундаментальної астрометрії, директора Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України, голови Науково-видавничої ради НАН України, члена Президії НАН України академіка Я. Яцківа.

«...Ще ніколи в цій державі наука та інновації не були поставлені як стратегічна мета України. <...> Керівники країни думають миттєвостями, категоріями року-двох, поки вони при владі. Наука та інновації вимагають того, щоб думати про майбутнє. Те, що робиться сьогодні, може дати ефект за 10, 20 років. Я працюю в галузі космічних досліджень і знаю, що той, хто задумує космічний проект, інколи не доживає до його реалізації, – говорить академік. – Ми в Україні ще не дожили до масштабів європейських країн, Сполучених Штатів. Багаті люди повинні бути, вони є в усьому світі, але на Заході вони вкладають свої гроші у високі технології. ...Уже навіть Штати [США] зрозуміли, що держава сама не може впоратись із дорогими космічними польотами, наприклад до Марса, зі створенням бази на Місяці. І держава дає замовлення приватним структурам, які ефективніші в менеджменті. В Америці уже десятки таких приватних структур, які конкурують між собою за замовлення – а в науці без конкуренції не буває».

Я. Яцків також розповів про те, чому українська наука переживає нині далеко не найкращі часи та що спричинило такий стан справ: «...Як взагалі в успішних країнах відбувається планування та розвиток науки та технологій? Спочатку експерти визначають прогностичні показники – проводять так звані форсайтні дослідження, потім законодавча влада приймає стратегію розвитку науки, а виконавча влада розробляє та втілює заходи з реалізації стратегії. Щось подібне робиться й у нас, але якось не гармонізовано. Навіть у законі про наукову та науково-технічну діяльність, прийнятому в 2015 р. [ідеться про нову редакцію Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»], немає статті про державну стратегію розвитку науки. Закон не досконалий, і навіть те, що там є, не виконується. <...> Якщо в державі на науку виділяється менше ніж 0,7 % ВВП, значить, така держава не має майбутнього. На початку 2000-х років ми мали приблизно 1–1,25 % ВВП. Сьогодні не маємо і половини мінімально необхідного. Про яку науку ми можемо говорити? Наука – це насамперед талановиті вчені, які мають доступ до світової інфраструктури, можуть боротися за гранти та отримувати їх, можуть залучати до досліджень молодь. <...> В Україні працюють ефективно ті науковці, які, отримуючи тут мізерну зарплату, мають доступ до інфраструктури інших країн і періодично від'їжджають за кордон, щоб проводити свої експерименти, скажімо, на Великому адронному колайдері чи на [Космічному] телескопі [імені] Габбла. <...> Усі активні співробітники нашої обсерваторії по кілька місяців на рік проводять за кордоном, щоб працювати там на хорошій апаратурі. Фактично усі мої учні, за невеликим винятком, працюють у інших країнах, на кількох континентах: в Австралії, Німеччині, Великій Британії, Штатах тощо. Вони виїхали, бо в Україні не могли реалізуватись. <...> Нам потрібна маса змін до Бюджетного кодексу, щоб він стимулював розвиток інновацій. У нас досі немає закону про інновації. Ми всюди запізнюємось, і це біда. <...> Але попри усі негаразди ми мусимо підготувати молоде покоління до змін, мусимо думати, як залучити наукову діаспору, щоб вона поверталась і тут створювались дослідницькі лабораторії, хоча б і разом з іншими країнами. Важливо, щоб науковці вигравали в Україні європейські гранти, гранти від нашого наукового фонду [мається на увазі Національний фонд досліджень України, який, як сподівається вітчизняна наукова спільнота, запрацює 2019 р.]».

За словами академіка, необхідність розселення земель іншими планетами нині є очевидною: «Так чи інак, людство завжди прагнуло освоювати нові території: Антарктику, Арктику, Гімалаї... Сьогодні на Землі майже немає чого відкривати, планета доволі освоєна. А потяг людства до відкриттів ніколи не зникне. Це прагнення буде направлене на освоєння інших світів: Місяця, Марса. Робитимуть це не лише з утилітарної точки зору, щоб, наприклад, шукати ресурси, коли вони закінчатся на Землі, а й тому що людина так побудована – бажання відкривати нове не зникло. Не кажу, що за 10, 20 років, може, за тисячу років, але все-таки людство, як писав С. Гокінг, не залишиться на Землі».

Докладніше про це, а також про спільний науково-навчальний центр ГАО НАН України та Київського національного університету ім. Т. Шевченка, який нині споруджується на території обсерваторії, перспективи співпраці українських та італійських астрономів (зокрема, у галузі радіоастрономії), місячний проект BRAUDE-M і багато іншого дізнавайтесь з повного тексту публікації за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/potyag-lyudstva-do-vidkryttiv-nikoly-ne-znykne> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 1.11).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Як розвивається вітчизняна космічна галузь і якої підтримки вона потребує? Чи має Україна шанс не втратити статусу космічної держави? Навіщо потрібні космічна стратегія та космічна політика? Які нові розробки й технології за цим напрямом створено останніми роками (зокрема, у Національній академії наук України) і чи відбувається їхнє практичне впровадження? Які дослідницькі проекти українські науковці виконують спільно із зарубіжними колегами? Які завдання вирішує міжнародний проект ERA-PLANET? На ці й інші запитання в інтерв'ю щоденній всеукраїнській газеті «День» відповів директор Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України (ІКД) член-кореспондент НАН України О. Федоров, який також розповів про I Український космічний форум, що тривав у Києві 17–20 вересня 2018 р.

«На жаль, визначилася тенденція поступового згортання космічної діяльності. Україна – космічна держава, але технологічний потенціал створено ще в радянські часи. Головне підприємство галузі – КБ “Південне” – вийшло на міжнародні ринки і працює в основному на експорт, водночас ці здобутки базуються на минулому потенціалі, – говорить О. Федоров. – Важко підібрати слова для характеристики поточного стану державного управління космічною діяльністю. <...> Але в Україні існує космічна спільнота – потужна, активна і високоінтелектуальна. У нас є фахівці, які можуть створити ракету-носій, космічний апарат, запустити його, управляти ним, отримувати інформацію – це потенціал, який не створюється за одне покоління. Таку спільноту треба підтримувати, бо це потрібно Україні. Але коли немає діючої програми, немає стратегічного бачення нашої ролі в космосі, а останній український супутник працював сім років тому, нинішній стан справ слід оцінити як кризу».

За словами вченого, українська національна програма космічних досліджень має орієнтуватися на споживачів новітніх технологій, а також на входження нашої держави до європейської спільноти, зокрема до Європейського дослідницького простору. «Зрозуміло, що ми [ІКД] не

можемо переключитися суто на комерційну діяльність, адже це призведе до втрати основної спеціалізації, а космічні дослідження не завжди виправдовуються одразу. Скажімо, космічна погода – це прикладна сфера, але замовником здебільшого є держава. Спостереження Землі з космосу комерціалізуються, але це складний і тривалий процес, у якому ми маємо певні успіхи. <...> У міжнародній співпраці в космічній сфері є важлива обставина: партнери не вкладають гроші в розвиток високих технологій партнера, вони це роблять в інтересах власної економіки. <...> ...Тому принципово важливо розвивати власні технології, а не обмежуватися тим, що замовлено сьогодні».

Повний текст публікації доступний за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-novu-filosofiyu-kosmichnyh-doslidzhen> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 31.10).

***

Із 17 по 20 вересня 2018 р. у Києві тривав I Український космічний форум, організований Національною академією наук України, Інститутом космічних досліджень НАН України та ДКА України (ІКД) і ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля». Форум присвячувався 100-річчю академії.

Програма заходів форуму включала засідання XVIII Української конференції з космічних досліджень, VI Конференції GEO-UA, виставку та бізнес-форум «Космос та інновації». Під час секційних засідань було заслухано понад 150 доповідей за тематикою секцій, які представили 175 фахівців провідних інститутів НАН України, вітчизняних університетів і підприємств космічної галузі. На полях форуму відбулися робочі засідання з пріоритетних космічних проектів, а також українсько-білоруська нарада в рамках трьохстороннього співробітництва академій наук двох країн і ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля». На виставці демонструвалися новітні розробки підприємств галузі й академічних наукових установ, що впроваджуватимуться в перспективних проектах. На бізнес-форумі обговорювалися чотири напрями розробок, які в ініціативному порядку було розгорнуто в різних інституціях космічної галузі та НАН України.

Учасники форуму заслухали оглядові доповіді щодо пріоритетів сучасної космічної діяльності (академік В. Горбулін), основних заходів Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України (П. Дегтяренко), проектів програми космічних досліджень НАН України (академік Я. Яцків), спільної програми НАН України та ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» (О. Кашанов), програми НАН України ERA-Planet/UA (член-кореспондент НАН України О. Федоров). Провідні вчені представили оглядові доповіді в галузях космічної радіоастрономії (академік О. Коноваленко), космічного приладобудування (професор В. Корепанов), досліджень геокосмосу (професор Л. Черногор), сучасної космології

(професор С. Парновський), космічної біології (академік Я. Блюм).

У секційних засіданнях конференції з космічних досліджень було розглянуто актуальні проблеми космічної біології, приладобудування, фізики ближнього космосу, створення новітніх засобів для космічних досліджень. Особлива увага приділялася процесові підготовки проектів ІОНОСАТ-Мікро (запуск заплановано на 2020 р.) і Аерозоль-UA (запуск у 2022 р.). Фокус конференції GEO-UA зосереджувався на інноваціях – передопераційній та операційній реалізації новітніх наукових результатів для GEOSS, державного та приватного секторів у сільському господарстві й інших галузях. Зокрема, було представлено результати виконання проекту Світового банку «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні» для Київської, Миколаївської та Львівської областей і обговорено перебіг виконання проекту ERA-Planet європейської програми «Горизонт-2020», який підтримується відповідною програмою НАН України.

За підсумками обговорення оглядових і секційних доповідей, а також дискусій учасники форуму напрацювали такі рішення й рекомендації:

1. Схвалити практику проведення конференцій і форумів з космічної тематики раз на два роки під егідою НАН України й ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля», передбачивши узгоджені заходи з космічних досліджень у рамках Міжнародної конференції «Космічні технології: сучасність і майбутнє», що проводиться ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» раз на два роки.

2. Відзначити високий рівень представлених доповідей і перспективних розробок, а також перспективи подальшої співпраці з європейськими партнерами (зокрема, JRC) та за програмами Copernicus і Horizon-2020.

3. У форматі бізнес-форумів продовжити практику обговорення перспективних проектів із залученням наукової, промислової та бізнесової спільноти для пошуку нових шляхів виходу вітчизняних розробок на світові космічні ринки.

4. Вважати пріоритетними першочергові проекти, визначені в проекті Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2018–2022 рр., зокрема наукові проекти ІОНОСАТ-Мікро й Аерозоль-UA, створення системи моніторингу «СІЧ», започаткування спільних проектів з європейськими партнерами.

5. Вважати невідкладним завданням створення українського комітету зі спостереження за Землею (GEO-UA) як сегмента Міжнародної організації GEO та надіслати відповідні пропозиції до Державного космічного агентства України й Національної академії наук України.

6. Ініціювати заходи для організації стратегічного планування космічної діяльності України і вироблення відповідних аналітичних документів.

7. Вважати актуальною ініціативу проведення просвітницьких і популяризаційних заходів у галузі космічної діяльності та рекомендувати їх підтримку з боку Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної

програми України й Програми наукових космічних досліджень НАН України.

За результатами обговорень бізнес-форуму «Космос та інновації» теж було узгоджено висновки та рекомендації.

За напрямом «Малі космічні апарати»:

– вважати перспективною ініціативою вітчизняної університетської спільноти реалізацію проектів «Політан» у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», а також доцільною підтримку подальшої роботи в рамках Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України;

– схвалити ініціативні роботи ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» в галузі створення малих космічних апаратів для наукових і прикладних проектів;

– рекомендувати активізацію спільної роботи академічної, університетської науки й космічної галузі (зокрема, конкурси, експертне оцінювання і відбір) для створення дослідницьких програм та корисного навантаження для цільових наукових і прикладних проектів для малих космічних апаратів.

За напрямом «Створення ракети-носія легкого класу “Мальва”»:

– відзначити зацікавленість широкого кола експертів представленим проектом перспективного авіаційно-космічного ракетного комплексу з ракетою-носієм надлегкого класу «Мальва» і схвалити ініціативу авторської групи ДП «ВО “Південмаш”» і Центру космічних ініціатив;

– у результаті обговорення констатовано, що представлений проект відповідає світовим тенденціям розвитку ракет-носіїв для малих космічних апаратів, забезпечує незалежний доступ до космічного простору з території України, є економічно привабливим для інвесторів та має значний потенціал для використання;

– вважати доцільним продовження проектних робіт, залучення інвесторів і організаційну роботу зі створення кооперації учасників.

За напрямом «Ідеї та розробки для програм освоєння Місяця»:

– підтримати роботи з розроблення проекту «Брауде-М» для перспективної місячної місії та рекомендувати підтримку цього проекту в рамках Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2018–2022 роки;

– вважати доцільними скоординовані зусилля наукової та інженерної спільноти для розвитку ініціативи ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» у плані розроблення проектів із цільовим призначенням для подальшого пошуку міжнародної кооперації.

За напрямом «Орбітальний сервіс: технології та перспективи реалізації»:

– схвалити ініціативу ПрАТ НВК «Курс» і «Елміз» та результати першого етапу робіт, який продемонстрував зацікавленість широкого кола фахівців і участь розгалуженої кооперації учасників;

– вважати за доцільне продовження робіт і їх підтримку в рамках поточних державних програм;

– спрямувати зусилля на пошук користувачів та інвесторів, активізувавши зусилля на створення міжнародної кооперації (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.10*).

Здобутки української археології

Двадцять одне давнє поселення повинні дослідити археологи перед початком будівництва північної ділянки дороги в обхід Львова. Ще на двох ділянках науковці ретельно стежитимуть за земляними роботами, адже до них прилягають відомі пам'ятки – городища біля с. Рокитне і с. Завадів. Загалом дослідження планується провести на рекордній для України площі – 103 тис. кв. ². Для порівняння: це площа 14 футбольних полів.

«Досі археологи в Україні не мали можливості дослідити таку велику площу археологічних об'єктів у межах одного будівельного проекту. Схожий досвід не є новим для наших колег із Польщі чи інших країн Європи, де масштабні розкопки перед будівництвом доріг є сталою практикою. Однак для нас це цілком нові можливості», – пояснює директор Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології (НДЦ «РАС» ІА) НАН України О. Осаульчук.

Північний обхід Львова – ділянка об'їзної дороги міста, яка з'єднає міжнародну трасу Київ – Львів – Чоп з трьома міжнародними дорогами, що прямують від Львова до кордону з Польщею. Протяжність нової ділянки – близько 24 км. Проект передбачає будівництво дороги за зразком сучасних європейських автострад. У вересні 2018 р. археологи НДЦ «РАС» ІА НАН України на замовлення генерального проектувальника ТЗОВ «Інститут комплексного проектування» завершили археологічні вишукування (розвідки) для розроблення проектно-кошторисної документації будівництва північної об'їзної дороги Львова. Роботи тривали півроку.

За словами керівника проекту археолога Рятівної археологічної служби О. Сілаєва, територія, через яку пройде нова дорога, є межею двох цікавих фізико-географічних територій – Розточчя і Грядового Побужжя, які в прадавні часи були щільно заселеними.

Науковці проведуть розкопки на різночасових поселеннях. Найдавніші відносять до культури лійчастого посуду й датують ще III тис. до н. е., наймолодші ж поселення виникли за княжих часів.

Будівництво північного обходу Львова планують розпочати у 2019 р. Археологи запевняють, що пам'яткоохоронні роботи за належної координації дій не вплинуть на строки реалізації інвестиції. «Для того аби провести такі рятівні розкопки, лише на виконання польової частини досліджень потрібно більше року. Але коли археологічні роботи стають складовою частиною

проекту, як у нашому випадку, жодних затримок у графіку будівництва це не спричинить. Відбувається постійний діалог між замовником, проектантом і археологами. Узгоджуються усі спірні моменти, корелюються терміни та строки виконання пам'яткоохоронних і будівельних робіт. Найоптимальніше, наші дослідження мали би розпочатися за півроку до початку основного будівництва, – пояснює О. Осаульчук. – Це – довгоочікуваний і дуже масштабний проект. Ми раді, що залучені до його реалізації».

Досі найбільш масштабними археологічними дослідженнями під час будівництва доріг на Львівщині були розкопки на ділянці будівництва об'їзду Олеська у 2007 р. Тоді за короткий час НДЦ «РАС» ІА НАН України дослідила понад 15 тис. кв. м. Розкопки дали унікальну інформацію про життя на цих теренах протягом кількох тисячоліть – від епохи раннього заліза (це близько 8 тис. років тому) до часу Київської Русі. Зокрема, тут виявили поселення культури лінійно-стрічкової кераміки (V–IV тис. до н. е.), що передувала трипільцям. Крім того, дослідники вперше зафіксували на цих теренах поселення східногерманських племен готів. Знахідка внесла корективи у звичні теорії розселення народів близько 1,5 тис. років тому.

Археологи сподіваються, що дослідження перед будівництвом північного обходу Львова істотно розширять знання про давню історію регіону. «Прикладом, наскільки важливими та сенсаційними можуть бути масштабні археологічні дослідження при будівництві доріг, є розкопки, які провели при будівництві автотраси А4 від Кракова до Тарнова. Ця дорога пролягала через території, які належать до найбільш заселених теренів доісторичної Європи. У 1997–2010 рр. у рамках будівництва цієї дороги було досліджено 121 археологічну пам'ятку. Найдавніші мали 15 тис. років, а найпізніші належали до ХІХ ст. Після цих досліджень науковці змушені були переписувати частину польської найдавнішої історії. Під час їх проведення знайшли тисячі унікальних речей, серед яких найдавніша знайдена на території Польщі фігурка жінки, що має понад 7,5 тис. років», – пояснює О. Осаульчук (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2018. – 1.11).

Наукові видання

3 жовтня 2018 р. у залі Національної спілки композиторів України відбулася презентація п'ятого тому «Української музичної енциклопедії», підготовленого науковцями Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ).

Цією працею було підсумовано черговий етап багаторічної дослідної роботи вчених відділу музикознавства та етномузикології ІМФЕ. Голова редколегії видання – академік Г. Скрипник, заступник голови редколегії – завідувач відділу музикознавства та етномузикології кандидат мистецтвознавства А. Калениченко, відповідальний секретар – старший

науковий співробітник цього ж відділу кандидат мистецтвознавства І. Сікорська.

Новий том академічного видання, редактором і упорядником статей якого виступила старший науковий співробітник кандидат мистецтвознавства В. Кузик, а відповідальним секретарем – молодший науковий співробітник І. Шеремета, містить 853 гасла на літеру «П», яка виявилася «найбагатшою» для українського музичного лексикону. Автори статей – представники як старшої, так і молодшої генерації музикознавців ІМФЕ. Для підготовки окремих статей залучалися провідні фахівці з інших установ. До видання також увійшли матеріали, підготовлені свого часу незабутніми М. Загайкевич, О. Мурзиною, А. Мухом. Енциклопедичні розвідки доповнюють і прикрашають близько 700 ілюстрацій – фотопортретів, фрагментів друкованих видань, нотних прикладів тощо. Тематика статей, як завжди, дуже широка: з нових, сучасних позицій висвітлено питання історії, музичного краєзнавства, жанрів і естетико-стильових напрямів української музики, інструментознавства, наукознавства, етномузикології. Як і в попередніх томах, найчисленнішими є гасла, присвячені персоналіям історичних та сучасних діячів української музичної культури.

Організатори заходу В. Кузик та І. Сікорська запросили завітати особисто деяких «героїв» енциклопедичних статей, тому презентація набула характеру їхнього інтерактивного спілкування з присутніми в залі майбутніми читачами «Української музичної енциклопедії».

Твори Б. Працюк прозвучали у виконанні автора та дитячого хору школи № 87 (хормейстер – Т. Коваленко). Співачка Н. Пелих виконала солоспів, написані автором енциклопедичної статті про неї Б. Фільц.

Із джазовою імпровізацією виступив композитор і піаніст В. Полянський. У залі також були присутні композитори В. Польова, Є. Петриченко, Л. Працюк. Привітав авторський колектив «Української музичної енциклопедії» з виходом нового тому народний артист України, диригент і вчений-енциклопедист І.-Я. Гамкало.

Вагома для української музичної культури подія відбувалася в рамках ХХІХ Міжнародного фестивалю «Київмузикфест» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 1.11).

***

Днями побачив світ другий номер «Часопису Київського університету права» (№ 2 2018 р.), присвячений 100-річчю Національної академії наук України.

Відкриває випуск стаття видатного вченого-юриста, професора В. Акуленка «Глухівський слід в історії вітчизняної академічної науки». У матеріалі йдеться про вітчизняних діячів, чиї імена золотими літерами вписано в книгу пам'яті української юриспруденції.

Неабиякий науковий інтерес становить стаття професора І. Усенка про життєвий і творчий шлях заслуженого діяча науки Української РСР, лауреата премії ООН «За видатні досягнення в галузі прав людини» члена-кореспондента НАН України П. Недбайла (1907–1974).

Нові завдання Київського університету права НАН України до 100-річчя академії висвітлено у статті професора Ю. Бошицького. Адже Київський університет права НАН України є унікальною для вітчизняного освітнього простору формою поєднання юридичної науки й освіти, науково-освітнім комплексом у складі Національної академії наук України.

Особливу увагу в номері приділено перспективам розвитку регіональних підрозділів Київського університету права (КУП) НАН України: Рівненського інституту КУП НАН України, Міжнародного центру правових та історико-політичних досліджень Центрально-Східної Європи (м. Львів) і Міжнародного центру правових та економіко-соціальних досліджень країн Центрально-Східної Європи (м. Ужгород).

У традиційній рубриці «Гість номера» цього разу – стаття професора Батумського державного університету ім. Ш. Руставелі М. Горгондзе *The essence and place of the preamble in structure of the normative-legal act*.

На сторінках видання також розміщено статті інших вітчизняних і зарубіжних фахівців з актуальних проблем теорії та історії держави й права, конституційного, адміністративного, цивільного, підприємницького, аграрного, екологічного, кримінального та міжнародного права.

Крім того, часопис інформує юридичну громадськість про події наукового життя, нові видання в галузі юриспруденції, розміщує рецензії на наукові й навчальні видання тощо.

Принагідно треба зазначити, що часопис входить до двох наукометричних баз – Index Copernicus International (Польща) та HeinOnline (США). Таким чином, публікація в журналі прирівнюється до публікації в міжнародних виданнях.

Видавці нагадують, що в усіх відділеннях Укрпошти вже розпочато передплату на «Часопис Київського університету права» на 2019 р.

Журнал стане в нагоді науковцям, викладачам, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться юридичною наукою (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 9.11*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

І. Вітер, канд. екон. наук, провід. наук. співроб. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»;

О. Мирончук, наук. співроб. Науково-організаційного відділу Президії НАН України

Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива й перспектива

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» 19 жовтня 2017 р. була проведена Міжнародна наукова конференція «Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива і перспектива».

Відкрив засідання директор ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки й техніки України А. Кудряченко. У вступному слові він наголосив на актуальності теми в умовах європейського стратегічного курсу України, важливості таких проблем, винесених на порядок денний, як теоретичні та історичні аспекти формування культурно-історичних європейських цінностей; еволюція європейських культурно-історичних цінностей як фактор розвитку європейської цивілізації; культурно-історичний дискурс і перспективи розвитку європейської цивілізації; європейські цінності й подальший розвиток України: проблеми та перспективи, роль глобальної комунікації в розвитку європейських культурно-історичних цінностей. Ось чому, на його думку, доцільним було розпочати цей захід у рамках роботи конференції з презентації монографії відомого вченого, доктора політичних наук, професора, лауреата Премії НАН України ім. М. В. Птухи, завідувача відділу глобальних і цивілізаційних процесів ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» О. Зернецької «Глобальна комунікація» (Київ : Наук. думка, 2017. 350 с.).

Директор інституту А. Кудряченко привітав О. Зернецьку з важливою подією та надав їй слово. О. Зернецька подякувала дирекції інституту за допомогу й підтримку, а також бюро Відділення історії, філософії і права та керівництву НАН України за високу оцінку її праці та присудження перемоги в конкурсі, що дало їй змогу опублікувати книгу у видавництві «Наукова думка» в проекті «Наукова книга». Також подякувала редакторам видавництва за уважне й професійне ставлення до її монографії. Окрему подяку вона висловила академіку НАН України О. Білорусу, який написав передмову до цього видання.

Автор коротко виклала питання теорії та історії глобальної комунікації, розповіла про те, що глобальна комунікація стала п'ятим виміром світу. Світ змінився. Немає кордонів між країнами й континентами. Людина споглядає все, що відбувається на землі, у реальному часі (CNN). Не треба їхати до США чи Китаю, щоб купити iPhone або новий диджитальний пристрій. Такого не було ще 20 років тому назад. Сьогодні майже кожний має такий

маленький пристрій, який дає йому змогу тримати зв'язок з будь-якою точкою світу.

У монографії О. Зернецька аналізує політичні, економічні, соціальні, безпекові, культурні аспекти глобальної комунікації. Автор веде цікаву й змістовну розмову про вибори президента Сполучених Штатів Америки Д. Трампа, про курс акцій у реальному часі на Токійській або Лондонській біржах, про кіберзагрози, кібербезпеку та кібервійська, про те, як пережили фінансово-економічну кризу, зокрема, велетні медіа-бізнесу Р. Мердок, Б. Гейтс, С. Берлусконі. І все це новий світ, у якому ті самі дійові особи пов'язані павутинням Інтернету, мобільного та стільникового зв'язку. Людина ще не усвідомлює себе в ньому, а світ уже будує цифрову Європу, цифрову Австралію.

Людині стає значно легше, але й значно важче, якщо вона не встигає за новітніми технологіями. Тому ці процеси мають і негативні наслідки. Найбільші з них це глобальний цифровий розрив, коли одні країни користуються всіма благами цифрового століття, а інші країни й навіть континенти, як-от Африка, мають дуже обмежений доступ до цих благ. Уніфікація культури й поширення кількох глобальних брендів на весь світ убиває головне, чого досягла людина, – її індивідуальність. Потерпає культурна різноманітність народів світу. Вихід для людства – це сталий, точніше, підтримуючий розвиток, що дасть змогу вижити всім на планеті Земля. Читач знайде в книжці ще багато цікавих фактів і наукових узагальнень стосовно нового феномену – глобальна комунікація.

Після короткого натхненного виступу О. Зернецької слово взяли відомі діячі науки й освіти України. Академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України» О. Білорус привітав автора зі значною подією та зазначив, що вихід цієї монографії є прикладом плідного наукового пошуку. Він наголосив, що глобальна комунікація – головна умова породження глобалізації сучасного типу. Супутниковий зв'язок, мережа Інтернет, мобільна телефонія, електронні біржі, електронний уряд, електронні вибори та багато іншого – усе це фундамент, на кому збудовано сучасне глобальне суспільство. Без цього неможливо зрозуміти історію ХХІ ст. і його цивілізаційну перспективу. Саме цьому присвячена монографія О. Зернецької. Це інноваційне міждисциплінарне дослідження, як того потребує сам феномен глобальної комунікації, що нині охопив усі без винятку сфери життєдіяльності людини.

Доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки й техніки України, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень М. Ожеван підкреслив, що монографія О. Зернецької – міждисциплінарне дослідження між глобалістикою та комунікативістикою. Він звернув увагу на особливості сучасного суспільства як інформаційного, цифрової економіки. Йому особисто найбільше сподобалися розд. 3 і 6. Це відповідно «Глобальні медіа у політичній

комунікації» та «Глобальна комунікація в контексті сталого розвитку». Зокрема, М. Ожеван зазначив: «Тема книжки дуже актуальна, Національний інститут стратегічних досліджень займається подібною проблематикою, зокрема кібербезпека, кібервійни, стратегічна комунікація тощо». Промовець побажав автору подальших наукових пошуків.

Далі виступив кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України В. Ціватий, який привітав О. Зернецьку з унікальною монографією та підкреслив її високий науковий рівень, з одного боку, і доступність широкому колу читачів – з другого, хоча в монографії йдеться про складні речі. Так, на його думку, О. Зернецька приділяє багато уваги головним акторам глобальної комунікації. Зокрема, стрімка зміна світу викликає появу нових викликів і загроз керування глобальною комунікацією. На погляд автора, це істотно впливає на геополітичну картину світоустрою. О. Зернецька здійснює конструктивний аналіз трансформації функцій і статусів акторів глобального керування комунікацією у геополітиці ХХІ ст., до того ж пропонує типологію глобальної медіакратії, що є значним внеском не тільки в комунікаційну науку, а і в політологію, економіку та соціологію. Крім того, В. Ціватий поінформував присутніх про позитивну рецензію, опубліковану в журналі «Зовнішні справи», яка невдовзі вийде там і англійською мовою.

І. Дудко, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», рецензент монографії, назвала вихід книги непересічною подією, а автора – знаним науковцем, видатною людиною. І. Дудко також зазначила, що книжка, будучи глибоко науковою, водночас написана ясно та зрозуміло, що робить її доступною широкому колу читачів. Вона наголосила, що дослідниця тримає руку на пульсі найостанніших подій у інформаційно-комунікаційній сфері, що загалом монографія дуже інформативна і для політологів, і для економістів, і для культурологів. Завдяки глибокій ерудованості автора, у книжці виникає особливий міждисциплінарний дискурс, який іде їй тільки на користь.

З вітанням виступила заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», кандидат філософських наук, доцент Т. Метельова, яка відзначила основні успіхи й позитивні моменти монографії, серед яких суб'єктивна присутність автора, вичерпність викладення, глибина, майстерність, інноваційність. Вона назвала вихід цієї монографії певним проривом, з чим і поздоровила О. Зернецьку. Презентація відбувалася в піднесеній атмосфері, яку можна назвати святом наукового академічного знання. Усі гості цього заходу відзначали дружню, товариську атмосферу, повагу до автора монографії. Гостей було чимало.

У конференції, яка розпочалася після закінчення презентації, узяли участь українські дипломати, представники Інституту всесвітньої історії НАН України, Інституту соціології НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень, Дипломатичної академії ім. Г. Удовенка при МЗС

України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, апарату Президії НАН України, викладачі та науковці Київського національного університету ім. Т. Шевченка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», Київського національного університету культури й мистецтв, інших вищих навчальних закладів України. Варто особливо відзначити участь у заході представників Інституту іноземної філології Університету Я. Кохановського (Польща), Інституту журналістики Білоруського державного університету (Білорусь), Казахського державного університету ім. Аль-Фарабі, директора Інституту Конфуція Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

З доповіддю «Значення університетських історичних курсів у промоції європейських культурно-історичних цінностей» виступила доктор історичних наук, професор, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка Т. Орлова, яка зосередила увагу на важливості людського капіталу для подальшого розвитку України та розкрила особливості сучасного українського студентства (покоління Z) з точки зору впливу на нього новітніх технологій. З метою долучення української молоді до європейських цінностей доповідач наголосила на необхідності внесення змін у навчальні програми вищих навчальних закладів України.

Доктор історичних наук, доцент, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка Н. Городня виступила з доповіддю «Зміст європейських цінностей і їхнє розуміння українською молоддю», у якій зазначила, що європейські цінності – це передусім ліберальні цінності, які мають дві складові: різноманітні свободи і влада закону. Як зауважила автор, провідні європейські держави стали спочатку ліберальними, а потім демократичними. Демократія додала до ліберальних цінностей можливість народу брати участь у формуванні влади і впливати на неї. Доповідач навела результати проведеного опитування студентів Київського національного університету ім. Т. Шевченка щодо людських цінностей, які надають цікаву інформацію для роздумів з питання щодо ціннісної орієнтації української молоді.

У доповіді «Емблематика європейського духу: Фауст, Гамлет, дон Кіхот, дон Жуан як четвериця ціннісних стрижнів культури» кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології Інституту соціальної науки та самоврядування Міжрегіональної академії управління персоналом Л. Проскуликова зазначила, що актуальність реконструкції та подальшої реновації базових аксіологем європейського культурно-історичного континууму в наш час помітно загострюється. Характерною рисою європейської історії є дивовижно щільний процес формування й розвитку засадничих кроків європейського духу: у 1587 р. виникає міфологема Фауста, у 1601 р. – Гамлета, у 1605 р. – дон Кіхота, у період з 1610 по 1624 р. – міфопостать дон Жуана. Отже, весь процес формування фундаментальних ціннісних символів Європи відбувається практично симультанно, водночас в ментальному полі так званої

фаустівської культури на перетині XVI–XVII ст., тобто в парадигмально значущу для формування сучасного типу людини добу Нового часу. Ця ціннісна констеляція потребує від нас занурення в причини та фактори виникнення подібної історико-культурної синхроністичності «ціннісного вибуху».

Кандидат політичних наук, докторант Львівського національного університету ім. І. Франка О. Ярошко у своїй цікавій доповіді «Цінність як наукова категорія» розглянула зміст поняття «цінність»: етимологію, визначення та роль у сучасній науці як наукової категорії. Вона відзначила відсутність єдиного поняття категорії «цінність» (135 позицій в Інтернеті), про складність і неоднозначність цієї категорії.

З ґрунтовними доповідями виступили представники ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України». У доповіді «Проблеми і перспективи співробітництва України і ЄС в галузі науки і технології як частини європейських цінностей» (яка була виголошена англійською мовою) доктора технічних наук, головного наукового співробітника інституту О. Васильєва зазначено, що кооперація між Україною та ЄС базується на угоді між Україною і ЄС щодо наукового й технологічного співробітництва, яка була підписана 4 липня 2002 р. Сучасні рівні співробітництва між Україною і ЄС у галузях дослідництва й інформації базуються на українських дослідних програмах і двосторонніх угодах відповідно до VII Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій (FP7), нової Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт-2020» та завдяки двосторонній активності з країнами-членами ЄС. Співробітництво у сфері досліджень та інновацій розвиватиметься як стратегічний пріоритет на двосторонній або дворегіональній основі через «Східне партнерство».

Доктор історичних наук, професор, доктор політичних наук, головний науковий співробітник інституту І. Хижняк у доповіді «Нові виклики системних і цивілізаційно-культурних змін у самостійних полях глобальних взаємодій» розглядає інноваційні конфігурації в тому світовому порядку, що існував протягом навіть періоду «нульових років» XXI ст. Особлива увага звертається на раніше невивчений тренд «пост-вест», у якому все, що традиційно відбувалося в межах контролю Заходу, нині починає дрейфувати у площину зовсім іншого, наразі поки не визначеного середовища.

У доповіді доктора політичних наук, головного наукового співробітника інституту Р. Жангожи «Аксиологія глобалізуючогося сознания – европейские историко-культурные ценности в глобалізующемся мировом пространстве» розглядається алгоритм визначення європейських цінностей. На думку доповідача, постмодерн як культурологічна концепція заперечує змістові блоки, перетворюючи їх на самодостатні цінності. Автор наголосив на важливості вибору методу дослідження в сучасному турбулентному потоці, запропонував своє бачення подальшого розвитку Європи.

Кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу трансатлантичних досліджень інституту С. Толстов у своїй доповіді «Європейські цінності в концепціях когнітивного конструктивізму та культурного ізоморфізму» зачіпає тему взаємодії культур, висвітлює роль лібералізму в європейській культурі, розглядає цінності як об'єднуючий момент між Америкою та Європою. Доповідач аналізує проблему цінностей у Європі, зазначаючи, що уніфікація ЄС стикається з плюралізмом. Певна увага приділена проблемі європейських цінностей в Україні, у якій, на думку автора, вони є, але в розпорошеному вигляді, отже, потребують певної систематизації.

У доповіді кандидата філософських наук, доцента, заступника директора з наукової роботи інституту Т. Метельової «Європейські цінності як фактор розвитку неєвропейських цивілізацій: комунікація і проблема іншого» зазначено, що з посиленням глобалізаційних процесів потреба інтеграції до глобального світового співтовариства в країнах, що належать до неєвропейських ціннісних систем, сприяє розбудові їхньої внутрішньої та зовнішньої політики на європейських ціннісних засадах поваги до іншого. При тому автентична культура титульного етносу країни не зазнає руйнації, оскільки її питомими складниками є не лише ціннісна основа, а й знаково-символічний код, який за умілої державної культурної політики зберігається та відроджується. Унаслідок цього відбувається двоєдиний процес підсилення складової «спільного минулого й майбутнього» як чинника формування надетнічної єдності та водночас процес відродження локальних групових культур.

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник інституту С. Фомін у своїй доповіді «Європейська цивілізація і світові глобалізаційні процеси» зазначив, що основою європейської цивілізації було християнство, антична культура й національні культури європейських народів. Зараз, в умовах глобалізації, європейська цивілізація переживає якісні трансформації. Це виражається в різкому зменшенні ролі релігійного фактора як складової частини європейської цивілізації, значної уніфікації національних культур європейських народів, їх певної «денаціоналізації», істотному зменшенні ролі національної держави в рамках ЄС і зростання ролі наднаціональних структур. Як зауважує доповідач, величезним викликом для європейської цивілізації, зокрема для європейської культури, є процес зміни етнічного складу західноєвропейських країн як наслідок масової міграції з країн «третього світу» представників інших світових цивілізацій, яких дуже важко інтегрувати у європейську культуру, і відповідна «деєвропеїзація» Європи, зростання міжрелігійних, міжрасових та міжетнічних суперечностей тощо. У доповіді зазначені можливі довгострокові наслідки всіх цих процесів для європейської цивілізації.

З доповіддю «Європейська і китайська цивілізації в контексті культурно-ціннісного взаємообміну» виступив кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник інституту О. Цапко. Доповідач

висвітлив питання «цивілізаційного оформлення», проаналізував особливості, спільні риси й проблеми взаємовпливу європейської та китайської цивілізацій.

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник інституту І. Вітер виступила з доповіддю «Розвиток вчення про цивілізацію в європейській науці: еволюція та підходи», у якій висвітила такі питання: цивілізація як категорія глобального історичного аналізу; теоретичні моделі сучасних цивілізацій; порівняльний аналіз світових цивілізацій. У доповіді було розглянуто поняття «цивілізація» й «культура» та простежено їх еволюцію з другої половини XVII ст. до наших днів; проведено аналіз двох основних напрямів сформованої у XX ст. теорії цивілізацій: матеріалістичної й культурно-історичної: при матеріалістичному підході акцентується увага на вивченні економіки, матеріального виробництва, способу господарювання та породжених ними відносин [М. Вебер, К. Маркс, французька школа Анналів (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель) та ін.]; культурно-історичний підхід провідне значення надає духовним факторам (М. Данилевський, А. Тойнбі, О. Шпенглер, П. Сорокін, А. Кребер, Н. Еліас, Ф. Нортроп, В. Вернадський). Доповідач зазначає, що з кінця XX ст. утверджується цивілізаційна парадигма, яка, витіснивши національно-державну, займає провідне місце в наукових глобально-історичних дослідженнях; відправним пунктом цих досліджень стають цивілізації, а не національні держави (як це було раніше). Аналізуючи теоретичні моделі сучасних цивілізацій, доповідач зупинилася на наукових концепціях М. Данилевського, О. Шпенглера, А. Тойнбі, С. Хантінгтона, культурологів сучасності (Г. Беккер, А. Кребер, П. Сорокін, Ф. Нортроп, В. Шубарт). У доповіді здійснено порівняльний аналіз світових цивілізацій за двома критеріями: релігії та поділу на східні й західні, зазначаються основні відмінності західних і східних цивілізацій за принциповими позиціями сфери культури.

З доповіддю «Роми Великої Британії: проблеми збереження культурно-національних особливостей» виступив аспірант інституту В. Лукіячук. Як зазначив доповідач, роми з'явилися на британських островах на початку XVI ст. Місцеве населення зустріло їх із захопленням, але дуже скоро ставлення змінилося на вкрай негативне; навколо цієї етноспільноти зародилося безліч стереотипів, до них почали упереджено ставитися лише за приналежність до спільноти. Упродовж століть державна влада намагалася їх асимілювати, деякі закони ставили їх у вкрай важке становище, примушуючи або асимілюватися, або покинути країну. Незважаючи на це, роми зберегли свою ідентичність.

У роботі конференції також взяли участь провідні фахівці (теоретики й практики) з питань європейської історії та економіки, європейських цінностей (58 осіб). Серед них відомі історики, політологи, економісти, культурологи, педагоги, а також докторанти, аспіранти наукових установ НАН України, ВНЗ України та зарубіжних країн, представники

дипломатичного корпусу України й співробітники європейських культурних центрів у Києві. Тематичне розмаїття доповідей, аналіз багатьох аспектів цієї проблеми стали поштовхом до виникнення нових підходів щодо обговорюваної тематики.

У результаті доповідей учасників конференції і жвавої дискусії, яка точилася протягом усієї роботи конференції (на що й націлений цей науковий формат), сформувався розуміння, що поняття європейських цінностей можна розглядати в історичному, політичному, економічному, інформаційно-комунікаційному, прогностичному, екологічному, геополітичному, гео економічному, культурному та мовному аспектах у контексті взаємовідносин Україна – Європа. У цілому обговорення всіх цих аспектів європейських цінностей під час конференції дає змогу говорити про вироблення комплексного, системного підходу до досліджуваної проблеми. Водночас конференція виявила певні «білі плями» в дослідженнях цієї проблематики й окреслила напрями подальших наукових пошуків.

Підбиваючи підсумки конференції, заступник директора з наукової роботи інституту Т. Метельова відзначила високий загальний рівень виголошених доповідей, плідність дискусійного дискурсу й безперечну важливість таких наукових заходів для кращого розуміння історії, сучасності та майбутнього України і всієї Європи.